

ЗИНОВІЙ КНИШ

**ДУХ,
ЩО ТІЛО РВЕ ДО БОЮ...**

(Юліан Головінський, Крайовий Командант У. В. О.)

ВІННИПЕГ, 1951.

ДУХ, ЩО ТІЛО РВЕ ДО БОЮ...

Розра Казайцев

ЗИНОВІЙ КНИШ

ДУХ, ЩО ТІЛО РВЕ ДО БОЮ...

(Юліян Головінський, Крайовий Командант У. В. О.)

ВІННІПЕГ, 1951.

Накладом 4 Відділу ОДВУ імени Юліяна Головінського
в Дітройт - Гемтремк (Мішіген) ЗДПА.

Printed in Canada.

Появою цієї книги 4 Відділ Організації Державного Відродження України в Гемтремк, Міш., вшановує пам'ять свого Патрона, сл. п. Сотника Юліана Головінського.

Всі права застережені.

Сотник Юліан Головінський

Командир VI Бригади У. Г. А.,
Крайовий Командант У. В. О.
в рр. 1924—1926 і 1930.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Минає рік за роком, безпосередні свідки недавнього минулого сходять у могилу і забирають з собою частину того, чим жила українська земля, за що боровся український нарід.

Полк. Юрій Отмарштайн, полк. Євген Коновалець, полк. Роман Сушко, Омелян Сенник-Грибівський, сотник Юліян Головінський... тих імен не списати і не злізти. А всі вони — це те, чим великий український нарід і що надхнуло його покоління до дальшої боротьби за волю України.

Деяких з них знаємо — та скільки безіменних героїв видала з-поміж себе українська нація? Тож шануючи тих, що їх ім'я залишилося в пам'яті народу, тим самим віддаємо гесть тим, що боролися і гинули незнані.

А в т о р.

I.

ГАЛИЧИНА — ТИХА ЗЕМЛЯ.

Неначе в затишному заливі бурхливого моря віків української історії приховалася Галицька Земля. Захищена з однієї сторони Карпатськими горами, що були не так географічною запорою, як більше границею, що відмежовувала її від зовсім іншого світу, з його проблемами, завданнями та заінтересуваннями, мавши за сусідство в заранні своєї історії розбиту внутрішніми чварами Польщу, а ще далі “римське цісарство німецького народу” з його довголітньою розправою між світською і церковною владами, — Галичина жила життям зовсім інакшим від українського материка, від решти українського народу. В той час, коли Україну перерізували вздовж і впоперек два великі шляхи, по яких котилися хвилі завойовників, а саме “шлях із Варяг в Греки” з півночі на південь і “Чорний Шлях” татарських наскоків за білим ясирем, Галичина цим збігом історично-географічних обставин стояла осторонь одного і другого. Одинокий важний шлях, що перетинав її напоперек, з заходу на схід, це був торговельний шлях з Європи, що ним користувалися, хоч дуже рідко, свої й чужі купці.

Ось таке геополітичне положення Галичини мусіло мати й свої суспільно-політичні наслідки. Тут збирався, як влучно підмічує це Михайло Грушевський, елемент спокійний, трудящий, зацікавлений у праці та в зисках з неї, консервативний і ворожий революційним змінам устійненого суспільного ладу, політичної системи і державної влади. Хто шукав спокійного життя, хто тікав

від ризику й небезпеки — той прямував свій зір на Галичину.

І навпаки, все підприємчeve, сповнене духом неспокою і пригодництва, іде шукати щастя там, де буйно гуде життя, де разом з хвилями Дніпра воно пливе, не стоїть, де з таємничих степів іде вітер незнаного, небезпеки і пригоди. Не один тільки Петро Конашевич Сагайдачний чи Грицько Жмайло Кульчицький вимандрував на Січ. Від Володимира Великого до Богдана Хмельницького не одна мати оплакувала сина, не одна дівчина милого, що їм надоїло пліснити в галицькій задусі і майнули вони туди, звідки манив їх далекий гомін незнаного і повного пригод світа.

Тому Галицька Земля видала великих державних мужів і розумних володарів: Василька Теребовельського, Володимирка Галицького, Ярослав Осмомисла і короля Данила — але революційні рухи чужі були духовій структурі її населення, до них вона відносилася з резервою і з недовір'ям. Тут витворилися викінчені і твердо зарисовані форми суспільного устрою, якого залишки перетривали всі політичні зміни, всі чужі окупації аж до 1918 року і дали змогу, як це спостерігає другий український історик, В'ячеслав Липинський, створити стотисячну армію, що була одною з головних опор відродженої української державности.

Розколихана могутнім революційним рухом буря, що прошуміла над Україною в 1648 році і змела поляків з Лівобережжя раз на завжди, відбилася в Галичині тільки слабим відгомонам. Історик д-р Степан Томашівський, галицький уроженець, пильно позбирав усі факти й події в Галичині, що відносилися до тієї доби. Однак вони вказують більше на те, що батько Хмель старався при допомозі своїх емісарів роздмухати галицьку мертвеччину і залучити її в революційну машину козацької визвольної війни, але поза малими війнятками не знайшов більшого відгуку. Причиною не було те, щоб галицький селянин і міщанин не почували потреби

визволення: в той час, коли Наддніпрянщина від несповна трьох поколінь відчувала на собі гніт панської Польщі, Галичина від більше як 300 літ стогнала під польським ярмом і форми соціального й політичного утиску були тут куди гірші, соціальна нужда, релігійне, національне і політичне поведовлення українського населення переведене було з куди більшою ґрунтовністю. Але психічна структура галицького українця, що могла доказати чудес у національній стійкості, витривалості і впертості, була органічно нездатна до організованого бунту або до стихійного протесту в формі повстань чи революційних рухів.

Ще краще виявилось це підчас “весни народів” 1848 років. В той час, коли мазурські села палахкотіли пожежами дворів і різали своїх поміщиків з якоюсь первісною і звірською оскраженістю, в Галичині тільки в кількох місцях між Львовом і Самбором заблиснули іскри збройного протесту проти соціального гніту. А вже вершком галицької “революційности” була “Головна Руська Рада” у Львові та “Руська Народна Гвардія”, що парадним маршем переходила вулицями тодішнього Львова прибравши собі ось такий “революційний” гімн:

*Мир вам, браття, всім приносим,
Мир — то наших отців знак,
Мира з неба всі днесь просим,
Чи багатий, чи бідак.*

Таким чином Галицька Україна на 100 літ випередила організацію Об’єднаних Націй з її миролюбними заявами і деклямаціями про світовий мир.

II.

ЛЕГАЛІЗМ ПРОТИ РЕВОЛЮЦІЙНОСТІ.

Ось так застало Галичину національне відродження українського народу в ХІХ столітті. Свої права вона боронить, але в спокої, мирним змаганням, еволюційним шляхом, без революційних потрясень. Навіть модний тоді соціалізм не знайшов настільки активних визнавців, щоб глибоко запустити коріння в народі. Правда, міського пролетаріату, на який у тому часі орієнтувався марксизм, не доцінюючи ролі сільської бідноти, що її так майстерно використали пізніше большевики, в Галичині не було. Це була типова країна аграрного перенаселення, без ніяких надій на більший промисел, з льокальною індустрією, з малими оазами нафтових осередків, що їх зараз же обсів чужонаціональний елемент. Ніяких масових організованих виступів, ніяких грізних штрайків, якщо не рахувати аграрного штрайку 1902 року, викликаного не спонтанним рухом протесту розпуки, тільки організованого українськими силами, в більшості протисоціалістичного наставленими.

На тому тлі стріл Мирослава Січинського, що револьверовою кулею вбив галицького намісника польського роду, Андрія графа Потоцького, як протест проти денаціоналізаційної політики та виборчих зловживань і шахрайств на шкоду українського населення Галичини в його законній боротьбі за поправу своєї долі, — це було щось таке нечуване, що тим найбільше були здивовані таки самі галичани. І хоч національна солідарність, більша в галичан, як в деяких інших вітках українського народу, казала їм однодушно стати в обороні

молодого студента, вони його вчинку не розуміли. Інстинктивно відчували вони свою повинність обстати за земляком, що віддав себе в жертву за них. 1908 і 1909 рік дав народженим хлоп'ятам більше імен Мирославів, як ціле попереднє десятиліття. Це було хвилювання душі під впливом акту, чужого їй і незрозумілого. Бо стріл Мирослава Січинського був тільки війнятком, що potwierджував правило.

І коли прийшов час визвольних змагань 1918—1920 років, події в Галичині поточилися зовсім інакшим руслом, як над Дніпром. Помимо конспіративно підготовленого і справно переведеного чину 1 Листопада, визвольні змагання в Галичині — це не революційне кипіння, як скоріше низка окремих правних актів, пов'язаних у цілість однастайністю акції під одним проводом. Перший Листопад був попереджений створенням галицького державного центру, що старався якимось узаконнити своє існування, залегалізувати параграфами австрійської конституції порвання династичних і державних зв'язків з австро-мадярською імперією. Це могло смішне виглядати гура-революційним і запальним молодикам студентської декади в розвитку українського націоналістичного революційного руху, але в тому крилася велика сила законности і пошанування права, чого так дуже бракує українцям у відношенні до своєї власної, ними самими створеної влади. Як наслідок, це мало негайне творення осередків державної влади внизу і пов'язання їх з одним державним центром Західньо-Української Народньої Республіки. За малим війнятком дрогобицької афери українських соціалістів, Галичина не знала “пашківських республік”, а напис “большевикам, петлюровцям і всякій зволочі вступ заборонений”, що стрічався при в'їздах до деяких українських осель на зазбручанському Поділлі, в Галичині був неможливий. Не тому, щоб галицький селянин був ліпше політично вироблений чи більше правосвідомий від свого наддніпрянського брата, але тому, що навіть ко-

ли б він того хотів, був він до того органічно, з глибини своєї душі і природи нездатний.

Тому в Галичині почалося формування регулярного українського війська відразу від першого дня проголошення державности і ця форма творення збройної сили збереглася аж до переходу Галицької Армії за Збруч дня 16 липня 1919 року. "Отаманщина" в тому змислі, щоб з уповноваження державної влади "отаман" формував військову частину під своєю командою на службу державі, це було щось таке чуже галицькому українцеві, що він його і до сьогодні не може сприйняти. Партизанських загонів, що подекуди стільки героїзму й посвяти виказали в революційно-визвольній боротьбі українського народу, в Галичині в той час не можна було собі уявити. Треба було виждати майже 20 років, заки тиск політичного доквілля і большевицький кривавий режим кинув українське село в ліси і в Карпатські гори.

III.

БЕЗГЛУЗДА НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПОЛЯКІВ.

З ось такою історичною суспільною і політичною традицією Галичина вступає в періоду польської окупації 1919—1939 років, другий з черги раз у своїй історії.

Теза Грабського “дайте мені 25 літ влади — і не знайдете сліду українця в Галичині”, мала своїм наслідком найдурнішу польську політику, що її тільки можна було собі уявити. Парцеляція поміщицьких маєтків у Галичині, а особливо на Волині, і насаджування там військових кольоністів та озброювання їх проти місцевого українського населення, биля українського селянина в те місце, що його він найбільш болюче відчував. Століттями боронив він тої землі перед польським заливом і тепер на його очах осідали на ній його вороги. А все те відбувалося серед дрібних і дошкульних шикан, як ось поліцейські акції за гноївки і собаки, колення дрібними шпильками адміністраційних кар при всяких нагодах, упокорювання “гайдамаки і хама” та понижування його перед кожним поляком, що супроти українця виступав у роді пана і господаря.

Це викликало і мусіло викликати страшенну ненависть до поляків навіть серед найпростішого і найбіднішого люду, що в інших умовах був би зайнятий головню поправою свого соціального й економічного положення. В намаганні освідомити національно і настроїти революційно українське село українські націоналісти не могли найти кращого союзника, як безглузду польську державну адміністрацію, що діяла під тиском польської вулиці і силоміць заганяла українського се-

Полковник Євген Коновалець
Командир Корпуса Січових Стрільців,
Начальний Командант У. В. О.

лянина в обняття революційної стихії. Настрої і почування галицького українця супроти Польщі і поляків як не можна краще характеризує ось такий уривок поєми одного з відомих українських галицьких поетів:

*Польщо! Одвізний демоне Вкраїни,
Вампіре лютий, ненаситний,
Що вже століттями цілими
Спиває кров своїх обір!
І може жити тільки там,
Де труп, де цвинтар, де руїни!
Ти горний той могильний камінь,
Що придавив народ живий, —
І не дає нам вийти в світ
До сонця, волі, у простір.
Польщо! Ти пошесть і проказа,
Що тожить нарід наш од віку
І не дає йому рости,
І не дає ні жити ні вмерти.
Ти струн плюгавий, що обсів
Народ - дитину, струн гидкий,
Якого навіть нам огнем
Не вдалось випалити, згоїти.
Ти новородок окаяний
І звір між звірями незнаний,
Що із зубами народився,
Із кіхтями, як сатана,
І ще в колисці, в пеленках
Свого брата пожира.
О, ми ж у муках і в терпіннях
Побудували власну хату
Із костей наших. І сльозами
І кровію ми освятили
Наш дім нескінзений, убогий.
А ти, як злодій, як палій
Прийшла і дім наш запалила,
Наш захист цей, якого ми*

*Не мали довгих п'ятьсот літ.
Польщо! Лиш ти в народне серце
У серце щире, добре, густе
Посіяла ненависть вперше,
Ненависть, засів Антихриста,
Ненависть ту, що помсти прагне,
Так, як ранений звір в діброві!
Між нами вже страшна безодня,
Між нами вже криваві ріки.
Польщо неси! Від сьогодні
Будь проклята на вічні віки!...*

Манія великості Польщі, що мріяла про своє “моцарство” і навіть голосила претенсії до колоній в Африці, засліпила погляд того малого народу, що ніколи не міг переступити 20 мільйонів, перевернула йому в голові і штовхала на самовбивчий шлях церковних і національних переслідувань, “пацифікацій” і знущань.

Ця зарозумілість і нерозумна політика, спрямована на знищення всього українського в перецінюванні власних сил і можливостей, дуже сприяла поширенню революційних настроїв серед широких народніх українських мас. Над головами галицьких українців повіяв уже вільний вітер, вони засмакували волі і живий був у них спомин власної незалежної держави. Тисячі з-поміж них переміряли вздовж і впоперек всю українську землю, брали участь у боях за Львів і Київ, переродилися духово і з пасивних, терплячих галичан, стали бойовими українцями. Вони визволилися з пут консерватизму і пересадної легалістики, попри легальні методи праці в розвиткові організаційних форм життя, особливо кооперативної і рідношкільної ділянки, засвоїли собі теж революційні засоби боротьби.

“Українська Військова Організація”, спершу гуртуванням бувших українських старшин і військовиків, опісля революційними і терористичними виступами проти польських державних установ і представників

польської державної влади, здобуває собі симпатії серед населення і стає одним з головних первнів “Організації Українських Націоналістів” — збройного рамени українського народу в боротьбі за свої права.

IV.

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Молода українська історіографія ще не сказала свого останнього слова про початки Української Військової Організації. Документів і листування з того часу майже нема — зрозуміла річ, бо в умовах конспірації трудно зберігати наявні докази своєї участі в революційній дії, а те, що було, пропало в безлічі поліційних акцій, облав, арештів і судів. Доводиться здебільша полагати на даних з мемуаристики, дуже слабо заступленої в нас, навіть якщо йде про воєнні роки визвольних змагань 1917—1920, а вже просто на сім колодок замкнені уста безпосереднім учасникам підпілля. Ляк перед тим, щоб не штовхнути в нещастя живучих ще людей і не наразити їх на політичні переслідування, грав тут найбільшу роль. Немало причинилися до того і воєнні події, що просто не давали часу спокійно зібрати думок докупі і залишити на папері свідоцтво минулих днів.

На підставі зібраних дотепер і частинно опублікованих матеріалів у різних принагідних підпільних виданнях, що не мають і не можуть мати історично-документарного значення, а головню на підставі оголошених у книзі Володимира Мартинця п. н. "Від У. В. О. до О. У. Н." споминах-матеріалах учасників і членів Української Військової Організації, можна майже з певністю сказати, що ідея продовжувати збройний спротив окупантам України, що прибрала пізніше форму Української Військової Організації, не зродилася ані в одній голові, ані в одному середовищі людей. Анальогічно, як

Полковник Андрій Мельник

Заступник Начального Команданта У. В. О.
і Командант У. В. О. в рр. 1923—1924.

це було з початками організованого українського націоналістичного руху, вона висіла в повітрі, була в серці і на язиці кожного українського вояка, що боляче відчував поразку 1919—1920 років і не хотів погодитися з дійсністю, витвореною хвилиною перемогою ворогів українського народу. Ця ідея була всюди присутня і ніхто не може присвоїти собі її авторських прав. А звідти вже один крок до того, щоб у виміні думок між бувшими товаришами зброї ствердити необхідність чинної реалізації того, що тяжіло на душі. Вже майже нема сумніву, що це був рух, який по всяким правилам соціологічного досвіду повставав спонтанно тут і там, прибирав різні локальні види й форми, доки не з'єднався довкруги визначної і сильної індивідуальності, що нею був командир корпусу Січових Стрільців, полковник Євген Коновалець. Тому нема певних підстав, а тим самим і несправедливо було б твердити, що тільки середовище Січових Стрільців зо своєю “Стрілецькою Радою” і своїм командиром Євгеном Коновальцем було творцями Української Військової Організації.

Коли судити не тільки тому, з яких людей складався перший керівний і командний склад У.В.О., але й по тому, які люди там себе найбільше проявили і витиснули знам'я індивідуальності, мусимо признати, що оточення сотника Юліяна Головінського грало там одну з найповажніших ролей. Покликаючись на свідectво одного з старшин VI Бригади У. Г. А., Івана Грещака, шурина покійного Омеляна Сеника-Грибівського, так як воно протоколярно занотовано в книзі “Від У.В.О. до О.У.Н.”, поставимо твердження, що група товаришів по зброї з VI Бригади У. Г. А. під командою сотника Головінського, вже в самих початках У. В. О. брала якнайактивнішу участь у підготові організаційного оформлення бойової акції. Хоч самого Головінського не було тоді в краю, перебував він у Чехословаччині, але й там і тут його старшини тримали з ним зв'язок та орієнтувалися на слово і думку свого команданта. На тій під-

ставі, як теж тому, що зараз після свого повороту до краю Головінський висунувся на найвище становище в У. В. О., переймаючи пост її Крайового Команданта, можна і треба прийняти, що при творенні і формуванні перших кадрів Української Військової Організації його ідейний та організаційний вплив був немалий. Щобільше, вся бойова акція перших років діяння У. В. О. в краю, — коли ще не долучилося до неї молодше покоління, що вміжчасі підросло і до якого належав теж і автор, і коли спочивала вона повністю на плечах бувшого українського старшинства, підстаршинства і воєцтва, — стояла під знаком безпосередньої участі і керми найближчого оточення Юліяна Головінського з часів його командування VI Галицькою Бригадою. Вистане сказати, що туди зараховувався Омелян Сенік-Грибівський, поручник VI Бригади У. Г. А., пізніший “канцлер” О. У. Н. і довголітний член Проводу Українських Націоналістів, один з найзручніших конспіраторів у Галичині. Керівником одної з найкращих “летючих бригад” для переведення різних намічених акцій був теж учасник VI Бригади У. Г. А., Іван Паславський. Його промова в польському суді у Львові 1926 році, під час т. зв. процесу 12 або процесу поштовців, зафіксована пізніше в книжечці п. н. “Дванадцять українців перед львівським судом”, автором якої правдоподібно був відомий львівський український адвокат та оборонець в карних справах, д-р Лев Ганкевич, мала кольосальний вплив на підростаючу українську молодь двадцятих років у Галичині. Керівник хемічної лабораторії У. В. О. на З. У. З., Федько Яцура, бувший усусус, безнастанній льокатор всіх можливих арештів у Польщі та восіблення революційної непосидючости і завзяття, теж звідти причалив до У. В. О. Тут можна вилічувати десятки більше чи менше відомих прізвищ з тих часів, а всі вони позволяють поставити твердження, що стрижнем і носієм бойової традиції Української Військової Організації на Західньо-Українських Землях були това-

риші Юліяна Головінського з VI Бригади У. Г. А., що були під його ідейним впливом, чаром особистости та організаційними наказами. Вистояли вони вірно при Організації Українських Націоналістів у тяжкі дні проби, викликаної бунтом Бандери і без огляду на більшу чи меншу свою активність у тому часі міцно стояли і даліше стоять при Проводі Українських Націоналістів.

V.

УГОДОВСТВО І РАДЯНОФІЛЬСТВО В ГАЛИЧИНІ.

Після осені 1923 року, коли то полякам горіла земля під ногами в Галичині через масову саботажну акцію, як протест проти признання Галичини Польщі Радою Амбасадорів, дня 14 березня 1923 року, проти військової бранки і виборів до польського сойму, наступило деяке успокоєння. Здавалося, що галицька земля погодилася зо своєю долею, уважаючи її припечатаною міжнародньо-політичними актами без участі її представників і проти волі її населення. Тимбільше виглядало це імовірно, що серед самих українців, чи радше серед деяких їхніх кругів появилася втома безнастанною боротьбою і безнастанним політичним та революційним напруженням. Слабші духом охляли і почали шукати можливостей пристосувати себе до нової політичної дійсности, а знайшло це свій вияв у різних формах: одвертого угодовства тих, що з відкритим чолом голосили потребу лояльності до польської держави, станувши на її ґрунті і признаючи в Галичині і на Волині примат польських державних перед українськими національними інтересами, і замаскованої лояльності в той спосіб, що частина націонал-демократичного середовища, що складалося з різних більших і менших політичних груп, які пізніше злилися в Українське Національно-демократичне Об'єднання (У. Н. Д. О.) і взяли за свою вихідну базу політичної діяльности домагання автономії для українських земель у Польщі, визнаючи тим самим польську державність на українських землях. Першу групу очолював бувший посол до австрійського парла-

менту, д-р Северин Данилович, людина вже старша віком, а в другій першу скрипку грав інший політик ще австрійської дати, д-р Володимир Бачинський, що пізніше наложив на себе руку, коли почувся осамітнений у своїй акції.

Такий крутий зворот у політиці галицьких українців, чи радше переставлення її керівних, проміnentних кругів з самостійницьких на автономістичні рейки, не могло не залишитися без реакції незалежницьких і соборницьких елементів. Нехіть до Польщі і до її панської чванькуватости надзвичайно зручно використовували большевики. Якраз тоді проголосили вони амністію для тих, що зо зброєю в руці боролися проти советської влади, започаткували українізаційний курс у межах Советської України і тим з однієї сторони заманили до себе деякі емігрантські українські круги на чолі з професорами Михайлом Грушевським, Степаном Рудницьким і Миколою Чайковським, а з другої сторони збудили неоправдані надії в галицьких і волинських українців, мовляв, майбутнє України лежить у Советчині, де помімо всього можна працювати над культурним та економічним скріпленням країни та органічною працею наливати советські форми українським національним змістом.

На Волині це мало своїм наслідком те, що в рами комуністичної партії увійшло все, що було опозиційно настроєне проти польської окупації, через що комуністична партія в першій стадії свого розвитку проводить усю роботу під національними протипольськими гаслами. В Галичині паралельно до того повстає злощасний курс т. зв. радянофільства, головню серед інтелігентних, освічених кругів, з власною пресою (тижневики "Рада" і "Праця") і власними організаційними формами, ("Українська Партія Праці"), що навіть мала свого посла, д-ра Михайла Західного з Бережан. Це протривало аж до самовбивства Скрипника і Хвильового.

Національно-революційний рух у тому часі стрі-

нувся з великими не тільки зовнішніми, але і внутрішньо-українськими труднощами. Одначе він не завмер і не затих, він тільки перегруповував свої сили і поширював базу своєї дії з чисто військової на політичну. А в ньому дуже швидко на одне з перших місць висувається Юліян Головінський.

VI. '

ЖИТТЄПИС ЮЛІАНА ГОЛОВІНСЬКОГО

Юліян Головінський, сотник Української Галицької Армії, командир VI (равської) Бригади, один із співосновників Української Військової Організації та її Крайовий Командант на Західньо-українських Землях в роках 1924—1926 та пізніше в році 1930, увійде назавжди в історію українського революційного націоналістичного руху як одна з найсильніших і найсвітліших його постатей. В довгій визвольній боротьбі український нарід уже поніс і ще понесе багато жертов. Бурхливе життя висуває наверх що раз то нових героїв: давніші відходять у забуття, новіші вступають на їх місце. Двадцять літ по смерті сл. п. Юліана Головінського ліста бойовиків, що впали жертвою революційного горіння далеко ще неповна, хоч уже ніхто не в силі її списати на скрижалях української мартирології.

А тимчасом Головінський, це постать незвичайна в нашій революції, особливо в Галичині. Неначе на 20 літ випередив він свою країну і свій нарід, був предтечею сучасних, незнаних з імени, але сильних своїми ділами і своїм життям командирів Української Повстанської Армії.

Що знаємо ми про його життя? Соромно признатися, що про одного з кращих синів Галицької Землі так мало написано і так мало зібрано матеріялів до його життя, діяння і смерти. Даремно шукали б ми даних про нього в українських енциклопедіях: складані вони були людьми по-часті байдужими, по-часті ворожими українському націоналістичному рухові, що зовсім не

були зацікавлені в тому, щоб зберегти для вічності імена націоналістичних героїв. Звідти довідуємося лише, що Юліян Головінський був сотником У.Г.А., командиром VI Бригади тої ж Армії та організатором переходу українських частин з большевицької армії на сторону Головного Отамана Симона Петлюри в 1920 році, накінець, що згинув він трагічною смертю 1930 року. Ось на скільки відважився український енциклопедист-літописець в умовах польської цензури. А пізніше був час думати про все, тільки не про останнього Крайового Команданта Української Військової Організації на Західньо-українських Землях.

Коротка посмертна згадка про Юліяна Головінського в органі У. В. О. "Сурма" ч. 10 (37) за місяць жовтень 1930 і некрольог замість передової статті в офіційному органі Проводу Українських Націоналістів "Розбудова Нації" ч. 9—10 за вересень—жовтень 1930 року дають нам деякі скупі матеріали, що на їх підставі можна відтворити приблизно ось такий образ життя сл. п. Юліяна Головінського.

Народився він дня 1 грудня 1894 року в містечку Радимні, на половині дороги між Перемишлем і Ярославом, по лівій стороні річки Сяну, на західніх окраїнах української землі. Підмічуємо цей факт, що саме ті землі, найбільш наражені на гніт і польонізаційний тиск, видали одного з найбільш рішучих і повних розмаху та відваги революціонерів галицької землі. Про його молодість не знаємо нічого, за винятком того, що ходив до гімназії у Львові і там її закінчив.

Війна застала його, як відбував військову службу в 30-ому полку піхоти австрійської армії. В рядах того полку перебув цілу світову війну, головнo на італійському фронті, де відзначився великою відвагою, що межувала нераз з одчайдушністю. За свої воєнні подвиги здобув собі різні відзначення і старшинський ступінь поручника.

Зараз після розвалу Австрії вернувся до Галичини до містечка Любачева, теж на Західніх Окраїнах, де проживала його мати. Був це гарячий час творення української влади на місцях та організування українських військових відділів. Головінський творить такі відділи в своєму містечку — стають вони зав'язком пізнішої VI Бригади У. Г. А., що нею він командував і на її чолі звів чимало переможних боїв з ворогом. В дні найвищого підйому духа об'єднаних українських армій, галицької і наддніпрянської, коли здобуто від большевиків Київ дня 30 серпня 1919 року, доля дозволила сотникові Юліянові Головінському, командирові VI Галицької Бригади, бути одному з перших, що вмащерували до звільненої столиці України.

Після включення решток Української Галицької Армії в армію большевицьку, Юліян Головінський був командиром корпусу. Одначе він був одним із тих, що перші зрозуміли, яка доля жде Україну від большевиків. Їх ненавидить він з душі і продумує над способами, як відтягнути звідти Галицьку Армію та віддати її на дальші послуги Батьківщині. Пробиував перебитися до українських повстанців з рештками тієї армії, але це йому не вдалося і він попадає в польський полон. Тут прийшлося йому зазнати тієї таборової долі, що її закуштували тисячі українського старшинства і вояцтва в польських таборах для полонених та інтернованих. Перебуває спершу в таборі в Фридрихівці коло Волочиск, опісля в Ялівці, але вдається йому звідти щасливо втекти й добитися до Чехословаччини. І тут треба було якийсь час перебути в військовому таборі в Йозефові, після чого переходить він до Брна на Моравах і там кінчає ветеринарні студії в 1924 році.

Скінчивши вищі студії, вертається Головінський до Галичини. Не береться за їх нострифікацію, передбачуючи труднощі зо сторони шовіністично настроєних польських університетських кругів, як теж не допускаючи можливости практичного виконання своєї професії

в умовинах польської національно-екстермінаційної політики, береться він до торгівлі і стає торговельним посередником. Таким знає його зовнішній світ, “малопольська обивательщина” і польська поліція, що зорко слідувала за тим бувшим енергійним українським старшиною по наказу вищих команд політичної і військової розвідки. Ніхто тоді не підозріває в ньому найбільш рішучого з командантів Української Військової Організації, організатора “летючих бригад”, основоположника модерної тактики бойового українського підпілля.

Після вбивства польського шкільного куратора Яна Собінського дня 19 жовтня 1926 року, рознеслася по Галичині широка хвиля арештів серед кругів української молоді, запідозрених у симпатіях до Української Військової Організації. У тій масовій акції арештів попадає в тюрму і Юліян Головінський та пересиджує в ній 14 місяців слідчого арешту. В процесі 17-ох стає перед польським судом присяглих у Львові в 1928 році, одначе з браку доказів випускають його на волю. Суд його увільнив, але поліція глибоко була переконана в революційну активність Головінського, слідкує за ним безпереривно і стає йому на п'яти та просто унеможливає всяку конспіративну роботу. Це примушує Головінського до надзвичайної обережності. Перед своїм арештом у 1926 році він одружився і тепер наче б то вертається до родинного життя. Закуповує автобус і закладає автобусне підприємство на лінії Чесанів—Львів, бо вміжчасі переселився він до містечка Чесанова. Регулярно їздить автобусом, як кондуктор, а в себе на місці витворює враження, що молодість уже прошуміла і час подумати про забезпечення екзистенції для себе і для своєї родини. Маскується так зручно, що маломістечкова польська інтелігенція починає його вважати за нешкідливу людину, а начальник поліційної станиці в Чесанові стає його добрим знайомим: Головінський полагджував йому дрібні справи в своїх щоденних поїздках автобусом до Львова. Його несподіваний арешт напевно

не був для нікого більш нежданою подією, як для того місцевого представника “влади”.

Так удається Головінському приспати чуйність ворога і може він уже далі братися за діло, що йому посвятив ціле своє життя. З весною 1930 року активізується він знову і після пражської конференції в червні 1930 року стає на чолі Української Військової Організації в Галичині і на Волині, як її останній Крайовий Командант. Останній не тільки тому, що передчасна смерть скосила його молоде життя, але тому, — що мав він перевести революційний рух у Польщі з військово-терористичних на революційно-політичні позиції, перетворити кадри У. В. О. з її симпатиками в організовані лави Організації Українських Націоналістів. Це надзвичайно трудне і відповідальне завдання доручено саме Головінському, що користувався найвищим авторитетом і любов'ю в бойовиків, чого автор цих рядків, на тоді Бойовий Референт у Крайовій Команді У. В. О. був одним з найліпших і найчастіших свідків.

Дня 20 вересня 1930 року арештовано Юліяна Головінського у Львові на вулиці, як виходив з будинку під ч. 3 при вулиці Костюшка, де містився осідок центральних органів партії “Українське Національно-демократичне Об'єднання”, (У. Н. Д. О.), а десять днів пізніше, дня 30 вересня 1930 року замордовано підступним і трусливим способом останнього Крайового Команданта У. В. О. на шляху поміж містечком Бібркою і залізничною станцією Бібрка—Глібовичі, на тому самому місці, де два місяці тому назад бойовики У. В. О. виконали експропріаційний напад на поштовий амбулянс, при чому згинув польський поліцист і впав жертвою бойовик У. В. О., студент і пластун сл. п. Гриць Пісецький.

Так закінчив своє молоде життя сотник Головінський, незламний і холоднокрівний вояк-революціонер. На 36-ому році життя, в часі, коли інші зачинають тільки свою політичну кар'єру, покинув він цей світ, мавши за собою буйну і повну пригод діяльність для добра

і визволення Рідного Краю. На полі безпросвітньої галицької вузкоглядности, конвульсійного прив'язання до легалізму в цілях і методах своєї політики, цей революціонер з крові й кости виростає до гігантської і незрозумілої для своїх земляків постаті.

VII.

ГОЛОВІНСЬКИЙ БЕРЕ КЕРМУ У.В.О. В СВОЇ РУКИ.

Перші роки діяння Української Військової Організації були наче підсвідомим протестом нації, що не могла погодитися з новою дійсністю, конвульсійно трималася величнього недавньо-минулого в жагучій вірі, що воно ось-ось вернеться назад. Тому й організатори її могли спертися на все те, що було національно-свідоме в українському народі, мали за собою політичні групи і народню масу. Одначе це діялося якось так, якби вже завтра мало закінчитися, успішно, само собою, а тимчасом тільки й на те велася акція, щоб заманіфестувати протест проти існуючого стану, дати докази того, що український нарід з тим не годиться та очікує чогось, якоїсь справедливості і до того часу, заки це настане, мусить зберегти зав'язки організованої військової сили. Відчувалося, що діяння У. В. О. не спрямоване на довший час, акція ведеться від моменту до моменту, а її політичне значення капіталізує не вона сама, тільки хто інший, що може і потрапить виступити як політичний репрезентант і виявник політичної волі українського населення Галичини.

Але минав рік за роком, відносини помимо всього таки стабілізувалися. Польська адміністрація охопила край. Видавані в Варшаві закони поширяли свою важність і на українські землі. Дня 14 березня 1923 року Рада Амбасадорів у Парижі признала Галичину Польщі, слабнув спротив самих українців, більш зневірені і слабодухі відходили від революційної боротьби. Большевизм сильно підкопав мораль українців у Галичині,

Юліан Головінський (сидить) на відвідинах закордоном 1926 року.
(Перший зліва — полк. Є. Коновалець, третій зправа — О. Сенник-Грибівський.)

ямовуючи їх надії на схід. Навіть український тайний верситет, найсильніший і найвеличніший вияв українського резистансу проти польської окупації, упав, а в тому немалою роллю відгравали більшовики. За їхніми теоріями боротьба за український університет у Львові тільки відривала увагу українського народу від справжньої революційної боротьби, а через те треба було його зліквідувати.

Прийшов час і для Начальної Команди У. В. О. призадуматися над тим, що далі діяти. Було наскрізь недоцільне підсичувати духа спротиву для самого тільки спротиву, не давши народові надії здійснити визволення, далеке може, але ясно зарисоване і вбране в якісь часові реченці. Українська Військова Організація поставила тоді перший крок на шляху до свого переродження в пізнішу організацію політичну.

За виконання того діла взявся Юліян Головінський, що якраз тоді вернувся з Чехословаччини і швидко був призначений Крайовим Командантом У. В. О.

Положення, що його застав, було незвичайно погане. Хвиля поліційних репресій перед двома роками примусила команданта У. В. О. полк. Євгена Коновальця покинути край. Рівночасно або застрягли у в'язниці, або теж пішли на еміграцію одні з перших творців і активістів У. В. О. Вслід за тим пішла друга хвиля арештів, що посадила за тюремні ґрати нового Крайового Команданта У. В. О., полковника Андрія Мельника, і кільканадцять членів провідного активу, що були пізніше суджені в процесі т. зв. басарабівців.

Ворог почав пізнавати У. В. О., її людей і методи діяння. Він уже встиг зорганізувати поліційний апарат і настроїти проти неї частину української суспільности, втомленої боротьбою.

В ось такому часі Юліян Головінський перебірає керму Української Військової Організації в свої руки. Хоч сам військовик, не політик, проте чудово розумів,

що без ясних політичних цілей даремний буде труд і жертва окремих героїчних одиниць. Може тому, що не був він професійним політиком, краще за всіх інших найшов сук справи і сформулював виразні, зрозумілі і переконливі постулати хвилі.

Поставив він собі три безпосередні, тісно з собою пов'язані цілі:

а) зреорганізувати Українську Військову Організацію, скріпити її кадри, поставити сильний командний склад;

б) придбати для неї конечні матеріали і технічні засоби діяння;

в) надати їй сенс існування і діяння, чітко окресливши її політичні цілі та сплівши її з цілістю визвольних змагань української нації.

Хоч як прості й логічні були цілі, — куди легше було їх поставити, як виконати.

Позбирати людей докупи після поліційної нагінки все було, є і буде тяжко. Але особливо тяжко було в той час, де єднала їх не так спільна ідея політична чи політична програма діяння, сперта на ідеологічних і політичних переконаннях, а тільки товариство зброї в недавньому минулому, спомин спільно пережитих днів визвольних змагань і бажання повернути державну незалежність України при допомозі військової сили.

В той час уже відродилися політичні партії в українській суспільності, партія національно-демократична і радикально-соціалістична, партії пробольшевицькі, і наклонувалося вже майбутнє політичне оформлення українського католицизму. Багато давних членів У. В. О. покинуло її і перейшло в ряди новостворених партій, будучи тої думки, що не вистарчає військова тільки боротьба в тих умовах. Головінському прийшлося зачинати майже наново. Тут і там повідшукував він при допомозі своїх зв'язкових окремих людей, що стояли близько до У. В. О., в першу чергу сперся на своїх давніх товаришів по зброї, старшинах, підстаршинах

і стрільцях VI Бригади У. Г. А. В короткому часі мав керівне ядро, що мало в дечому перевагу над усіма попередніми, а саме внутрішню спаяність і політичну цілість. Всі відчували, що підставою нової української політично-визвольної сили мусить бути політичний активізм на базі незалежництва й соборництва, революційна метода дії і безкомпромісовість до ворога. Це вистарчало, не витрачався час на довгі дискусії, залічено пізнішим ідеологам підняти теоретичне обґрунтування. Це були люди чину, не вдавалися в теоретичні спекуляції, бралися відразу за діло.

Перші тижні забрала відбудова керівного апарату і поставлення мережі зв'язкових по більших містах і містечках та біля надграничних перехідних пунктів. Але тут же зразу на весь ріст постало питання, що невідклично мусить стати перед кожною революційною організацією: як далеко може й повинна вона йти в маси. Головінський ставився до тієї справи надзвичайно тверезо. На його думку масу можна захопити ефектами революційної боротьби тільки на короткий час. Тільки одиниці будуть героями, маса швидко спалахає, але й швидко охолоне і відвернеться від своїх провідників. Українська Військова Організація, так з огляду на свої методи діяння, як і свої завдання, організацією масовою бути не може. Якийсь час, мабуть доволі довгий, мусить вона бути строго законспірована, так у своєму проводі, як і в виконавцях своєї волі. Вона мусить здобути собі ореал непереможности, местника національної образи, авангарду визволення української нації. Вона буде нести жертви, жертви не малі. За той час самим фактом свого існування, пропаганди своїх цілей і гострим та безкомпромісовим відношенням до окупантів мусить спопуляризувати серед українського народу кличі незалежности і соборности, що їх треба здійснювати революційними методами діяння. Вплив У. В. О. мусить з однієї сторони позначитися на поставі і діянні існуючих українських політичних партій, з другої на по-

ставі цілого українського народу. Наступить поляризація сил: праведні по правій, неправедні по лівій стороні. Виразно стануть напроти себе політичні течії незалежництва та угодовства з ворогами. З того може й повинна витворитися якась політична сила, що очолить революційно-незалежницькі змагання нації.

VIII.

ФІНАНСОВА БАЗА У. В. О.

Найважливіше завдання виконано: зорганізовано склад Крайової Команди, відбудовано членські кадри, розбудовано систему льокальних зв'язкових, поставлено ясні політичні цілі. Тепер можна було приступати до акції.

Перш усього необхідно було роздобути фінансові засоби. Деся там збиралися гроші поміж українцями, головню за океаном, одначе Головінський мав дуже виразне становище до тих засобів. Він уважав це забавою в міністерство фінансів. Це були дрібні суми в порівнянні до того, чого потрібно було Українській Військовій Організації. Ніколи збіркова акція на еміграції не зможе покрити потреб революційної діяльності в краю. А навіть, коли б і зібрано поважніші суми, було б це соромом і доказом нежиттєздатности революційного руху, якби він мав залежати від тих фондів. Збіркова акція на еміграції потрібна, без сумніву. Вона має перш усього пропагандивне значення: світ бачить, що український нарід, де б він не жив, уважає потрібною революційно-визвольну боротьбу, коли дає на неї гроші. Вона має значення моральне: скріплює почуття єдности і національної солідарности в українському народі. Вона має значення організаційне: заставляє українців на еміграції організуватися довкруги ідеї допомоги рідному краю в його боротьбі. Вона може навіть мати значення зовсім реальне — бо ж визвольна акція потребує грошей не тільки в краю, але і за границею. Одначе головна фінансова база мусить бути здобута власним діянням

у краю, здобута від ворога, відбита в нього з того, що загарбав він в українського народу.

Впродовж одного року Головінський своєю бойово-експропріаційною акцією придбав більше грошей для У. В. О., як усі заокеанські збірки за 10 років. Якби йому вдалося довести ту акцію до задуманого кінця, цебто продовжати її ще через два роки, він мав би міцну фінансову основу для цілого революційного руху в усіх виявах його потреб.

Грошей завжди потрібно в політичній, а до того в революційній акції. Одначе ніде не мали вони такого магічного впливу, як у мізерній політиці галицьких партій. В приступі гумору висказався раз Головінський, що вся українська політика в Галичині, це по суті речі боротьба за впливи в культурних та економічних установах і коли б він міг на ту ціль кинути кілька мільйонів золотих — всю політику сховав би в кишеню.

ІХ.

БОЙОВІ АЛЯРМИ.

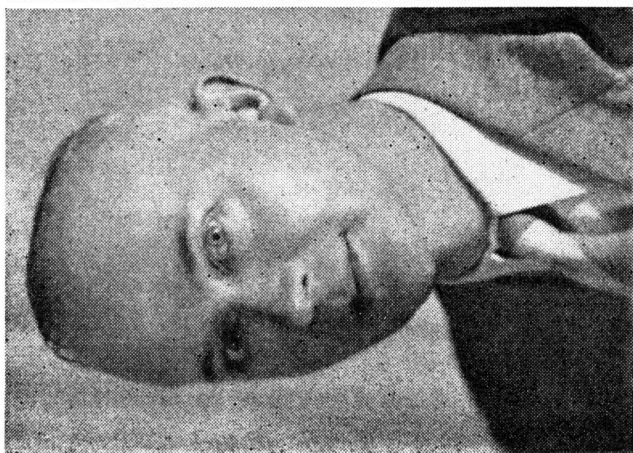
Несподівані алярми збудили чуйність польської поліції. Тут ограблено поштовий амбулянс, це саме повторено 300 кілометрів далше, в іншій околиці, там була спроба нападу на грошовий конвой, що цим разом закінчилася безуспішно. Сигнали з усіх сторін Галичини, а навіть і з корінної Польщі. поставили на ноги весь слідчий апарат польської поліції, що станув перед загадкою: чи це відірвані факти, чи ланцюх одноцілої акції, чи прояви бандитизму, чи організована політична дія?

Техніка виконання тих експропріаційних актів була однакова: нагло з'являлися люди, часто замасковані, дулами револьверів тероризували персонал охорони грошей, забирали гроші і зникали безслідно так само швидко, як і появлялися. Це й навело слідчі органи на думку, що ці акти, це не окремі, непов'язані з собою бандитські напади, тільки що виконує їх один і той самий гурт людей, та сама "банда", якщо вживати польської поліційної термінології. Одначе спершу, як це виявилось в часі пізніших допитів і поліційного та судового слідства, поліція була скоріше схильна до думки, що так пописується якась зухвала, добре зорганізована і добре ведена бандитська шайка, і в тому напрямі пущено в рух увесь апарат для її відкриття.

Але почали появлятися деякі неспокійні симптоми: тут один свідок завважив золотий перстень на руці одного з атентатчиків, там урядничка з деяким — непристойним в очах польської поліції — захопленням зі-

Омелян Сеник - Грибівський
"Канцлер"
(Гриб, Гжибовські, Грібіні, Грібавштіс, Урбан)

в 1936 році

Омелян Сенік - Грибівський
в 1941 році

знавала про “інтелігентний вигляд” і “гарне обличчя” учасників експропріаційного акту. Слова, звороти, а то й цілі речення, що їх не раз необхідно було вживати в часі експропріаційної акції, вказували, що вульгарні вислови були штучними, що мова тих людей була культурніша, як у звичайних майстрів долота і витриха. Це насувало здогади, що ці “бандити” мусіли походити не зо звичайного злодійського шумовиння і з покидьків суспільности, але що були вони людьми освіченими і походили з когось зовсім інших. Хоч “урядовою мовою” в тих випадках була виключно мова польська, але вимова деяких слів, конструкція фраз — а все те пильно нотувало поліційне слідство — вказували на те, що ці люди мабуть не поляки і тільки вживають польської мови для свого прикриття. Це відразу обмежувало поле здогадів і вело слідство на означені стежки. Але не було ніяких зачіпних пунктів, від яких можна було б зачати і доходити по нитці до клубка.

А тимчасом реєстр експропріаційних актів більшав. За несповна півтора року виконано: напад на поштовий амбулянс під Богородчанами, влом до каси скарбового уряду в Долині, два напади на поштовий віз під Калушем, напад на поштовий уряд у містечку Сьрем на Познанщині в корінній Польщі, напад на поштовий амбулянс під містечком Дунаєвом і завершення їх усіх — сміливий і бравурний напад на головну пошту у Львові при вулиці Сикстуській, у серці великого міста і під самим носом польської поліції. Поліція вискакувала зо шкіри, з Варшави сипалися погрози, наступали радикальні зміни в ключевих позиціях слідчого поліційного апарату, — а все те покищо безуспішно.

Х.

“ЛЕТЮЧА БРИГАДА” І ТАКТИКА ГОЛОВІНСЬКОГО

Як сказано, гроші рішив Головінський здобути на ворогові. І постанову свою ретельно виконав низкою бравурних експропріаційних нападів. Для тієї цілі організував він “летючу бригаду” бойовиків, пильно добирав їх з-поміж знаних собі або випробуваних в акції людей. Кожна людина “летючої бригади” ішла на вагу золота: від її здоров’я, справності й відваги залежала удача або невдача далеких плянів організації, доля революційного руху. Череном її були товариші з VI Бригади У. Г. А. підсилені молодшим елементом, вихованим уже в УВО.

Для своєї акції вивласнення або експропріації польського державного майна Головінський випрацював своєрідну тактику, що нею користувалася У. В. О. а пізніше О. У. Н. аж до світової війни в 1939 році. Нічого нового не внесено туди до самого кінця існування Польщі, доки не змінилися відносини, що вимагали і зміни революційних засобів діяння. Її можна схопити в ось таких головних зарисах:

1. До революційних актів здатні тільки вибранці. Мусять це бути люди відважні, спокійні і холонокровні, що йдуть на діло не під впливом юнацької романтики чи з якогось гону до авантюричності, але з почуття революційного обов’язку. Вони мусять бути знаменито вишколені: володіти зброєю, відбувати довгі марші, зносити голод, спрагу й невигоди, щоб бути сильно відпорними фізично на труди.

2. Треба скінчити з забавою в революцію, чи то для

Роман Барановський,
член "летючої бригади",
пізніший прозокатор

свої молодечої фантазії, чи то на те, щоб оточити свою особу вінцем слави і зідхання з боку дівчат, що обожують цих своєсвідних “героїв”. Маємо до діла з ворогом лютим, витривалим, зручним і добре зорганізованим. Перебороти його можна тільки маючи в собі рішення бути готовим на все.

3. Хто ввійшов у бойовий реферат — за тим замкнулися двері українського товариського життя. Мусів мешкати в поляків, або в жидів, удавати перед ними поляка, не вільно було в себе мати українських книжок і часописів, не вільно писати ані отримувати листів. Не вільно ходити до українського театру, товариств, церков, не вільно залицятися до українських дівчат. Ніколи не втомлювався Головінський повторювати те, строго вимагав притримуватися своїх наказів і безцеремонно викидав за обшивку кожного, хто до такого способу життя або не надавався, або не міг до нього звикнути і з тим погодитися. Неодному довелося і по “цифербляті”*) дістати за легковаження тих доручень, що могли найфатальнішими наслідками відбитися на товаришах.

Не було мови про те, щоб себе відвідувати. Один бойовик не смів і не повинен знати, де живе другий. Стрічі ніколи не відбувалися на одному місці, мінялися дуже часто. Тільки курієри або курієрки знали адреси членів “летючої бригади”.

4. Безнастанно втовкав він у вуха, що в нас є перевага над ворогом так довго, як довго він нас не знає. Ми не в стані і ніколи не будемо в стані рівнятися з ним силою грошових і комунікаційних засобів та озброєнням, бо проти нас стоїть увесь державний, поліцейний і військовий апарат. Одиноким нашим атутом, це абсолютна законспірованість та оперування моментом заскочення. Через те У. В. О. покищо не чваниться своїми ділами і залято мовчить, бо кожен місяць зисканого часу скрі-

*) циферблят = в годиннику: білий кружок з цифрами і вказівками, у львівській говірці — обличчя.

пляє її фінансово, дає більшу певність розгорнути опісля широко її властиву діяльність. Це неможливе в умовах большевицького режиму, але можливе в полуправовій державі, якою є Польща і цю обставину треба використати до крайніх меж можливості.

Найрадше був би Головінський своїх хлопців тримав десь у Кракові або в Варшаві і звідти визивав на кожну акцію.

5. Для глибшої конспірації задумував Головінський перенести терен експропріаційної акції в корінну Польщу. Одну таку вдачну спробу здобив у містечку Сьрем на Познанщині. Було це не вигідне тим, що оточення наскрізь чуже і відносини зовсім незнані. Увагу свою почав концентрувати на таких більших містах, як Варшава, Лодзь і Краків, де безпосередньо після акції можна згубитися в вулицях. Морально-пропагандивний момент, мовляв У. В. О. бореться тільки на українських землях, відкидав зовсім: ворога треба бити, де вдасться, той удар найліпший, що найболючіший.

6. Найліпше вправлений і вишколений апарат польської поліції був у Львові. Те, що було на провінції, було нижче всякої критики, якщо йде про здібність. Було воно тільки жорстоке, шовіністично настроєне і підзорливо наставлене відносно всього, що українське. Тому Головінський завше влаштовувався так, що жив на провінції філістерським життям льоаяльного обивателя, якого ніхто в нічому не міг підозрівати: після свого повороту з Чехословаччини осів у Любачеві, по виході з тюрми в 1928 році тримав автобусне підприємство в Чесанові, а безпосередньо перед своїм арештом і смертю в 1930 році мав намір перенестися до Перемишля і там працювати в торговельному відділі Окружного Союзу Кооператив, по якого справам мусів би часто виїжджати і так оправдувати свою неприязність у Перемишлі.

7. На початок увага була зосереджена на поштових урядах. У львівській дирекції пошт мав він родича, що

від нього діставав цінні інформації про внутрішню організацію пошти, транспорту і переховування грошей, тощо. Це значно облегчувало завдання і доповняло відомості, здобуті обсерваціями.

До уваги приходили тільки дві можливості: поштові і скарбові уряди. В цих останніх гроші були в більших кількостях, але й відповідно до того були вони пристосовані: каси, заграбовані вікна, ліпша охорона. В поштових урядах грошей було менше, в більших кількостях находилися вони тільки в деяких моментах, зате вони були більше наражені на удари, бо розкинені по цілому краю і в частих транспортах. Тому й вибрано пошти.

8. Після нападу група розскакувалася на часті і кожна з них машерувала з-гори означеною дорогою, якою перед виконанням нападу бойовики повинні були обов'язково перейти раз у день, раз у ночі. Це були свого рода маневри, що мали їх освоїти з околицями, дати орієнтацію і дозволити на справний відворот в разі погоні.

Кожний бойовик був озброєний двома пістолями: одною легкою — звичайно дуже поширеною марки “Ортгіс” — і другою грубшого калібру — в уживанні були найбільше австрійські військові пістолі марки Штаєр, т. зв. “арме-пістолє”, часом Мавзери, що їх можна було насаджати на футерал з дерева в формі кольби і стріляти, наче з кріса, або німецькі військові тяжкі пістолі марки “Парабеллум”. Подостатком набоїв до обох пістолів. В кожного на ногах були міцні черевики, т. зв. в Галичині з-німецька “бергштайгери” (призначені до гірської туристики), запасні грубі скарпетки. Всі мали прецизійні швейцарські годинники найкращої марки, бусолі і мапи. З харчів бралися звичайно: суха ковбаса, таблички чоколяди, плоска плящина коняку. Пізніше в кожній часті групи був найконечніший перев'язочний матеріал.

“Ліквідація” з місця нападу, цебто відворот, ставала

щораз тяжча і вимагала великої фізичної справності через протитактику поліції. Негайно після вістки про напад, закреслювала вона на мапі два кола: вужче, куди йшла поліційна облава з поліційними собаками й уважним перешукуванням околиці, і ширше, де патрульовано шляхи, залізничні станції, переводжено контролі в поїздах, роблено ревізії у свідомих українців та в підозрілих у симпатії до революційної діяльності. Доводилося нераз через день зашитися десь у гущавині і тільки вечорами продиратися. Найважливіше — якнайшвидше відбитися з місця нападу, щоб пробити перше коло погоні.

Перед самим кінцем “летючої бригади” поліція пу-скалася часом на те, що заки виїхав поштовий амбу-лянс, відбувала облаву в околиці, паралельно до шляху, яким амбулянс їхав, щоб вистрашити можливих напас-ників з засідки. Можна собі було уявити, скільки це грошей коштувало польську окупаційну владу.

9. Всі мусіли мати “алібі”. По-зможі правдиве, цеб то таке, щоб свідок справді був переконаний у те, що гово-рить. Так нпр. зробив Микола Ясінський, що жив під прибраним прізвиськом Кароль Лєщиньскі в старшої го-сподині-польки. Ідучи на “роботу” перекрутив стрілки годинника і вернувшись, поправив їх назад так, що го-сподиня того не завважила і з повним переконанням твердила опісля під присягою, що “студент” Лєщиньскі в той час був вдома.

Однаке це було можливо тільки тоді, коли в гру йшли мінути чи години. Натомісць зовсім відпадало, коли “робота” відбувалася на провінції і треба було ви-їжджати на два або і три дні. На той випадок треба було лаштуватися інакше, як хто міг. Звичайно це була ви-мога більш теоретичного значення, щоб не присипляти себе в почутті безпеки, бо по якомусь часі просто немож-ливо було спам’ятати всього, стільки вже актів бойовик мав на своєму сумлінні, а мусів би приготівляти “алібі” не тільки на час, коли сам в акції брав участь, але на-

віть і на ті акції, де участь брали його товариші без нього. Якби на кожен з них пред'явив він обдумане алібі, це робило б його ще більш підозрілим.

Пізніше, коли поліцейний апарат був справно налаштований розпоряджав великою кількістю людей, великими грошовими засобами, поліція практикувала так, що в даний мент кликала до переслухання сотки людей рівночасно по цілій Галичині для перевірки їхнього алібі. Це теж помітно підносило кошти польської окупації.

10. В кожній акції Головінський брав або безпосередньо участь сам, або був десь поблизу так, що бойовики аж в останній хвили, або ще пізніше про те довідувалися. Ніякої акції не пустив у рух, доки особисто не перевірів пляну, не оглянув місця, не перевірів можливостей виконання і відвороту. Його дбайливість про життя і безпеку бойовиків, без ніякої пози і прихована так, щоб не впадала в очі, була добре відома всім членам "летючої бригади" і кожен з них без вагання скочив би чортові в зуби за "Юлька", як вони його між собою називали.

XI.

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ РЕВОЛЮЦІЙНИХ МЕТОДІВ У. В. О.

Техніка революційної діяльності, розроблена і випрацьовувана Головінським, стала власністю У. В. О., а потім О. У. Н. і вживалася нею до самого кінця. На ній взорувалися всі пізніші бойові, а головню експропріаційні акти, як от напад на поштовий амбулянс під Бібркою дня 30. липня 1930 року, напад на поштовий уряд у Трускавці, спроба нападу на поштовий амбулянс під Печеніжином і під Бірчею, перший в околицях Коломиї, другий коло Перемишля, напад на поштовий уряд у Городку Ягайлонському, що закінчився голосним процесом Біласа і Данилишина.

Так само вироблені ним і введені в практику методи конспіративного життя, конспіративних зустрічей, квартир, тощо, мало вдосконалилися в пізнішій організаційній практиці. Сам знаменитий конспіратор, обдарований неначе шостим змислом відчуття небезпеки, знайшов рівного собі, а може й іще зручнішого, в особі свого товариша, поручника його VI Бригади, Омеляна Сеника-Грибівського.

Тут треба згадати, що в великій своїй перевазі це були методи, вироблені власним досвідом У. В. О. та її членів і нічого спільного не мали з наслідуванням досвіду польської революційної акції з часів Польської Партії Соціалістичної Пілсудського, або подібної акції російських ес-ерів. Без сумніву, в багато випадках була зовнішня подібність, але ані одна ані друга не була зразком для У. В. О. І не могла бути, з різних причин.

Павло Генгало
Окружный Командант У. В. О.
Перемишль,
в гг. 1925—1930.

Перш усього тому, що У. В. О. в Галичині діяла на малому просторі, де надзвичайно тяжко було законспіруватися і який дуже легко було опанувати окупантові при допомозі своєї поліції. Коли в Росії за гаряче було кому в п'яти в Петербурзі, тікав він до Одеси і там пропадав, як камінь у річці. Роки минали, заки охрана чи жандармерія впала на його слід. Цей фактор простору, як союзника конспірації, навіть большевики, при всій майстерності своєї поліційної системи, не все можуть опанувати, висовується він з-під контролю.

Коли в Варшаві, Вильні чи в Лодзі людина могла сховатися в великоміській масі однородного польського населення, — в Галичині кожен, хто говорив по-українськи, автоматично ставав підозрілий і поліція діставала допомогі тисячі безплатних агентів з-поміж польської шовіністично-настрочної людности.

На величезних просторах царської імперії мало було шляхів і залізниць. Хто пірнув у ліси, згубився в провінції — ніяка влада не в силі була зорганізувати такої погоні й облави, щоб тісним перстеном оточити околицю і не пропустити нікого крізь свої сіті. Автомобілі, телефони, радія та всі інші засоби, що стоять сьогодні до розпорядимости поліційної влади в модерній державі, тоді далеко ще не були так розвинені й використані.

Система полуправної держави, цебто держави, що не шанує права, а тільки дбає про те, щоб збережена була сповидність його діяння, теж витворює спеціальну потребу достосуватися до дійсности.

Все те брав до уваги Юліян Головінський та його найближчі товариші. Кожний новий виступ У. В. О. і реакція польської поліції на нього, кожен арешт і судовий процес приносив новий досвід. Життя диктувало тактику, творило методи праці, родило власну, своєрідну атмосферу революційного наступу й оборони.

Автор сам походить зо школи Головінського, на його методах був вишколений, їх проводив у життя і передавав другим. За весь цей час ні один раз не доводи-

лося йому чути, щоб Головінський покликався на досвід чужих революціонерів, ані теж самому йому не доводилося ні разу з такого досвіду користати, чи чужі зразки наслідувати. В безлічі різних курсів, вишколів, лекцій конспірації і т. п. в часах, коли вже націоналістичний рух почав входити в маси, безперечно, в програму входила теж історія революційних рухів інших народів. Однак це було вже в часі, коли бойова діяльність відступала в тінь перед політичною, для якої приготувала ґрунт.

Для ілюстрації, як виглядали ті методи Головінського в практиці організаційної діяльності, наведемо два приклади: напад на головну пошту у Львові і другий напад на поштовий амбулянс під Калушем.

Натомісць оборонці в політичних українських процесах залюбки стосували порівняння з іншими визвольно-революційними рухами, головню з польським, щоб підкреслити ідейність і безінтересовність українських революціонерів та вибити суддям, головню присяглим суддям, моральний атут з рук.

При устійнюванні революційно-бойової тактики і при практичному застосуванні засад конспірації не можна спускати з очей ще й того факту, що У. В. О. була організація розмірно бідна в порівнянні з іншими революційними рухами, які мали своїх меценатів, довгі роки свого існування за собою, а через те був для них час здобути потрібні засоби. Український націоналізм родився в бідному народі, народі без сильних економічних підстав, односторонньо соціально побудованому та експльоатованому чужинцями до крайніх меж. Тому перші його піоніри мусіли жертвою власної волі а то й життя відкуплювати те, що в інших народів було вже готове.

В принагідних розмовах з Головінським нераз заговоркувалися ті теми. Як було згадано вище, мав він розуміння практичної економіки, сам був купцем і підприємцем. Нераз дивувався він, як серед галицької нужди

можна було викресати духа національної ідейности і вогонь самопосвяти. Кожен революційний рух овіяний був духом романтики, але та романтика могла витворитися тільки в добробуті, що так чужий був галицькому українцеві. На прикладі галицької дійсности ідейний порух націоналістичної молоді заперечував матеріялістичну тезу, що побут визначає свідомість.

Поза тим рідко запускався він у теоретизування. Як у людини чину, думка в нього була на те, щоб її негайно здійснювати в практиці. Роздумувати над чимсь, чого не можна було виконати, або чого не можна було вжити в підготові до виконання — було зайвою витратою часу.

ХІІ.

ПЕРЕД НАПАДОМ НА ГОЛОВНУ ПОШТУ У ЛЬВОВІ.

Найуспішніша вислідом та найбільш блискуча розплануванням і виконанням експропріяція, що її перевів Юліян Головінський у тому часі, це напад на головну пошту у Львові. Рисунок ч. 1. ілюструє нам терен акції і причиняється до кращого зрозуміння її виконання.

Будинок головної пошти у Львові положений майже в самому центрі міста. З однієї сторони його біжить вулиця Коперника, з другої, паралельно, вулиця Сикстуська. Обидві кінчаються, добігаючи до вулиці князя Сапіги і там саме, в віддаленні яких 500 кроків, містилася воевідська команда поліції і резерва поліції у горезвісному пізніше з часів большевицької та німецької окупації будинку при вул. Лонцького.

Головний вхід був зо сторони вулиці Словацького, дуже рухливої, кудюю проходила одна з найважливіших трамвайних ліній у місті, лінія ч. 1 (Головний Двірець — Личаків). Від сторони вулиці Сикстуської був бічний вхід, не так вхід, як скоріше в'їзд, для поштових амбулянтів. Ця частина вулиці Сикстуської була дуже спокійна; з однієї сторони, притикаючи до будинку головної пошти, стояла греко-католицька духовна семінарія, а далі її великий город — по противній стороні вулиці бігли поруч себе рядом мешкальні кам'яниці. Дальше рівнобіжно до вулиці Сикстуської ішла вулиця Крашевського, що мала кам'яниці тільки по одній стороні, а з другої сторони тянувся т. зв. єзуїтський город, або, як його поляки називали парк Костюшка.

Організаційна розвідка пильно слідувала за всім життям поштових урядів і ніяка подробиця не прохо-

дила помимо її уваги. Докладна і довга обсервація виказала, що біля години шостої ввечері виїжджали з брами при вулиці Сикстуській два поштові амбулянси. О годині шостій ввечері поштові уряди в місті кінчали своє урядування, приготовляли назбирані впродовж дня пакети, листи й гроші та віддавали їх до поштового авта, що в тому часі об'їздило місто від уряду до уряду, збирало пошту і відвозило її в два місця: листи й пакети до сортівні в поштовому уряді на головному залізничному дворі, а гроші до будинку головної пошти. Тут авто заїжджало бічними воротами на невелике подвір'я, брама зачинялася і тоді вивантажувалися гроші в мішках та заносилися до поштових кас.

Заведено точну обсервацію, щоб устійнити докладну хвилю виїзду обох авт і час їх повороту. Докладно, на хвилини і секунди ведено кожного дня статистику виїздів і приїздів поштового амбулянсу. Обсервовано теж місцеві поштові уряди в кількох місцях для ствердження, як відбувається процедура передачі грошей до амбулянсу і скільки менш-більш тих грошей окремі уряди передають.

Трудніше було придивлятися, як відбувається перебрання грошей з амбулянсу до поштової каси, бо брама зачинялася негайно після в'їзду авта, а на подвір'я виходили вікна тільки з кімнат б'юр, куди не мала доступу звичайна публіка. Все таки вдалося під претекстом відвідин у знайомих урядовців кілька разів кинути на те око: авто заїжджало, в ньому були три чоловіки — шофер у своїй будці і в середині, разом з мішками грошей, ще два урядовці. До них підходив один або два поштовики з будинку. Разом з тим, що зачиняв в'їздові ворота, було їх найбільше 6 а звичайно 5 людей. Освітлення вечірньою порою не було надто ясне, навіть доволі тьмаве.

На тій підставі опрацьовано зухвалий плян експропріаційної акції і виконано його з бравурою, що напсувала багато крові польській владі.

ХІІІ.

ЕКСПРОПРІЯЦІЯ ПІД НОСОМ ПОЛІЦІ.

Експропріацію визначено на день 28 березня 1925 року. Бойовики "летючої бригади" в числі 10 умовленого дня між годиною 6.30 і 7 ввечорі знайшлися на місці біля в'їздової брами при вулиці Сикстуській. Удаючи прохожих ходили сюди й туди, не зближаючись надто до входу і стараючись не впадати в очі та не будити підозріння. Це останнє було майже виключене, бо нікому і в голову не заходило, що У. В. О. виконає такий сміливий наскок у самій середині "польського мяста Львова". Над'їхав амбулянс, велике авто червоної краски. В одному менті група безпосередніх виконавців найшлася при самому вході. Амбулянс поволі в'їхав у ворота, що зачинилися за ним, але разом з тим і за бойовиками, з яких один відразу стероризував дулом пістолі дверника, казавши йому піднести руки вгору та обернутися лицем до стіни. Три залишилися на вулиці, щоб крити відворот. П'ять зайшло на подвір'я, стероризували шофера, одного поштовика, що вийшов назустріч амбулянсові, та двох урядовців, що сиділи в середині і на превелике своє здивування, відчинивши двері та вилізаючи з амбулянсу, побачили напроти себе матово-блискучі дула револьверів. Негайно вибрано мішки з воза, поставивши з однієї його сторони всіх стероризованих урядовців. Але мішків було так багато і були вони такі тяжкі, що годі було всіх їх забрати, довелося з боєм серця велику їх частину залишити на місці.

Вся акція не тривала й п'яти хвилин. Обвантажені грішми бойовики вибігли, один лишився ще на коротко,

щоб тримати під шахом пістолі стероризований персонал якнайдовше і дати змогу віднести гроші в безпечне місце. Опісля разом з тим, що пильнував дверника, спокійно вийшли, зачинивши за собою браму. Після того обидва, як теж і ті три, що прикривали акцію, замішались в юрбу прохожих на вулицях Словацького і Сикстуській і спалили за собою всі сліди.

Тимчасом решта бойовиків швидкою ходою перейшла на другий бік вулиці Сикстуської, ввійшла в перехідну браму і вийшла під ч. 7. кам'яниці при вулиці Крашевського від сторони єзуїтського городу. Нажаль у поспіху треба було кинути один з тяжких міхів з грошима, щоб рятувати два другі. Там ждав на них "фіякер", куди склали вони свій дорогоцінний вантаж. Візник затяв коні батогом і хутенько поїхав вулицею Крашевського вгору, а бойовики пірнули в єзуїтський город і там пропали.

Цей з надзвичайною сміливістю і холоднокрівністю переведений бойовий акт був одним з найкращих в історії Української Військової Організації. Заалармована і впродовж кількох хвилин поставлена на ноги вся львівська слідча поліція не скоро впала на слід, хто це зробив. Підозрівали всіх — але не приходило ще тоді польській поліції на думку, що Українська Військова Організація відважиться на такий до одчайдушности сміливий напад. Частинно дезорієнтувала поліцію мова виконавців, що послуговувалися "єнзикем паньством"*)). Наліво і право арештовано всю бандитську і злодійську братію, заповнено слідчі арешти лицарями ночі, а все те мусіло скінчитися нічим.

Акцією нападу на головну пошту у Львові проводив Юліян Головінський особисто, він був на подвір'ї пошти і за всім наглядав. Крім нього в середині були Льолько, Василь Атаманчук і брати Барановські. При-

*) єнзик паньствови = державна мова.

криттям наділена була трійка під проводом Миколи Ковалиська**), візником був “Мілько” (Омелян Сенік-Грибівський). Вилічувати всіх тих, що брали ближчу чи дальшу посередню участь у підготові акту, в збереженні грошей та в затиранні слідів вийшло б поза рамки цієї книжки.

Ця експропріяція дала для У. В. О. багату добычу. Пошта зголосила втрату 32,500 золотих. Очевидно, втрата була на багато більша, але польський уряд цілево зменшував витрати, що їх зазнавав від Української Військової Організації, щоб не сіяти зневіри в польському суспільстві і не гльорифікувати У. В. О. Оповідання деяких причасних до тієї акції осіб, так як вони заподані в книжці “Від У. В. О. до О. У. Н.” Володимира Мартинця, подають експропрійовану суму на 92.000 золотих. З оповідань покійного Сеніка-Грибівського, що транспортував здобуті гроші і перераховував їх при здачі до організаційної каси, авторові відомо, що добича перевищала суму 100.000 польських золотих. На ті часи ця сума, що рівнялася 25.000 долям тодішньої покупної вартости, була кольосальна. Не дивниця, що це соромом пекло польську поліцію і вона того ніколи не могла забути. А Юліян Головінський, творець і командант “летючої бригади” своїх бойовиків, хоч тоді їй ще незнаний ані з прізвища, ані з своєї ролі, був для неї сіллю в оці.

**) акт обвинувачення закидав це Андрієві Оленському.

XIV.

ПЛАН НАПАДУ НА ПОШТОВИЙ ВІЗ ПІД КАЛУШЕМ.

Лихо почалося від заскорого вистрілу. І було це на шляху між залізничною станцією в Калуші і самим містом Калушем, в 1925 році. Обсервація виказала, що в означених днях кожного місяця залізничним поїздом транспортовано більшу суму грошей зо Станиславова до Калуша. Гроші пересилала пошта і були вони призначені на виплату заробітньої платні урядничого персоналу різних державних установ у Калуші. Транспорт відбувався в той спосіб, що поштові урядовці в супроводі одного або двох поліцистів везли їх зо станції до міста, а до станції їхали вони в залізничному поштовому вагоні, без поліції. Це був час, коли пошта почувалася загрожена частими нападами і при кожному більшому транспорті грошей зо станції на місце призначення жадала скріпленої поліційної охорони. Тому, що залізнична станція в Калуші була положена около 2 кільметри від властивого міста, гроші транспортувалися поштовою бричкою, запряженою двома кіньми — в той час польська пошта, до того в провінційних містах, ще не мала авт до диспозиції.

Плянувалося виконати напад у поїзді. Перед від'їздом поїзду зо Станиславова, бойовики крутилися сюди й туди по пероні, обсервуючи, чи гроші привезено і чи до поїзду не всідають озброєні військові або поліцисти, як приватні пасажири. Від того залежало, скільки бойовиків мало всісти до поїзду, бо мали вони розсідатися по поїзді так, що одна група всідала до найближчого

поштовому вазові вагону, щоб у даний мент виконати напад, а друга розділялася так, щоб біля кожного озброєного пасажера, нпр. військового старшини чи поліциста, що могли припадково знайтися в дорозі за своїми справами, сидів один бойовик і тримав його в шаху в часі акції. Сам напад мав бути виконаний на малій залізничній станції, дві зупинки перед Калушем, де не було ніякого станційного будинку ані залізничного персоналу і куди на пів години перед приходом поїзду заходив т. зв. популярно в Галичині “будник”, щоб зустрінути поїзд і продати залізничні квитки, якщо б трапилися які пасажери.

Завданням першої бойової групи було виконати напад, а другої — обороняти акцію. Якби в поїзді не було помічено озброєних людей, друга група мала злучитися з першою в акції. На залізничній зупинці мав ждати один бойовик, щоб у разі потреби відчепити паровіз і перетяти телеграфічні дроти і тоді або долучитися до акції, або зникнути одинцем і ліквідуватися, куди очі понесуть. Після виконання акту бойова група мала розійтися, згідно з прийнятою тактикою.

Добрі сторони пляну були, що вся акція відбулася б на глухому безлюдді, серед кущів і лісів, у вечірній порі і без зайвих свідків. Трудністю натомісць те, що треба було вдиратися до поштового веза і це могло вивтворити непередбачену ситуацію.

На випадок, якби з яких небудь причин не дійшло до нападу в поїзді, мав він остаточно і невідклично відбутися на залізничній станції в Калуші, або зараз біля неї. Поїзд приходив вечірньою порою, около 9 години ввечорі, подорожних занадто багато не їздило і всі вони негайно або відходили пішки в сторону міста, або від'їжджали жидівськими повозками, т. зв. в Галичині фіякрами. В часі, коли перевантажувалися гроші з поштового вагону на бричку і полагоджувалися звичайні в таких разях формальності передачі і перебрання, майже не було вже пасажирів на станції, тільки поштовий і за-

лізничий персонал та поліційна асиста. Тоді можна було виконати напад.

Часом бувало таке, що в Калуші миналися два поїзди: один з Станиславова в напрямі на Стрий і Дрогобич і другий з протівної сторони. Котрий поїзд мав прийти скоріше, про те знав станційний персонал, але трудно в останній хвилині довідуватися і переказувати це бойовикам. В такому разі на станції було звичайно більше людей і більше урядничого та поліційного персоналу і зважуватися в такій ситуації на напад було доволі ризиковно. Тоді бойовики мали вийти з станційного приміщення і виконати напад на закруті дороги поза станційним будинком, як це видно на рисунку ч. 2.

Напад мав бути виконаний в місці зазначеному хрестиком. Це було яких около 200 метрів від станційного будинку, бричка ще не мала часу розігнатися до швидкої їзди, мавши перед собою два закрути. На другому закруті ждали бойовики, прикриті темрявою, до деякої міри деревами і самим закрутом. В хвилині, коли надїжджала бричка, ролі були поділені так, що один або два спиняли бричку, хватаючи коней за уздечку, два тероризували конвой револьверами, а п'ятий стояв з боку, прикриваючи акцію і перебираючи гроші. Якби склалося так, що обидві п'ятки взяли б участь в акції, тоді два спиняли бричку, два тероризують конвой, два перебирають гроші, а решта охороняє акцію від сторони станції і міста, — все на такій віддалі, щоб можна було кожної хвилі доскочити до амбулянсу.

XV.

НАПАД ПІД КАЛУШЕМ.

Перший раз напад на поштовий амбулянс під Калушем відбувся дня 30 травня 1924 року. Везено тоді 75 тисяч золотих, але не вдалося їх забрати. Почалася стрілянина, надбігли люди і не було часу обезвладнити ескорти та заволодіти грішми. При тому були тяжко ранені поштар Бяловонс і поліцист Красняк.

Одначе У. В. О. не покинула думки здобути гроші, що часто транспортувалися тим шляхом і згодом визначено реченець другого нападу на день 28 листопада 1924 року.

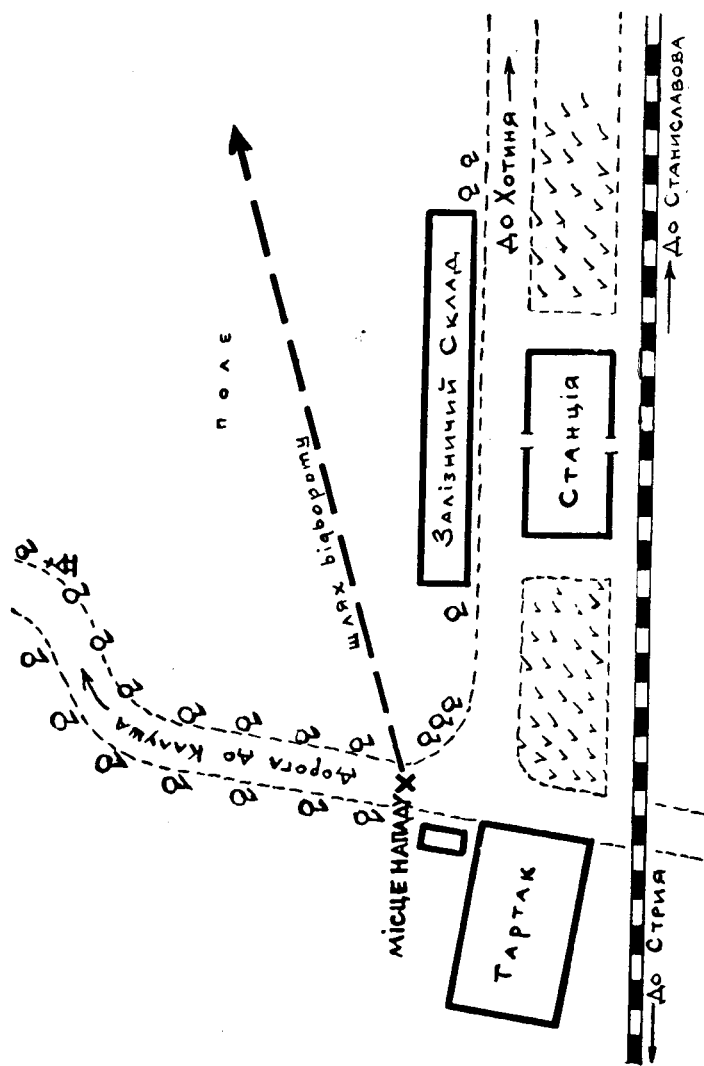
Того дня всі 10 бойовиків з'явилися в порядку на станції в Станиславові. Не всі себе знали і не знають мабуть по сьогоднішній день деякі з тих, що залишилися при житті. Пізнавали себе по зовнішніх ознаках різними способами: спеціальна опаска на лівому рукаві на знак жалоби, припнята умовленим способом, стрічка в дірці від гудзика на блузках і плащах, відзнаки на лентах від капелюхів, або однакові роди кашкетів, (картузів). Бойова група всіла відразу до свого воза і спокійно ждала на від'їзд. Між пасажирами не завважено підозрілих осіб і двох через те відправлено. Але пізніше виявилось, що в поїзді був поліцист Роман Красняк, той самий, що його ранено в часі першого нападу під Калушем.

Поїзд рушив. Зближалася означена залізнична зупинка і мимохідь давалося відчутися нервово напруження і неспокій, як завжди в моментах, що безпосередньо попереджали саму акцію. Ще три станції, ще дві,

ще одна... Руки мимоволі міцніше натягають шапки на голову, заціпляють гудзики і затискаються на ручках пістолів: кожен має два, один меншого калібру для вжитку при акті і другий грубшого, на випадок облати і потреби оборони на більшу віддаль. Нарешті поїзд спинився біля невеличкої будки, блідо освіченої висячою нафтовою лампою, якісь чорні постаті заметушилися і... поїзд спокійно рушив даліше. Бойовик, що вийшов напроти, чекаючи на знак для своєї роботи, ждав даремно, в останній хвилі всів до поїзду і заїхав аж до Стрия.

З невияснених досі причин невідомо, чому нападу не виконано на плянованому місці. Знав про те покійний Головінський, бо провідник бойової групи докладав йому пізніше, чому не дав знаку до акції. Одначе це залишається тайною, як теж невідома реакція "Юлька" (так друзі-бойовики називали Головінського) на цей рапорт, бо він в таких випадках не пардонував, поступав дуже рішуче і строго. Були здогади, що якраз тоді вантажено баньки з молоком до молочарні в Калуші і через те більше людей прийшло на станцію, а теж де-хто висів з поїзду і це стало на перешкоді. Була й думка інша, що поштовий віз був забарикадований з-середини і треба було б силою туди вломлюватися, що було б получене зо стріляниною і могло б засудити акцію на невдачу. Факт залишається фактом, що поїзд з тієї зупинки виїхав ненарушений та спокійно заїхав на залізничу станцію в Калуші. Тут ждав один з бойовиків, родом з Калуша і син поштового урядовця, швидко поінформував провідника групи, що сьогодні будуть минатися поїзди зо Станиславова і Стрия, що поштовий амбулянс забере пошту з обидвох поїздів і аж тоді від'їде. По цьому зник.

Бойовики негайно вийшли зо станції, щоб ніхто їх не завважив, і групами по 2—3 особи пішли в напрямі міста та зайняли визначені становища. Знову почалися хвилі напруженого очікування: щось їде... може вже?... Та ні, по стукоті копит пізнати жидівського фіякра. По-

План акції під Калушем

Рис. ч. 2.

тим другий, третій, останній. Ще кілька припізнених пішоходів... ще хвиля... нарешті гуркіт брички, дещо тяжчий і глухіший, як у фіякра. Мовчки гурт ділиться на групи, кожен стає на своєму місці. Останні секунди і бричка звільняє на закруті. Чути тиху, але гостровиразну команду: “Стуй! Ренце до гури!” (Стань! руки догори!), дула пістолів спрямовуються на конвой, на переді помітний рух тіней — це спиняють коней.

І в тому моменті грюкнув стріл. Один з бойовиків, 20-літній студент Роман Барановський, не витримав напруги, задрижала йому рука і потиснув за язичок. Наслідки того були фатальні не тільки для цієї однієї акції, але для всієї дальшої долі бойової дії, як це показав дальший розвиток подій, непомітний для ширшої публіки і розкритий щойно на судовій розправі рік пізніше.

Наслідок перший: у півтімі два перші бойовики не встигли опанувати коней. Перестрашений візник спинив коней, але не було часу вхопити за дишель і взяти коней за вуздечку. Злякані стрілом коні рванули нагло і понесли бричку. Ціль нападу — здобути транспортвані гроші — пропала.

Наслідок другий: поліцейний конвоєнт прийшов до себе з перестрашу і почав стріляти на сполох. Зо станції, з тартачних забудовань і з поблизьких хат почали надбігати зацікавлені люди. Треба було негайно ліквідуватися.

Наслідок третій: події ночі і наступного ранку довели до розконспірування “летючої бригади” Головінського, навели поліцію на слід двох її учасників. Слід цей поліція міцно схопила, пов’язала з вислідом усього мозольного попереднього слідства і дійшла накінець до майже повної ліквідації бойової групи Головінського за винятком його самого.

Роман Барановський, знаний пізніше провокатор на послугах польської поліції, але тоді добрий бойовик, що мав уже за собою участь у кількох вдатних експро-

пріяціях, був притягнений до відповідальности. Оправдувався він нервовим перенапруженням: життя бойовика в системі, запровадженій Головінським, вимагало залізних нервів і вже саме по собі було безнастанною духовою напругою в тягlostі небезпеки. Критичного вечора вже два рази бойовики були готові до виступу і два рази в останній хвилині виступ відкликано. Коли прийшов на чергу третій раз — нерви не витримали і вивався вистріл.

Акт обвинувачення, що його зладив прокуратор Гіртлер, спольщений німець і спеціаліст від українських політичних процесів 20-их років, описує цю подію дещо інакше:

“Напад на поштовий віз у Калущі був плянований уже 29 жовтня 1924 року. Це було знане поліції на підставі конфіденційних вісток і вона дала знати Банкові Польському в Станиславові, звідки мали прийти гроші. Поліція вже здавна мала на оці Володимира Люпуля і дуже уважно за ним слідила. Коли Банк Польський змінив звичайну поведінку і вислав гроші не 29, але 28 жовтня, Люпіль дістав зо Станиславова депешу “Посади не переймаєш моя рада Влодко”. Видно мав він між поштовцями або між урядниками Банку Польського довірену особу, що його про те повідомила.

Українська боївка, бачучи, що тим разом не вдасться їй забрати касу, переложила реченець нападу на наступний місяць, цебто на останні дні листопада.

Обвинувачений Люпіль виїхав у зв'язку з проєктованим нападом 25 листопада до Станиславова, ніби то щоб купити шиби для батька. Вернувшись дня 28 листопада, виїжджає зараз знову до Станиславова, тим разом начебто, щоб записатися на кооперативний курс. Ті поїздки кидають підозріння, що Люпіль їздив туди в справах боївки і з огляду на недалекий напад.

В день нападу, цебто 28 листопада 1924 року, крутився Люпіль по станції, як це зізнає свідок Мішко.

28 листопада 1924 року в годині 7 вечером надійшли поїздом зо Станиславова гроші для пошти в Калущі в сумі 80 тисяч золотих. Листоноша Тома Бяловонс, діставши вістку про прибуття грошей, зажадав асисті поліції, яку й дістав в особі постерункового Мартина Новіцкого.

З передостаннього воза поїзду висіли чотири люди і пішли впрост до возів, ніби то наймати підводу. По дорозі два з них відлучилися й пішли в сторону, де стояв поштовий віз, а два затрималися біля станції. Тих останніх стрінув агент Добруцькі, що слідив за Люпuleм і вернувся з ним зо Станиславова. Добруцькі, побачивши незнайомих і підозрілих людей, зааярмував зараз команду поліції в Калущі.

Тимчасом два другі напасники, ті, що стояли біля возів, рушили в сторону своїх товаришів, що були біля поштового воза.

Коли паку з грішми покладено на віз, пошта рушила в сторону міста. Поганяв листоноша Бяловонс, а ззаду за возом ішов поліцист Новіцкі. Ледви пройшли кілька кроків, почув Новіцкі скрип чобіт по шутрі і пам'ятаючи про напад з 30 травня, засвітив ліхтаркою в сторону, звідки доходив гомін кроків та крикнув "Стій!". В світлі ліхтарки побачив трьох людей, що стояли при живоплоті і звідтіля посипалися револьверові стріли. Новіцкі кинув ліхтарку і почав стріляти наосліп у сторону напасників, які, стрінувши опір, подалися в поля, час до часу стріляючи в його сторону.

Хто був серед тих напасників, Новіцкі не може пізнати, хоч один з них скидається сильно на обвинуваченого Паславського**).

Акт обвинувачення, представляючи перебіг події, сильно відбігає від правди, бо складений він так, щоб уможливити доказ вини підсудних на підставі зізнань різних свідків; що не завжди покривалися з собою.

*) Цитовано за "Дванадцять українців перед львівським судом".

XVI.

ВІДВОРОТ З-ПІД КАЛУША

Плян був такий: після переведення експропріації група розділяється на дві часті. Одна обійде місто зо східної сторони, заверне на північ, доб'ється до залізничної лінії Стрий—Жидачів—Ходорів, що віддалена яких 25 кілометрів. Друга група піде просто на схід і всяде на поїзд на одній з залізничних станцій шляху Снятин—Львів. Іти треба було ніччю, безлюддям, обминаючи хати, щоб не впадати в очі і не залишати по собі сліду. Осінні ночі вже були настільки довгі, щоб вистарчило часу на мандрівку манівцями.

Неждане закінчення нападу заставило бойовиків дещо змінити шлях відвороту. Передбачаючи заскору погоню, рішили вони йти разом, як тільки можна буде найдовше. Аж коли вмашерують в ліси, яких у тій околиці не бракує — розійдуться. Подорозі ще трапилася пригода: в темноті дехто впав у т. зв. млинівку (відногу річки, пущену на млинські лотоки), і скупався по пахи в холодній воді, але небавом щасливо минули сусіднє село Хотинь, що майже лучиться з передмістям Калуша і ввійшли в густий чагарник.

Околиця там ідеально надається до того, щоб іти критою ходою, і дуже утруднює погоню. На північний схід спливає з Карпат гірська річка Лімниця, що яких 30 кілометрів даліше вливається в Дністер. По обидвох боках річки ростуть густі луки, а поміж селами й нивами не то ліски, густо підшиті кущами, не то чагарники, де чудово можна скритися перед людським оком і відпочити.

Бойовики рішили триматися разом. На пропозицію Романа Барановського зайти до його батьків, там відпочити і вранці від'їхати до Львова, після деяких вагань пристали. Оба брати Барановські запевняли, що в Станиславові їх ніхто не бачив, місцева і станиславівська поліція нічого не підозріває про їхню діяльність і переконана, що вони студіюють у львівському університеті.

Серед гущавини гайків і лісків прийшлося їм дещо поблукати, аж над раном добилися вони до села Темєрівці недалеко Галича, де о. Барановський, батько Романа і Ярослава Барановських, був священиком.

Втомлені нічною блуканиною і почуваючись до деякої міри безпечними, відійшовши добрих 25 кілометрів від місця нападу, бойовики піддалися спокусі підкріпитися коротким відпочинком у гостинній хаті о. Барановського.

XVII.

В ПАСТЦІ.

Отець Барановський більше був подібний до вояка, як до священика. Якийсь час був він військовим активної служби, в пізнішому вже віці пішов на теологію. Все село знало його з того, що як тільки відправив свої церковні обов'язки, брав на плечі рушницю, свистав на собаку і поринав у ліс. Любувався в бджолярстві і мав у садку невеличку пасіку, там і спав улітку в побудованому для тієї цілі курені.

В його патріотичній родині були 4 сини і 2 доньки: два старші, Роман і Ярослав, загинули. Перший, як поліційний шпик і засуджений на тюрму, коли використано його послуги, помер від сухіт у тяжкій в'язниці т. зв. Святого Хреста недалеко міста Кельце. Другий, Ярослав, згинув від бандерівської кулі в літі 1943 року. Третій у гімназійному ще часі попав у мелянхолію і наклак на себе руку дуже дивним способом: застрілився з рушниці, прив'язавшись перед тим за ногу до коріння дерева над берегом річки, щоб не можна було відняти тіла. Одна дочка вийшла заміж за простого сільського хлопця, а що сталося з двома останніми дітьми — авторові невідомо, позатим, що хлопець закінчив середню школу і був у Львові в роках 1937—1938, а дочка вийшла заміж.

Обоє Барановські, панотець і паніматка, здивовані були дуже несподіваними відвідинами синів серед ночі, в товаристві типів з-під темної зірки, заболочених і пом'ятих. Щось їм недобре віщувало серце, але не розпитували багато, заметушилися, щоб погостити і переночувати.

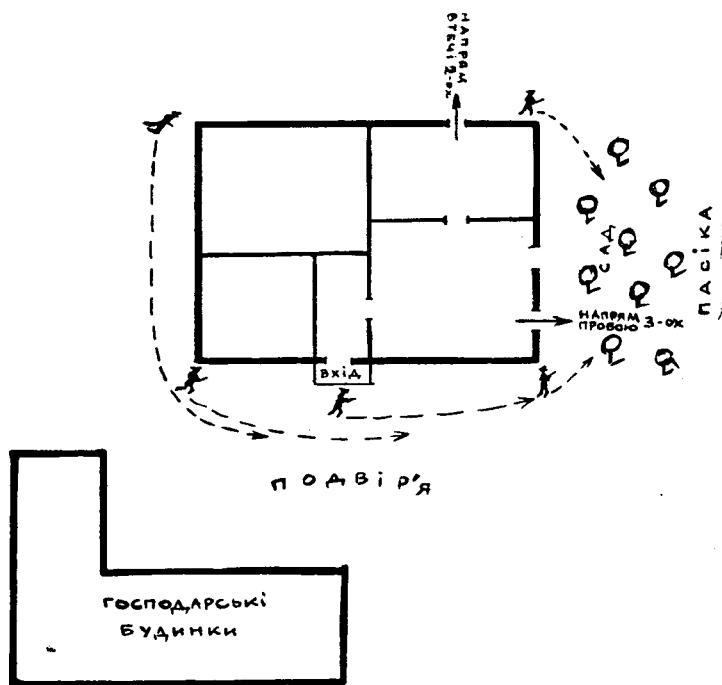

Рис. ч. 3.

Хата о. Барановського

Ніч минула спокійно, але вранці, вже біля 6 години збудила їх пані-матка Барановська: на подвір'я в'їхало поліційне авто і заки ще хлопці і позривалися з ліжок та похапали за пістолі, поліцисти обскочили хату і почали добиватися до середини. На порозі зустрінула їх пані Барановська, а за нею і панотець, і старалися, вдаючи здивування, зискати розмовою на часі, щоб дозволити хлопцям повдягатися. Якраз цієї мінати вистарчило, щоб рішитися на втечу. Бо в такий мент прийшлося вибрати з альтернативи: або впустити частину поліцистів до хати і там їх вистріляти та пробиватися через входів двері на подвір'я, за клуню, а звідти в гущівник; або вискакувати через вікна в протилежних напрямках і втікати, відстрілюючись. Обидві можливості стають ясніші, коли поглянути на рисунок ч. 3.

Перша можливість мала ту добру сторону, що відразу ліквідувала поважну частину погоні. За те пізніше треба було втікати в одному напрямі, мавши всю решту поліцистів, озброєних крісами, на п'ятах.

За другою можливістю промовляло те, що поліційні сили були розділені: одні ввійшли в хату робити ревізію, другі обставили хату, пильнували виходів, а також те, що втеча відбувалася б у двох напрямках, чи розбивалася б увага поліцистів на дві часті і в той мент, коли кожна секунда проволоки рішає про вдачу втечі та збереження життя, це мало переважне значення.

А все те промайнуло куди швидче, як пишуться оці рядки.

XVIII.

ПРОБІЙ КРИЗЬ ПОЛІЦІЙНИЙ ПЕРСТЕНЬ.

Вибрано можливість другу. Біля вікна в їдальні станули: провідник групи Паславський, Роман Барановський і Микола Ясінський, званий “Льольком”. Вікно в канцелярії обсадили Ярослав Барановський і п'ятий бойовик, що його прізвище досі не було ніде заподане, тому й не рішається на те автор. Обидва брати поділилися, щоб у кожній групі був хтось обізнаний з околицею. Один погляд крадьки через вікно виявив, що на рогах хати стояли поліцисти з готовими до стрілу крісами, при чому поліцист на південньому розі пильнував вікна з їдальні, а на північному — стояв боком до хати, щоб не спускати з очей другий дверей.

В одному менті обидві групи вискакують через вікна і засипують стрілами наріжних поліцистів. Один з них зо страху кидає кріса, обидва падають на землю. Це дало цінних кілька секунд, що дозволили південній групі негайно зникнути з очей, а східній дало змогу перескочити через пліт та відбігти кількадесять кроків, заки спам'яталася решта поліцистів і почала стріляти сальвами за втікачами. Одна з куль поцілила в ногу Романа Барановського, але не нарушила кости і через те міг він відбігти на стільки далеко, щоб зробити собі перев'язку і могти тікати далше. Зате провідника групи, Паславського, наздогнала погоня, і йому втекти вже було неможливо. Щоб рятувати двох других товаришів, відділяється від них і втікає вбік, у напрямі річки, відстрілюючись тягне за собою погоню і відвертає її від двох других. Там його і зловлено і якщо роз'юшена по-

ліційна тічня не вбила його на місці, то тільки через те, щоб не позбавити слідства такої цінної добычі.

Цікаве, ні одному з поліцистів не впало на думку заглянути в клуню. Окружили вони тільки хату. Якби бойовики ночували не в хаті, а в клуні, як це були зразу постановили, правдоподібно могли б бути непомітно висунутися звідти в куці і щасливо втекти.

Тимчасом Роман Барановський і Микола Ясінський добилися якось до залізничної станції і там всіли на поїзд до Львова. Не обійшлося без пригоди в останній хвилі. Обидва бойовики хотіли незавважені всісти до поїзду з другої сторони від станційного будинку. Ясінський закупив квитки, а ранений Барановський стояв осторонь станції. В тому моменті підійшов до нього поліцист (в Польщі звичайно до кожного поїзду виходив поліцист з найближчої поліційної станції) і зажадав особистої виказки. Коли Барановський сягнув рукою до кишені, щоб витягнути звідти пістолю, надійшов Ясінський. Поліцист обернувся, подумав хвилину, махнув рукою і казав всідати до поїзду, що саме збірався рушати.

У Львові застали вже Ярослава Барановського, що всіх з товаришем до того самого поїзду на іншій станції і швидче зайшов на умовлене місце стрічі.

Для порівняння подані нижче два описи цієї події: перший — одним з учасників нападу, і другий — так, як представлений він в акті обвинувачення.

“Ми вийшли з-під Калуща деє около 9 години ввечері, а до Темеревець прибули аж по четвертій годині над раном. Обидва брати пішли побудити батьків і незабаром нам відчинено вікно від одної порожньої кімнати, через яке ми повлазили до середини, а це з огляду на домашню прислугу, щоб не знала про наш прихід. В тій кімнаті були два ліжка, а що ми були дуже втомлені, негайно пороздзягалися і по двох лягли на ліжках, один на підлозі. Раненько, могла бути година шоста, вбігла до кімнати пані-матка і крикнула: “Панове, вставайте, поліція на подвір’ї!” Ми зірвалися, як опарені, на скоро

згрубша одягнулися і набивши револьвери, чекаємо наказу. Один з Барановських відхилив трохи вікно і заявив, що по рогах хати стоять поліцисти. Тоді Паславський каже: нема ради, мусимо пробиватися. Відчиняє вікно і з двох пістоль стріляє в напрямі поліції. Заскочені поліцисти сховалися, а тоді Паславський, Ясінський і Роман Барановський вискакують і стріляючи кожний з двох пістоль біжать у напрямі пасіки. В кімнаті залишився Славко Барановський і я. Вискакуємо через вікно, скручуємо наліво та біжимо в напрямі села, сподіваючися, що поліція за нами не буде стріляти, бо зворохоблені стріляниною в "єгомосця" зібралися на вулиці селяни в більшому гурті. Перебігли ми дорогу та через подвір'я кількох хазяїнів, почерез плоти й перелази, вибігли на дорогу в ліс. Діставшись до лісу, почулися ми в безпеці. Коли почало темніти, рушили ми в дорогу в напрямі станції Мартинів. Прийшовши на станцію та побачивши, що нема там поліції, я пішов до каси і купив два білети до Львова. За хвилину надійшов поїзд. Хочемо всідати обидва до одного вагону, щоб у потребі собі допомогти, аж тут бачимо — з вагону висідає поліцист. Славко десь зник, а я, не мавши виходу, всідаю до вагону, думаючи, що коли звідти поліцист висів, то вже вагон безпечний. Поїзд рушив, я стою на коридорі і бачу, крізь відхилені двері, що в вагоні повно поліції. Я завмер... Поїзд у русі, вискочити неможливо, перейти до другого вагону теж небезпечно, бо вже звернули на мене увагу. Підходить до мене "пшодовнік" і просить особистої виказки. Витягаю військову книжечку, він її перечитує і віддає назад та запрошує до середини вагону, де є ще сидячі місця. Не було ради, мусів я сісти між поліцистами і там ми розбалакували про всякі справи. На кожній станції висідав один або два поліцисти — це мабуть їхала підмога для місцевих поліційних станиць. Так ми заїхали до Ходорова і тут висіла решта поліцистів, а я вже спокійно доїхав до Львова. Висівши з вагону — бачу, іде Славко. Він побачивши поліцію, втік на другу сторону поїзду і їхав на даху вагону аж під Ходорів. При виході з двірця стрічаємо двох других товаришів і від них довідуємося, що Роман легко ранений в ногу, а Паславський, щоб їх рятувати, відбіг на бік і мабуть зловила його погоня, бо вся поліція побігла за ним".

Цей самий образ в освітленні акту обвинувачення:

"Маючи сильне підозріння, що винovníки нападу схо-

ронилися в Темерівцях, у тамошнього священика Барановського, рушила туди поліційна погоня. На авто сіли: командант поліційної станиці Рампала, агент Станьські і два поліцисти Будзяк і Кнауер. Приїхавши в Темерівці, взяли вони ще наказного війта Стемплера та пішли на приходство.

Коли авто заїхало на подвір'я, вийшов до них отець Барановський і його жінка Мальвіна. На запит, чи є хто чужий у їхньому домі, відповів о. Барановський, що нема нікого. На жадання віддати зброю, сказав парох, що ніякої зброї не має. Щойно на пригадку жінки заявив, що має стару дубельтівку в стебнику в пасіці.

До пасіки пішов з о. Барановським поліцист Рампала і війт Стемплер, решта поліційників лишилися стерегти хати. Коли названі переходили біля хати, посипалися на них ізза стирти кукурудзянки револьверові стріли. Стріляло трьох молодих людей, серед яких Рампала зовсім певно пізнає обвинуваченого Паславського.

Рампала хватив за револьвер і хотів стрілити до одного з напасників, та о. Барановський перешкодив йому в цільному стрілі, схопивши його за руку. Це уможливило, на думку Рампали, втечу напасників.

На гомін стрілів надбігли з дому Станьські, Будзяк і Кнауер і тоді вив'язалася густіша перестрілка. Напасники, втікаючи перед поліцією, перескочили пліт і пустилися в поля. Та добігши до річки розділились на дві часті: два побігли в сторону Темеревецьких лісів, а один у сторону Блюдник. Того третього поліція дігнала і це був обвинувачений Іван Паславський".

З цих двох різних описів події маємо образ, як польська поліція довільно фабрикувала собі відтворення ситуацій різних політичних актів і як "правдиво" під присягою зізнавали її свідки, достосовуючи свої оповідання до вимог прокуратора.

Фатальний вистріл приніс за собою трагічні наслідки: провідник групи ранений і в руках поліції; один боїовик ранений і якийсь час нездатний до бойової акції; летюча бригада зліквідувала своє найважливіше звено; родина Барановських розконспірована, панотець з жінкою заарештовані, обидва брати пішли в підпілля цілковито.

Поліція підозрівала, що брати Барановські скриваються у Львові. Вислідити їх при допомозі своїх львівських агентів не могла — ніхто їх не бачив і не знав, ні одна фотографія не попала в поліційні руки. Спеціально спроваджено одного уніформованого поліциста зо станиці, куди належали Темерівці. Його завданням було ходити в цивільному одязі скрізь там, де бували українці — забави, концерти, театр — і глядіти, чи не побачить котрогось з Барановських. По кількох місяцях цієї томлячої і нудної служби поліційна витривалість таки принесла свої овочі. Помимо найстрогішої заборони Головінського кому небудь з підпільників показуватися в українському оточенні, Ярослав Барановський таки не втерпів та одної неділі зайшов під Преображенську церкву у Львові при Краківській вулиці. Там його вистежили агенти при допомозі поліциста з Темерівців і на місці арештували. Цей арешт довів до викриття конспіративної бойової квартири “летючої бригади” на Личакові при вулиці Убоч ч. 4. і був початком її повної ліквідації.

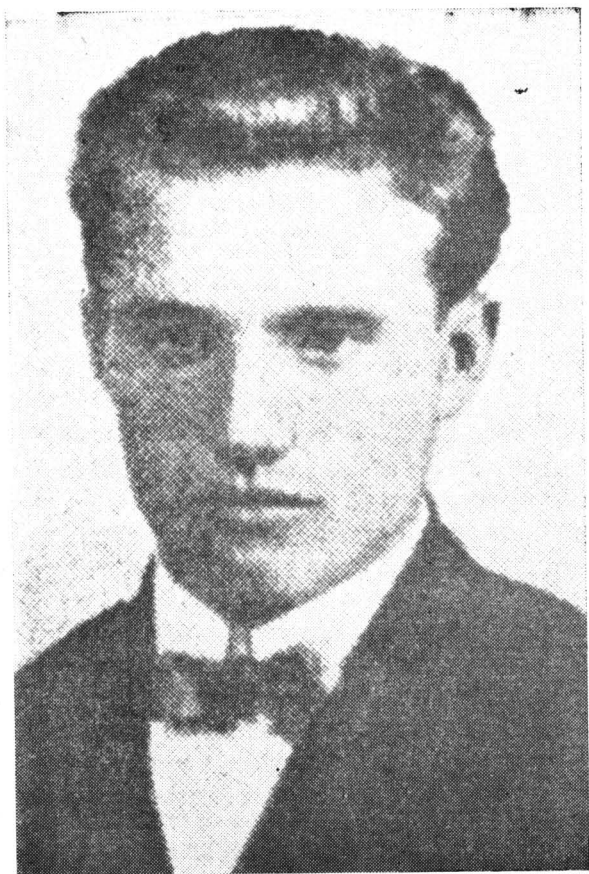
ХІХ.

ЛЬОЛЬКО.

На цьому місці слід присвятити кілька слів одному з найкращих бойовиків “летючої бригади”, Миколі Ясінському, званому під псевдом Льолько. Яким чином і коли найшовся він у рядах Української Військової Організації і як забрив аж до її найбільш законспірованого ядра, до “летючої бригади” Головінського, міг би сказати хіба хтось з його найближчих товаришів, якщо залишився в живих.

Походив він з міста Станиславова, з його передмістя Бельведеру. Бельведер у Станиславові — це те саме, що колись Замарстинів у Львові. Там жила своя публіка Карольків, Тоськів, Яськів і т. д., що без огляду на свою українську чи польську національність послуговувалася дивною мішаниною української і польської мов і мала опінію т. зв. в Галичині “батарів”, цебто вуличних людей веселого способу життя, охочих випити і завжди готових до бійки — пострах добре вихованих родин. Могли вони ходити до гімназії, чи навіть і до високих шкіл, цей осад бельведерського “батарства” цим разом у більш жартівливому значенні того слова залишався в них на все: шибеничний гумор, завжди веселий настрій, безліч анекдот з міського життя, репертуар своїх пісень у супроводі розтяганої гармонії (акордеону) або устної гармоніки — не покидали їх ніколи.

І ось таким бельведерським типом був Микола Ясінський. Хто, коли й чому охрестив його Льольком, залишиться тайною навіки. “Льольком” був він у Бельведері, “Льольком” перейшов до У. В. О. і таким же

Микола Ясінський
— "Льолько", член "Летючої Бригади".

“Льольком” залишився до кінця своїх днів. Закінчив гімназію в Станиславові, але до університету не вписувався. Якийсь час перебував у Чехословаччині і вернувся до краю нелегально — польський консуль у Кошицях відмовив йому пашпорту. З гімназійних часів правдоподібно залишилося в нього знайомство з братами Барановськими, з якими він дуже дружив, особливо зо старшим, Романом, і ніяк не міг погодитися з думкою, що він перейшов на сторону гатраків*). Разом з ними був у “летючій бригаді” до самого її кінця, чи радше до хвилі арештування кожного з них.

Середнього росту, добре збудований, але стрункої постави, блондин, був це найвідважніший тип з усіх знаних авторові бойовиків тої доби. Спокійний та опанований у рухах і в нервах, ніколи не виривався наперед, але й ніколи не спізнявся. Не диво, що відразу притягнув до себе увагу Головінського і через те брав участь у всіх, без винятку, експропріаційних акціях того романтичного і небезпечного часу.

Він мав одну тільки слабкість: що якийсь час мусів відвідати рідний Станиславів, побувати на своєму родинному Бельведері і відбутися променаду по станиславівському “корзо”*). Нагло з’являвся він у Станиславрові, з руками в кишенях, кожна з відбезпеченою пістолею типу австрійського грубокалібрового “штасра” і на очах усієї станиславівської поліції пройшовся кілька разів по головній вулиці міста, щоб опісля так само швидко зникнути. Довкруги нього кілька його колегів, типу таких самих бельведерських “батарів”, задивлених у свого Льолька, як у надземну істоту, і готових на бій з усією залогою міста Станиславова в його обороні. Ходили чутки, що станиславівська поліція знала про його приїзди і про цю його слабу сторону, але не відва-

*) гатрак — тайний агент поліції.

**) корзо — найкраща вулиця в місті, де дівчата і їх каваліри відбували свої вечірні проходи.

жувалася пробувати його арештувати, лякаючись за-великого кровопролиття. Знав про те і Головінський, гостро картав за те Льолька, та це була його невилічима недуга, що її навіть респект перед “Юльком” не міг стримати. Заспокоївши таким робом цю свою своєрідну ностальгію, Льолько слухняно являвся на місці і робив далі свої діло, як тільки міг найкраще.

В процесі т. зв. поштовців у червні 1926 року засуджено його на кілька літ тюрми.

Після арештування і в слідстві поводився дуже достойно, ні словом до нічого не признався, нікого не “засипав”. На всі питання відповідав: “не знаю”, “не був”, “не видів”. Польський прокуратор характеризує його такими словами:

“Ясінський — це тип правдивого терориста: спокійний, відважний і характерний. Увесь час дуже зручно скривався, примушує до безоглядного послуху інших членів. Притягнений до відповідальности мовчить, не видає небачним словом ні себе, ні других”.

Належав до тих, що для них був Бог на небі і “Юлько” на землі.

В’язниця зломила його здоров’я, коли ж вийшов він на волю, змінилися умови боротьби, не стало місця на акції типу 1924—1925 років, де він почувався наче риба в воді. Політичний момент щораз більшу роль відгравав, а до “політики” відчував він тільки погорду, це його комплетно не інтересувало. Нові люди прийшли, нові методи революційної боротьби прийнялися і Льолько залишився незнаний, у тіні.

XX.

ЯК РОЗУМІВ ГОЛОВІНСЬКИЙ ПРОПАГАНДУ У.В.О.

Розрахунки Головінського передбачували найменше два, а може й три роки на те, щоб здобути фінансові засоби на можливість діяння бойового апарату, на забезпечення існування Начальної Команди У. В. О., на розбудову націоналістичної преси і на залізну резерву. З того довелося йому використати тільки один рік. Другий рік мав його перекинути на великі польські міста, бо в Галичині почувався він, як у курнику: в Коломиї чихнув, а з Перемишля відгомін б'є. На такому стисненому просторі просто неможливо було на ширшу скалю якусь акцію розгорнути. Але на перешкоді стала ліквідація "летючої бригади" і так звана в тюремному жаргоні "всипа", цебто виявлення і розконспірування бойової групи.

Однак рівночасно з тим започатковувалася і навіть справді велася акція інша. Головінський здавав собі дуже добре справу з того, що ніякий політичний рух не може рахувати на успіх, якщо не буде мати приготовленого ґрунту в суспільності. Десь там діє законспірована У. В. О., що час до часу дає про себе знати, про яку більше трубить польська вулична преса, як сама організація про себе говорить. Її мало видять і мало знають. Щоб її розуміли і їй співчували, треба виховувати суспільність в дусі тих ідеалів, за які вона бореться, підготовляти її до еволюції політичної думки, до розуміння боротьби, її потреби та її методів.

Пропаганда революційної боротьби велася дуже примітивним способом, без ширшого засягу і впливу.

Була це кольпортажа “Сурми”, пресового органу “Української Військової Організації”, що появлявся рідко, найчастіше раз на місяць, переходив “з хати до хати — з рук до рук”, читався з-під поли і при заслонених вікнах. Без сумніву, мала вона свій вплив. Головно на молодь ділала вона наче динаміт. Одначе облічена вона була тільки на емоції і не могла ставити ніякої проблематики. Час до часу появлялися на мурах або на церквах проклямації та відозви У. В. О. писані в патетичному стилі та обраховані теж на чуття. Тут і там розкидалися летючки з приводу якоїсь події чи річниці, під церквами, в школах, на спортових грищах, серед молоді. Одначе воно не могло підносити всього народу до висоти розуміння потреби революційної боротьби, не могло впливати на його світовідчужання, на оцінку біжучої політичної ситуації і тих завдань, що їх вона ставила перед українським народом. Відчувалася пекуча потреба інформативного легального часопису для широкої публіки, що міг би писати в дусі незалежницької політики і протидіяти угодовим настроям легальної української репрезентантчини. Цю справу переговорював Головінський з Дмитром Палієвим, що якийсь час був політичним референтом у Крайовій Команді У.В.О., доки не пішов на цілковите ундівство, звідки згодом теж вийшов і створив власну партію “Фронт Національної Єдності”, — що без більшого значення проістнувала три роки і самоліквідувалася в часі вибуху світової війни 1939 року. Рішено закласти видавничу спілку, де Українська Військова Організація була б пайщиком і мала б запевнену переважну участь через підставлених своїх членів. Ця спілка видавала б часопис, без якоїсь спеціальної політичної закраски, в тому значенні, що не **стояв би він у ніякому відношенні** до існуючих тоді в Галичині українських політичних партій, його завданням було б у першу чергу з'єднувати собі читацьку публіку, закріпитися, призвичаїти людей до себе, спершу дуже обережно насвітлювати різні явища гро-

мадського і політичного українського життя з становища незалежницької і соборницької політики і в той спосіб поволі підбудовувати переродження У. В. О. в широкий політичний рух. Часопис передбачувався на трибуну нової української політичної думки, що не годилася ані з старими соціалістичними чи демо-ліберальними програмами передвоєнних українських партій, ані не вистарчали їй їхні методи діяння. Головінський, як холодний реаліст, прекрасно здавав собі справу, що наглий виступ на арену Української Військової Організації в ролі нового політичного угруповання був наскрізь передчасний і згори засуджений на невдачу. Знайшов би він відразу гострий спротив усіх партій, що одностайним фронтом виступили б проти неї, як проти нового політичного конкурента, тимбільше небезпечного, що найшов він доступ до молоді, якої так дуже бракувало підстаркуватій українській демократії. Одначе цей момент не був рішальний, бо такий одноцілий фронт проти українського націоналізму був неминучий. Важніше було те, що в заскорому виступі У. В. О. в ролі політичної сили, з політичними цілями і політичними методами праці бракувало б власної сильної політичної підбудови в народніх масах. До того треба було їх поволі і систематично підготовляти і для тієї цілі мала служити контрольована підставленими людьми преса У. В. О.

Ось так повстав, з такою метою і з такими завданнями, часопис "Новий Час" у Львові. Тому, що в таких справах трудно списувати нотаріальні контракти чи інші правно оформлені умови, треба здаватися на чесність контрагентів, сталося таке, що передбачувано, але перед чим годі було забезпечитися: видавництво згодом перетворилося в приватну спілку покійного Дмитра Палієва і пізнішого видавця Івана Тиктора, кінець-кінців перейшло на виключну власність цього останнього, що розбудував його опісля на поважний, як на галицькі відносини, український пресовий концерн.

В розмовах з автором на кілька тижнів перед своєю смертю Головінський не раз натякав на те, що як тільки впорасться з найближчими своїми завданнями, про які буде мова в одному з дальших розділів, зголосить, права У. В. О. до “Нового Часу” і знайде спосіб і силу, щоб ці претенсії перевести в життя, та не допустив до того арешт і несподівана його смерть.

У. В. О. ставилася дуже прихильно до видавництва “Червона Калина” у Львові, що займалося публікацією споминів і матеріалів з визвольних українських змагань. У відношенні до нього У. В. О. не мала ніяких спеціальних намірів чи претенсій, ішло про те, щоб такі книжки появлялися, бо вони мусіли виховувати нарід в душі незалежницьких прямувань і в пошані до української збройної сили. Тут справді заслуги видавничої кооперативи “Червона Калина” були дуже великі, вона повністю виконала і перевиконала своє завдання і Головінський з того був дуже вдоволений. Навіть коли б там попадалися чи то окремі книги, не дуже то згідні з націоналістичною ідеологією, чи коли б тут і там у передмовах та коментарях пробивалася протинаціоналістична тенденція, на його думку ширення тих книжок невідхильно працювало тільки для націоналістичного руху, без огляду на те, чи автори і видавці того хотіли, чи ні. І так дійсно було, молодь читала ці книжки, вони будили в ній зацікавлення недавнім минулим, мимоволі протиставили його мізерній сучасності і викликали психічну реакцію, що мусіла штовхати її в сторону революційного активізму, очоленого тоді Українською Військовою Організацією, а пізніше Організацією Українських Націоналістів.

XXI.

ГОЛОВІНСЬКИЙ ЛІКВІДУЄ ШПИГУНСТВО.

Беликою заслугою Головінського було те, що він поборов спокусу деяких кругів в У. В. О. і зберіг її перед тим, щоб не зійшла вона до ролі знаряддя в руках чужої агентури. Організуючись спершу на чисто військовий лад У. В. О. мала, попри всі інші свої відділи, нормальні в модерній військовій організації, як ось кадровий, мобілізаційний, політично-пропагандивний, бойовий і т. п. теж і відділ розвідочний. Його завданням було, як у кожному генеральному штабі, збирати відомості, дані і матеріяли про військову силу ворога. Це було тим легше робити, що українці мусіли служити в польському війську і мали доступ, вправді не згори, тільки знизу, до різних місць, звідки можна було такі матеріяли збирати. Дурна польська тактика, що так фатально виявила себе в вересні 1939 року, коли то військові резервісти з Шлезька їхали в Галичину, а українці з Галичини не могли вже доїхати до Варшави, не допускала до того, щоб українці відбували військову службу на своїх землях, розкидала українських рекрутів по цілій Польщі і так мали вони змогу збирати дрібні інформації про польське військо на всіх частях польської державної території.

Це діялося спершу ось так собі, щоб силою привички розуміння правильного діяння штабу У. В. О. теж і тієї ділянки не занедбувати. Але в скорому часі в руках У. В. О. почали призбируватися поважні військові відомості, мобілізаційні пляни та інші тайни, як то звичайно в таких випадках буває. Наперед лежали

вони невикористані, а потім дехто висунув думку, щоб за ціну тих матеріалів здобувати для У. В. О. зброю, вибухові матеріяли та все інше, потрібне для повного розгорнення революційної діяльності. Головним речником тієї думки був Ріко Яри, відомий зо своєї пізнішої злощасної ролі в підготові до бунту Бандери. Авже ж, це мало б свої добрі сторони, прецеденси до того були в історії, революційних рухів усіх народів, але крило теж у собі великі небезпеки, що їх бачив і дуже ясно собі з них здавав справу Головінський, а ті небезпеки ішли з двох сторін:

1. пішовши цілою силою пари на здобування розвідочних матеріалів, У. В. О. легко могла впасти в спокусу занедбати справжні свої цілі, роздувши розвідочний апарат і не прикладаючи належної уваги до інших рефератів. Ця односторонність акції шкодила б організації в її повному розвою. До того, вона могла б потрапити в залежність від чужих чинників, що спершу з неї користали б, а потім їй диктували б.

2. серед власного українського суспільства У. В. О. не мала б такої сильної моральної опори, тяжко їй було б боротися з закидами служби чужій агентурі. Це в тих початкових часах, коли У. В. О. мусіла собі здобувати симпатії, мало значення дуже велике. Не йшло тут про становище і пропагандивну тезу ворога: від самого початку українського відродження аж до впадку польської держави в 1939 році величезна більшість польської публіцистики залюбки черпала з такого арсеналу політичних аргументів, як те, що українців винайшов граф Стадіон (один з перших австрійських намісників у Галичині), що український незалежницький рух, це інтрига спершу з Відня, а потім з Берліна. Більше значення мала тут можливість виступів проти Української Військової Організації зо сторони інших українських угруповань у їхній злобі проти наростаючої нової політичної сили.

Моменти ощадности в господарчі людськими сила-

Полковник Роман Сүшко
(Сич, Кіндрат)
Крайовий Командант У.В.О. 1927 - 1930.

ми грали меншу роллю, як би це могло видаватися, бо в розвідці вживалися люди, нездатні до іншої праці, дуже часто навіть нечлени організації. Так само не приходилося надто брати до уваги карних санкцій за розвідочну діяльність. В Галичині обов'язував тоді ще старий австрійський карний кодекс, що за діяльність чисто політичну передбачав драконські кари, аж до кари смерті включно, а за військову розвідку встановлював найвищий вимір кари 5 років тюрми. З притиском треба підкреслити, що коли Головінський заявився остаточно проти дальшого ведення розвідочної діяльності У. В. О., руководився він аргументами моральної натури, щоб зберегти чистоту ідеї У. В. О. і не дати її звести на манівці.

Розвідочний апарат застав він готовий, розбудований знаменито, бо поставили його фахівці в тому ділі. Ліквідувати його відразу було трудно і непотрібно. Треба було поволі обмежувати його роботу, а головне показувати, що він непотрібний, чи скоріше непотрібна його праця для здобуття засобів для У. В. О., бо це прекрасно виконає бойовий апарат своїми експропріаціями. Потім треба його переробити: наставити на здобування не таких відомостей, що потрібні генеральним штабам чужих армій для використання в регулярній війні, але таких, що стануть в пригоді Українській Військовій Організації в її власній дії.

Вправді пущений давніше в рух розвідочний апарат діяв ще якийсь час, відбулося навіть кілька судових процесів за давніші справи, однак ще в часі, коли Головінський був на волі, розмах його дедалі меншав і останні обвинувачені в розвідочній діяльності виступали в т. зв. процесі Атаманчука і Вербицького, в тому самому, в якому підсудним був теж і сам Юліян Головінський.

XXII.

ГОЛОВІНСЬКИЙ ПЕРЕД СУДОМ.

В жовтні 1926 року Головінського арештовано. Кінець-кінців поліція впала на його слід і, хоч не мала доказів його вини, всежтаки рішилася його арештувати, чекала тільки нагоди найближчих масових арештів.

Дня 19 жовтня револьверовим стрілом убито польського шкільного куратора Яна Собінського. Цей Собінський з садистичною ненавистю ліквідував українське шкільництво — перемінював українські школи на утравістичні або на чисто польські, українських учителів переносив службово на посади в корінну Польщу, а на їх місце в Галичині насаджував поляків, не приймав до праці нових українських учителів, відбирав платні вдовам і сиротам по українських учителях, звільняв з праці всіх, хто хоч би й найменше відношення мав до українських визвольних змагань. Особливо “вславився” він погромництвом українського шкільництва в т. зв. шкільних плебісцитах, на сторожі правности яких якраз він повинен був стояти. Не диво, що став він одною з найбільш зненавиджених фігур польського урядового світа в Галичині, символом екстермінаційної польської політики.

Українська Військова Організація видала на нього присуд смерти. Хоч як дуже вистерігався Головінський атентатів — він клав натиск на розроблення фінансової бази і на політичну роботу — мусів він дати якийсь доказ того, що У. В. О. діє теж як месник на займанцях.

Собінський дуже опікувався польською ремісничою

бурсою при вулиці Крулевській (бічна горішньої Зеленої). Належав до її патронів, часто туди заходив і навіть найшов собі мешкання недалеко від неї при тій самій вулиці. Два бойовики У. В. О., що після засуду Революційного Трибуналу У. В. О. ходили назирцем за ним, застукали його ввечорі дня 19 жовтня 1926 року, як виходив з тієї бурси і в виконанні присуду вбили його там.

Це дало сигнал до масових арештів, т. зв. в термінольогії польської поліції до “частинної ліквідації У. В. О.”. Того ж самого вечора переведено ревізії в усіх підозрілих українців не тільки у Львові, але в цілій Галичині. Між арештованими сотнями людей був теж і Юліян Головінський.

Слідство тривало більше, як рік, і нарешті дня 24 січня 1928 року перед судом присяглих у Львові, в тій самій залі Окружного Суду при вул. Баторого, що через неї безконечною чергою передтим і потім пересунулися сотні й тисячі українських революціонерів, розпочався т. зв. процес 17-ох. В історії У. В. О. дістав він назву процесу Атаманчука й Вербицького, від перших двох підсудних: Василя Атаманчука й Івана Вербицького, обвинувачених у вбивстві Собіньського.

День за днем, через майже два місяці, довга черга підсудних входила на судову залю: Василь Атаманчук, Іван Вербицький, його брат Михайло Вербицький, їхня сестра Ольга Вербицька, Юліян Головінський і далші. Трибуналом проводив знаний з українських політичних процесів польський суддя Казимир Ангельскі, обвинувачував вихрещений жид Ляндав, що прибрав собі польське прізвище Лянєвскі, в імені родини Собіньського виступав адвокат д-р Новак - Пшигодзкі, президент “Звйонзку Оброньцув Львова”, обороняли найвизначніші члени української львівської палестри з адвокатами д-ром Володимиром Старосольським, д-ром Степаном Шухевичем і д-ром Львом Ганкевичем на чолі. Головінського боронив адвокат д-р Михайло Волошин.

Вся увага прокуратора й суду, а за тим і польської

Юліан Головінський перед судом

(сидять у першому ряді зліва до права: Василь Атаманчук, Іван Вербицький, Михайло Вербицький, Ольга Вербицька, Юліан Головінський.)

Д-р Михайло Волошин,
оборонець Юліана Головінського.

вулиці та польської шовіністичної преси звернена була на перших двох обвинувачених: Атаманчука й Вербицького. На їхні голови сипалися весь час брутальні лайки брукової преси, їхньої крові жажділа гістерична юрба. Серед тої концентричної атаки на них обидвох постануть Головінського, найважливішої особи на лаві підсудних, приховалася в тіні. Слова обвинувачення: “як Крайовий Командант У. В. О. очолював її через 3 роки та кермував усією її, терористичною і політичною діяльністю” якось блідо звучали в ушах присяглих суддів, заслуханих у стріли, морди, і задивлених у зовнішню сценерію революційної боротьби.

В часі розправи Головінський відповідає спокійно і якось тихо. Висока його постать мимоволі будить пошану до себе, ні голова трибуналу, ні прокуратор не підносять голосу до нього, в їхньому поведенні слідний респект до його особи.

Оборонець, д-р Волошин, ставить йому питання, чи він вірить у те, що Українська Військова Організація своєю акцією проти Польщі відбудує українську державу на західних землях України. Паде коротка відповідь: “Ні. Українська держава відбудується не в Польщі, тільки над Дніпром”. Ця відповідь заскочила і приявних на залі глядачів і здивувала присяглих. В таких випадках звикли всі або до виминаючих відповідей, або до бомбастичних заяв. Коли один з українських журналістів запитував пізніше Головінського, чи ця відповідь не була відступом з його позицій, бо так мабуть зрозуміла це лава присяглих, коли звільнила його від вини, Головінський сказав, що його не питалися, чи вважає він доцільною акцію У. В. О. в Польщі, його запитувано, чи ця акція поставить у Польщі українську державу і він по своєму переконанні, що його й тепер не міняє, заперечив. Бо це акція тільки допоміжня, рішення наступить деінде.

Головінський вийшов на волю. Був це пам'ятний і радісний день для всіх тих бойовиків, що збереглися

на волі, що знали “Юлька”. Але рухи його були спутані, на п'ятах сиділа йому ціла тічня польських агентів. Мав він тільки один вибір: або виїхати назад за границю, або притихнути і виждати догідніших часів. Вибрав те друге.

XXII.

СОБОРНИЦТВО ЮЛІАНА ГОЛОВІНСЬКОГО.

Ось так виразно й льогічно формулював свої думки Юліян Головінський, визначуючи місце і роллю У. В. О. в своїх плянах на найближче майбутнє. Ще слово “націоналізм” не ввійшло до українського політичного словника, ще націоналістичний рух не викристалізувався ідеологічно, але інтуїція цієї людини чину, революційного провідника й активіста, зарисувала в своїй уяві його контури і сповіщала його прихід. Це була головна ціль. Українська Військова Організація, як збройне рам’я національної української визвольної революції, служила тільки засобом для її досягнення, була предтечею великого, могутнього, всеобіймаючого українського націоналістичного руху.

Цей рух і визначені ним цілі мусять спиратися на соборницькій плятформі. Найбільше революційне горіння, найбільш героїчна боротьба пропаде на марне, буде тільки безсилим борсанням, коли ставитиме собі партикуляристичні політичні цілі та обмежиться своїм діянням тільки до однієї з займанщин. Головінський був Крайовим Командантом на Західньо-українських Землях, що були під польським володінням. За постановку справи і виконання своїх завдань відповідав він тільки в територіяльному обсягові свого діяння. В практиці складом людей і втертими зв’язками він був ще більше обмежений, бо тільки до Галичини. Одначе він уперто шукав шляхів передістатися на Волинь, сам туди кілька разів їздив, вишукуючи особистих знайомих, вивчав адреси українських студентів у Чехословач-

чині родом з Волині і завжди мріяв про те, чого то зможе він доказати, коли матиме не тільки галичан, але й палких та буйних і завзятих волинців, що коли віддаються революційному ділові, то цілою душею, коли поринають у справу, то з головою. Від першого дня повороту в Галичину аж до своєї смерті не покидали його ті думки. З особистих зустрічей і розмов з Головінським автор пригадує собі, як уже кілька разів визначував він конкретні реченці, щоб почати організувати акцію на Волині і все щось ставало на перешкоді.

Авже ж, у розгарі й нервовості життя, що його мусів вести Головінський, як Крайовий Командант У.В.О., не багато часу залишалося на роздумування. Але оте прагнення соборности, відчуття її необхідности не тільки як політичної девізи, але як найреальнішого здійснювання, не покидало його ані на момент. Помимо великого прив'язання до своєї тіснішої батьківщини-Галичини, помимо признавання галичанам різних добрих якостей, що не в однаковій мірі виступають у всіх українців, він ніколи не перебільшував значення Галичини і ніколи не покидав переконання, що тільки розколюванням величезної української стихії на всеукраїнських просторах можна буде здобути Україні незалежність. Хто говорить інакше, той або бреше, або ганяє за фантомом. В рідкі хвилини, коли позволяв він собі на розмовність, говорив до нас, своїх молодших товаришів, що коли б не вірив у можливість наснаження революційним патосом цілого українського національного організму, волів би сливки на львівському ринку продавати, як обгризатися з поляками в Галичині.

XXIV.

БАРАНОВСЬКИЙ ПРОТИ СИЧА.

Після звільнення в процесі 1928 року Головінський відходить на якийсь час до приватного життя, щоб заспокоїти поліційну чуйність. В тому часі Крайовим Командантом У. В. О. був покійний полк. Роман Сушко. Мав він за собою добру військову традицію, був відважним вояком через цілий час української визвольної війни, брав участь у повстанні, що закінчилося трагічною подією під Базаром. Обережний конспіратор і зручний політичний грач, — та не міг повернути до себе душі бойовиків. З ними він мало стрічався, в ніяких акціях особисто участі не брав, його мало хто знав, контактувалися з ним рідко, справи полагоджувалися через зв'язкових. Правда, У. В. О. в тому часі була розконспірована, пронизана конфідентами, втримати її в справному діянні було куди тяжче, як тому кілька років назад. Вимагалася ще більша обережність, акція була утруднена через те, що У. В. О. почала поволі умасовлюватися, діяльність бойово-терористична і політична перемішувалися разом, витворився організаційний лабіринт, в якому нелегко було зорієнтуватися. Це був час, коли У. В. О. здобула вже впливи серед українського суспільства, але потерпіла цілий ряд невдач у своїй бойовій акції: згадати б тільки напад на поштовий уряд при вулиці Глибокій у Львові в липні 1928 року, що закінчився наглим судом і засудом кількох добрих бойовиків на довголітню тюрму, або напад на листаря при вулиці Городецькій у Львові в березні 1929 році, що потягнув за собою смерть сл. п. Ярослава Любовича, атентат на

Східні Торги у вересні 1929 року без більших наслідків. Не стало старих бойовиків, що по більшій часті або пішли в тюрму разом з Головінським, або потратили організаційні зв'язки і розбрилися. Нові ще не мали досвіду. Керовано ними з-далеку, з конспіративної криївки, не відчували вони на собі безпосереднього впливу відважного команданта.

Якраз у тому часі повиходили з тюрми деякі засуджені на коротші реченці бойовики "летючої бригади" Головінського. Застали стан зовсім інакший, як перед 4 роками, і це їм не подобалося. Не вдаючись в аналіз причин і не стараючись надто вглибитися в нові умовини, що витворилися вміжчасі в Галичині, виступили вони з різними домаганнями під адресою Сича (псевдо полк. Сушка з тих часів). На чолі опозиції станув Роман Барановський. Висунув він тезу, що Сич до ведення бойової акції не надається, що не стає йому ані відваги, ані рішучості, що не має він відчуття революційних потреб і розгублюється в політичних балачках з представниками угодовецьких українських партій. Щобільше, є поважні підозріння, що він стоїть у зв'язках з польською політичною поліцією. Вимогою хвилі є негайний поворот Головінського на становище Крайового Команданта У. В. О. на З. У. З.

Для ілюстрації відносин, що витворилися тоді, автор наводить уривок своїх особистих споминів:

"В місяці серпні 1928 року приїхав я до Львова з Коломиї, де мусів скриватися через кілька тижнів перед поліційною нагінкою після нападу на поштовий уряд при вулиці Глибокій у Львові. Причиною мого заскорого може виходу з криївки і приїзду до Львова була поштівка, що прийшла на мою домашню адресу в Калуші, (там проживала тоді моя мати), з львівських Бригідок, перейшовши цензуру слідчого судді. Написав її Петро Сайкевич, тоді визначний член У. В. О., що якраз відбував свій засуд на два роки тюрми. В тій листівці робив він натяки на деякі вислови польської преси в зв'язку з наглим судом в справі нападу на пошту при вулиці Глибокій, що відносилися до моєї особи і просив дати йому якісь

інформації. Преса, передаючи зізнання підсудних, а головне Мироша, що засипав своїх товаришів, покликала на зізнання поліцейських агентів, що Мирош хотів відвернути увагу від справжніх винуватців, спрямовуючи підозріння поліції на невинні особи, цебто на мене і на Володимира Попадюка. Бути названим невинною людиною в зізнаннях польського поліциста не належало до особливості чести.

Трудно було уявити собі, щоб такий обережний "Петро" нагло забував на всяку конспірацію і писав листа до мене з тюрми тоді, коли вся львівська поліція поставлена була на ноги в пошукуванні за мною. Не бувши певним, що і як, і лякаючись, чи справді не пустив хтось чутки про те, наче б то ми обидва з Попадюком мали якесь відношення до поліції, рішив я сконтактуватися з Романом Барановським, що на той час був Бойовим Референтом у Крайовій Команді У. В. О. Лист цей видавався дуже підозрілий: або була це поліцейна містифікація, щоб вивабити мене з криївки в обороні моєї чести, або "Петро" писав це в порозумінні з поліцією, або просто з необережності, як це дуже часто в тюрмі буває.

Брати Барановські мешкали тоді легально у Львові, в кам'яниці на розі вулиць Личаківської і св. Антона. Кам'яниця мала задній вихід на подвір'я, а звідти на городи, кудю можна було вийти з одного боку на вулицю Куркову, а з другого аж ген на вулицю Францішканську. Це так по старій конспіративній звичці, вибирали мешкання з можливістю втікати заднім входом.

Діставши зв'язок до Романа Б. або "Рибак", яким то псевдом він тоді користувався, швидко довідався я, що лист писаний власною рукою "Петра" і що його за те притягнуть до відповідальності. Рішено, щоб не виїздив я зо Львова нікуди, бо тут тепер найбезпечніше перебути час, доки не успокоїться поліцейна метушня.

На другий день зважився я зайти до Академічного Дому при вулиці Супінського ч. 21, а в цей вакаційний час був він майже порожній. Тільки на останньому, третьому поверсі в одній з кімнат піддашся, (всі вони мали свої назви, як "Камчатка", "Сорренто", "Зелений Клин" і т. п.) жили два студенти, що підготовлялися до якихсь вступних іспитів на торговельний курс. Один з них був Микола Ковалисько, старий знайомий і член "летючої бригади", а другий — Василь Нагайський, його земляк-односельчанин, кольосальний хлоп з рукою наче довбня і головою, як бочілка. Цей Нагайський пізніше причалив

до бандерівського табору і помер в 1950 році в ЗДА, як член якоїсь закордонної Ради при У. Г. В. Р. чи щось подібне, а тоді був звичайним членом, що його вживано до незначних послуг, бо такого кольоса було трудно законспірувати. Обидва брати Барановські пильно зайняті були фальшуванням особистих документів, т. зв. з-польська доводів особистих на підставі яких можна було передістатися на територію "вільного міста Данцігу". Там мала відбутися якась стріча й обидва вони туди вибиралися на підроблені документи, щоб затаїти свій виїзд. Щось висіло в повітрі, з недоговорених речень зв'язаної моєю присутністю розмови бачив я, що є щось на речі, але мені не хочуть сказати.

Ні з цього ні з того "Рибак" запропонував мені їхати назад до Коломиї, по дорозі висісти в містечку Отинії і звідти надати телеграму на адресу Остапа Рудакевича ляконічного змісту: "Приїжджай, мати хвора". Я знав Остапа Рудакевича (згинув у 1944 році в дивізії "Таличина") дуже поверховно, але все таки відомо мені було, що після арешту "Петра" перебрав він на якийсь час контакти між окремими бойовиками та іншими організаційними групами з одної та Крайовою Командою У. В. О. з другої сторони. Самозрозуміле, що ця телеграма і неясне поведіння "Рибак" мусіли мені видатися надзвичайно дивне і я вагався, що мені робити. Побачивши моє вагання і знаючи, що я через кілька тижнів жив з Остапом в одній кімнаті, "Рибак" побоювся мабуть, що я відмовлюся, а чого доброго розкажу про те Рудакевичеві, і рішився розкрити передо мною карти. І ось довідався я речей, від яких волосся дубом могло мені стати на голові. В основному зводилися вони до того, що теперішній Крайовий Командант Сич, особа нікуди негодяща, нездара, не хоче вступитися зо свого місця і пустити туди Юлька, що є дані підстави думати, що він діє в порозумінні з польською поліцією, що цими днями буде відбуватися стріча в Данцігу між представниками Начальної і Крайової Команд, куди м. і. ідуть обидва Барановські і треба за всяку ціну не допустити, щоб поїхав туди Рудакевич, бо він тримає з Сушком. І тому я мушу звабити його на той час додому при допомозі цієї телеграми, вони поїдуть самі і поставлять категоричну вимогу усунути Сича та поставити на те місце назад Юлька. Сича треба буде так чи сяк здемаскувати в той спосіб, щоб пірвати його на вулиці і вивезти за місто, там "взяти його на магель" (піддати тортурам) і видобути з нього

признання. На те призначена хата на відлюдді за містом у напрямі на Жовкву, шофер "свій хлоп" з автом готовий. Пірвати мусимо його, як буде виходити з будинку "Дністра", куди майже кожного дня заходив він на побачення з д-ром Іваном Рудницьким, тодішнім скарбником у Крайовій Команді. Чи я готовий зайнятися переведенням того діла? На мене Сич не має ніякого підозріння і мені це найлегше було б зробити.

Хоч був я в першій хвилі просто ошелешений тими ревеліціями, одначе двох думок у мене не могло бути. Якже ж не повірити "Рибаків", якого я знав від давна, з яким неодне перебув? А ще до того якийсь там Сич, будь він собі й полковник Сущко, важиться стояти на перешкоді Юлькові! Ясно, що я поїду до Станиславова, ясно, що вернуся назад, ясно, що схоплю Сича і такі йому дам "фацки"!), що рідну маму забуде і виспіває все!

Я й справді зараз таки того самого вечора поїхав до Коломиї, по дорозі надав телеграму з Отинії до Рудакевича, через те до Данцігу він не поїхав і все відбулося гладко, згідно з'планом. Але коли я незабаром приїхав до Львова, щоб братися за пірвання Сича, застав ситуацію вже інакшу. "Рибак" не було десь довший час, інші учасники цієї "конспірації в конспірації" мовчали, як води в рот набрали. Коли ж за кілька тижнів "Рибак" знову появився на горизонті, не було вже між нами мови про пірвання Сича, тільки про дальші збирання доказів його вини й нездарности, до чого ми заангажували кілька початкуючих членів, що мали сліdkувати за Сичем, вдень і вночі не спускаючи його з очей".

*) дати фацки — у львівській говірці: побити.

XXV.

ДУАЛІЗМ: КРАЙОВА КОМАНДА У. В. О. — КРАЙОВА ЕКЗЕКУТИВА О. У. Н.

Отже нелегко було Сичеві впоратися зо своїм завданням, коли він не мав відданих собі людей: більшість давних бойовиків, що не відійшли до приватного життя і надалі залишилися активними в організації, серцем своїм стояла за Юльком. Це не могло не відбитися на самій У. В. О., бо нових бойовиків підховати не так уже було легко.

Кінець-кінців треба було вийти якось з того положення. До того витворилася ситуація, що вимагала сильної руки й авторитетної людини. Відбувся Конгрес Українських Націоналістів, минуло кілька місяців і той процес, що започаткувався конгресом, невпинно йшов наперед. Новий націоналістичний рух оформлювався, повними легенями вдихав повітря: йому вже за тісно було в конспіративних “п’ятках” і “трійках”, перед очима ставали широкі обрії. Авже ж, його ядром поки-що й надалі залишається стара гвардія з українських армій та з Української Військової Організації, так у його проводі, як і в кадрах. Одначе ці кадри наливалися щораз то більше свіжим елементом, що давав про себе знати, підносив голову, чогось дуже хотів, хоч не все міг виразно висказувати своє хотіння.

Положення на Західньо-українських Землях було доволі скомпліковане: по традиції діяла стара У. В. О. на чолі з Крайовим Командантом Сичем. У ній була сильна опозиція, без глибших підстав, тільки на тлі нехитті до Сича і симпатій до “Юлька”.

Рівночасно набирала вже тіла О. У. Н. До того часу діяла "Група Української Націоналістичної Молоді", що швидко перемінилася в "Союз Української Націоналістичної Молоді" зо своїм органом, місячником "Смолоскипи". До часу націоналістичного конгресу С.У.Н.М. діяв напів легально, поширюючись головним чином серед студентства, але охоплюючи щораз тугіше теж і молодь середнєшкілну, робітничу і ремісничу. Його провідники контактувалися з Сичем, визнаючи авторитет У. В. О. і підкоряючись її загальним напрямним. Але швидко стало ясне, що поруч себе стали два рівнолежні організаційні апарати і не знають вони, на яку ногу стати, як окреслити своє взаємовідношення і які собі визначити безпосередні цілі.

Весною 1930 року відбулася конференція в підземеллях св. Юра, де від У. В. О. брали участь Сич, Ярослав Барановський і Ренс (автор), а від новоорганізованої О. У. Н. на землях Богдан Кравців, покійні вже Zenon Коссаk, Степан Охримович, Іван Габрусевич та Богдан Кордюк і Zenon Пеленський. На нєї приїхали спеціально два члени ПУН: інж. Микола Сцїборський і д-р Юліян Вассиян. Конференція окреслила тимчасові засади співдії, ствердила конаечність одности націоналістичного революційного руху, хоч признала з другої сторони, що треба конаечно зберегти фірму У. В. О. Раз тому, що мала вона вже вироблену свою славу, як теж тому, щоб була вона громозводом для поліційної нагінки і дозволила молодїй О. У. Н. якнайдовше втриматися на поверхні життя, якнайпізніше зійти в підпілля.

Одначе для нікого не було тайною, що такий дуалїзм не втримається довго. З одної сторони одні й другі мусіли черпати з того самого обмеженого людського резервуару, діяти на тому самому малопростірному терені, а з другої амбіція молодї і пружної О. У. Н. перла до того, щоб зрівняти своє ім'я славою з У. В. О. Познаки того давалися завважити в рівнобіжній розбудові бойового апарату О. У. Н., головно серед юнацтва, яке

У. В. О. зовсім залишила під опіку О. У. Н. Виявилось, що вишкіл юнацтва — що було тоді під проводом “Северка” (Івана Габрусевича) — замість іти по лінії ідеологічно-політичній, пішов зовсім по лінії бойовій: підпільний орган Юнацтва “Юнак” переповнений був інструкціями про вибухові матеріали, легко-запальні речовини, ілюстраціями пальної зброї і ручних гранатів. Багато того матеріалу помічалось теж і в “Б’юлетені Крайової Екзекутиви”, що незабаром почав виходити. Дальше дуже скоро вийшло на яву, що цей “вишкіл” починає надокучати юнакам і вони б раді десь практично застосовувати набуте знання.

Бойовий реферат у Крайовій Команді У. В. О. особливо занепокоєний був однією подією в Дрогобичі: хтось кинув петарду до льокалю, де відбувалася забава польської парамілітарної організації “Стшелец”. Нікому вона шкоди не вчинила, але залярмувала поліцію в цілому дрогобицькому повіті та довела до арештів, яких жертвою впали теж деякі бойовики У. В. О., що нічого не знали і нічого не сподівалися. Це було тимбільше шкідливе, що саме за кілька днів мала відбутися в Дрогобичі дбайливо від кількох місяців підготовлювана експропріяція в державній рафінерії нафти, куди призначені були найкращі і випробовані бойовики. Очевидячки, тепер це мусіло відпасти, бо в повіті скріплено поліційне поготів’я, польська преса розкричалася про загрозу для “заглемб’я нафтового”, збільшилися чуйність та обережність усієї польщини в Дрогобичі. Годі було сподіватися щасливого виконання експропріяції.

На перший плян висунулася ось так необхідність упорядкувати внутрішні відносини в революційному рухові, тимбільше, що виявляв він очевидні тенденції до масовости. А хоч тим за інших умовин можна було тільки радіти, то тепер, коли ще не вироблені були форми діяння, коли ще рух не зарепрезентував себе на політичній платформі, була небезпека, що заженеться він у підпілля і звузить свою діяльність до давніх методів теро-

Юліан Головінський
на кілька тижнів перед смертю.

ру У. В. О. Діяти треба було рішуче і швидко, бо кожен день міг принести нові несподіванки, нові dokonані факти та створити положення без виходу.

Показалося, що Сич має замало рішучості. Хоч тодішня Крайова Екзекутива О. У. Н. поважала його особисто, хоч у принципі признавала рацію йому і Крайовій Команді У. В. О., але згодом ставила домагання щораз гостріше формульовані: дуалізм у революційному рухові непотрібний, щобільше, він шкідливий; тепер, коли націоналістичний рух оформився в О. У. Н., окреме діяння У. В. О. стало зайве, вона повинна повністю влитися в О. У. Н. — зберігаючи спочатку деяку автономію — як один з її рефератів, а саме реферат бойово-військовий. Теоретично не можна було відмовити льогіки тому розумуванню, аргументація була переконлива. Вся трудність полягала в тому, що О. У. Н. була репрезентована людьми повними запалу й енергії, але молодими, занадто молодими, майже поголовно студентами, що не мали ще часу набрати досвіду ні життєвого, ні політичного, ні тим більш бойового. Елемент поважніший віком або досвідом згуртований був довкруги У. В. О., але йому треба було залишити час, щоб міг він духово переключитися на нові, чисто політичні рейки діяльності. Сич це розумів прекрасно, він мав нерв до політики, хоч своє життя перевів у війську. Але не ставало йому власної снаги вхопити “за морду”, сказавши просто, всіх неопіrenих політиків. До того він відчував, що в У. В. О. до нього мають тільки формальний послух порядком організаційної дисципліни, не мав він там опертя на приятелів.

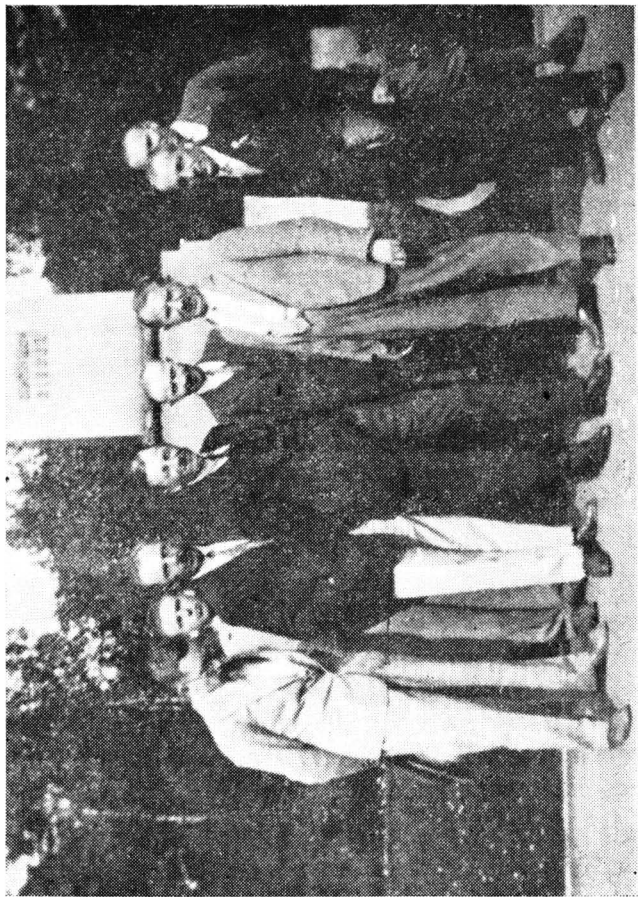
В такій ситуації очі всіх мимоволі зверталися в сторону людини, що жила хвилево здалеку життєвого гамору, неначе в забутті, але силою своєї індивідуальності відразу висувалася на перший плян, коли тільки зачиналися які небудь міркування і комбінації в персональному доборі революційного проводу. Так П. У. Н. як Крайова Команда У. В. О. і Крайова Екзекутива

О. У. Н. на З. У. З. були однозгідні в тому, що в даний мент одна є тільки людина, що потрапить стати на висоті того завдання: Юліян Головінський. Своєю рішучістю та енергією, всіми своїми особистими прикметами, кольосальним авторитетом в кадрах У. В. О., не тільки поважаний, але й щиро люблений "Юлько" давав запоруку, що розбуджений стихійний націоналістичний рух не висмикнеться йому з твердих рук і вляжеться у визначене йому русло.

XXVI.

КОНФЕРЕНЦІЯ В ПРАЗІ І ПОВОРІТ ГОЛОВІНСЬКОГО.

Під кінець травня 1930 року відбувався у Львові процес учасників атентату на Східні Торги у Львові з вересня минулого року. Вся преса, так українська як і польська, була переповнена звідомленнями з нього, а при тій нагоді всякими заввагами, коментарями, а той цілими статтями про Українську Військову Організацію. Ці судові процеси були найкращою пропагандою для У. В. О. Замість тайком кольпортувати “Сурму”, на конспіративних сходинах вияснити цілі й засоби діяння У. В. О., кожен міг до схочу читати про те будь в котрій газеті. А що ґрунт був уже підготовлений кількалітньою діяльністю Української Військової Організації, що ново-зорганізована О. У. Н. жваво метушилася, головно серед молоді, — кожне слово з судової залі у Львові могло бути тією іскрою, що впаде на бочку пороху. Треба було спішитися, надзвичайно спішитися, щоб взяти стихію в карби твердої дисципліни і не дозволити їй розлитися наосліп. З тією метою якраз на той час приїхав з-закордону Омелян Сеник Грибівський, що вживав тоді псевда Урбан. Головним його завданням було налагодити взаємовідносини в Крайовій Екзекутиві О. У. Н. та в Крайовій Команді У. В. О. і заактивізувати Головінського, що не дуже похочував перебирати керму в свої руки через те, щоб не виглядало це, що при допомозі своїх прихильників відсуває він Сича. “Гриб” перевів низку розмов, установив провізорію в обох організаціях з тим, що під кінець місяця червня запланована конференція в Празі справу вирішить остаточно.

Конференція в Празі, червень 1930
 Другий зправа — полк. Е. Коновалець, по середині — Юліан Головін-
 ський, ззаду (закритий) — Ренс.

На ту конференцію з краю виїхали нелегально Юлько і Ренс, а легально, використовуючи свій важний ще паспорт, Зенон Пеленський, (Пакс, Порай, Ходя). Конференція відбулася в визначеному реченні під проводом Голови П. У. Н. і рівночасно Начального Команданта У. В. О. полк. Євгена Коновальця. Мала вона менше характер збірних нарад, як більше складалася з розмов у чотири очі окремих її учасників з Головою П.У.Н., обговоренням та оцінкою ситуації, пропозиціями на майбутнє. На тому сходив вечір і ранок, а пополудні обговорювано спільно те, що можна і треба було обговорити гуртом. Постійними її учасниками, крім названих уже вгорі представників краю і Голови П. У. Н., були ще: Гриб, Туратті, (Сокирка — Володимир Мартинець), експонент У. В. О. у Литві Бартович, (сотник Рев'юк) і Ярослав Барановський. Час до часу при обговорюванні спеціальних питань доскакували ще й інші особи. Рішення не були проголошені, передав їх кожному зокрема при виїзді Голова П. У. Н. Зокрема пильно бережено в тайні активізацію "Юлька" і нікому не подано до відома його нової ролі та повноважень. На останній розмові, де брали участь тільки Голова П. У. Н., Гриб, Юлько і Ренс, устійнено, що:

а) керма всім революційним рухом на З. У. З. віддається в руки "Дубика" (Головінського),

б) при ньому твориться тимчасовий апарат з двох людей: один для зв'язку з У. В. О. і туди призначено Ренса, другий для зв'язку з О. У. Н. що ним хвилюво був Пакс, але остаточно, після повороту до краю, Дубик визначить собі сам відповідну людину,

в) тенденція йде в напрямі оформлення одної тільки організації, а саме О. У. Н. Вона буде мати два рамена: легальне — в формі політичної партії, що її для тої цілі ще треба буде створити, і конспіративне — яким через якийсь час буде бойовий реферат О. У. Н., що тимчасово даліше буде виступати під фірмою У. В. О.

г) всі дальші інструкції видано безпосередньо Дубикові і він передасть їх, кому треба, по повороті до краю.

Після того всі роз'їхалися. Дубик одним шляхом, на Закарпаття, Ренс другим, через Тешин, з умовленою стріччю у Львові на означений день і годину.

XXVII.

НІЧНА ВІЗИТА В РЕНСА.

Зустріч відбулася точно. Устійнено деякі початкові завдання, бо як довго ще не відбулося формально перебрання влади з рук Сича, якого вміжчасі повідомлено про все закодованим листом, принесеним спеціальним курієром через Лавочне—Стрий, так довго не можна було забиратися до практичної праці. Незручне було положення Ренса особливо, бо він був Бойовим Референтом в Крайовій Команді за часів Сича і тепер стрічався з обидвома Командантами та з кожним обговорював різні справи, не згадуючи одному про те, що говорив з другим.

Обговорено перш усього плян діяльності на дальшу мету. Те, що звичайно тягнулося безконечними нарадами в предовгих конференціях, полагоджено впродовж одного вечора. Відразу чути було, що за справу взялася людина чину, якій чужа була всяка вербалістика. А сталося це якось так наче припадково.

Одного вечора Ренс, що жив тоді в партері наріжної кам'яниці вулиць Задвірянської та Анчевських, пробуdivся під враженням якогось несамовитого грюкоту. Як швидко дійшло це до його напівпробудженої свідомости, грюкіт походив від ударів палицею по рамках вікна. Під вікном стояв Дубик і скоренько найшовся цею незвичною дорогою в кімнаті Ренса. Виявилось, що приїхав він, як звичайно, автобусом з Чесанова, за справами спізнився до автобуса і хотів відїхати залізницею. Щоб не крутитися по залізничій станції і не впадати в очі тайним агентам, рішив він трохи пройти по

вільному повітрі і проходжувався полями коло Богданівки*). Але трапив на поганий час. На полі стояла стара цегольня, а відомо було, що у львівських цегольнях шукала собі приюту всяка голота, так звана у львівській говірці “гебра”, що звичайно вибиралася туди ночувати. Це гарно ще Іван Франко описав в одному з своїх оповідань. Що якийсь час поліція робила там облави і звичайно виловлювала доволі багату здобич. І ось на таку облаву попав Дубик. Поліційні свистки, що давали знак до рівночасного наступу на цегольню з усіх сторін, заалармували його і він дав ногам знати, як тільки міг найхутше, і в поспіху згубив гаманець з грішми — не було за що вертатися додому. А що квартира Ренса була найближча, треба було рішитися на вилом у засаді конспірації та йти туди, бо годі було волочитися по вулицях до ранку.

Квартира, де жив Ренс, хоч легальна, але вибрана була по всіх засадах конспірації: на розі двох вулиць, на партері, в кам'яниці не було сторожа, мала вихід на городи, звідки можна було тікати на всі сторони. В паркані між подвір'ям і городом вибрано було цвяхи в двох дошках, щоб у разі потреби без перешкоди можна було скористати з того “виходу”.

При такій нагоді непередбаченої і надпрограмової зустрічі Дубик виложив зарис своєї політики. Було це не так експозе політика, як звіт військовика і замикалося в таких головних ідеях:

1. Націоналістичний рух мусить закріпитися в массах. Для того він мусить не тільки знайти відгук в її емоціях, але й пустити коріння міцно в її свідомість.

2. Це може він зробити не тільки революційною дією та революційною пропагандою, але й політичною діяльністю, використовуючи легальні можливості напівправової Польщі. Найважливіша з них — це створення легальної політичної організації, або просто “партії”

*) Богданівка — передмістя Львова.

(без потреби лякатися того слова), подібно, як це робили большевики, закладаючи советофільську партію "Сель-Роб" (Селянсько-робітничка Партія). В той спосіб націоналістичний рух, бодай через якийсь час, дістане можливість впливати на маси легальними способами, як віча, збори, легальна преса, і тими засобами ширитиме гасла незалежності, соборності і непримирності супроти ворога.

3. Авже ж, будуть намагання польської влади до того не допустити, партію розв'яжуть, визнають за нелегальну, пресу закриють. Але заки це станеться, мине доволі цінного часу, використаного на закріплення націоналізму серед мас. А потім будуть спроби закладати нову партію і нову пресу, висуваючи нових людей і т. д. Люди за неї будуть боротися. Маси не можуть брати участі в конспірації, маси нездатні на тривалу героїчну поставу і готовість кожної хвили до жертв. Але в той спосіб можна буде їх тримати в постійному стані опозиції до польського окупаційного режиму, а через те теж і в стані прихильності до визвольного націоналістичного руху.

4. Ця партія, що буде стояти під націоналістичним впливом, візьме участь у найближчих виборах до польського сойму. Не на те, щоб використовувати соймову трибуну для визвольної боротьби, бо це пустяки. І не на те, щоб з тієї трибуни зголошувати протести й інтерпеляції та виголошувати промови. Залишимо це угодовим партіям, ундівцям і радикалам. Посли нам потрібні на те, щоб зголосити декларацію прав українського народу, щоб гостро поставити справу його незалежності в соборницькій площині. Після того з них знімуть посольську недоторканість і їм прийдеться тікати за кордон. Але діставшись туди, вони будуть не тільки членами підпільної організації, про яку ще може мало знають, вони зможуть покликатися на мандат усього населення, як його вибрані послы. Це потрібне не для українців, тільки для закордонних полі-

тичних кругів. Посли на еміграції будуть поповнювати кадри наших представництв по окремих країнах.

5. Рівночасно з тим ітиме широка ідеологічно-освітня праця. Тут виступить на адресу О. У. Н., що сама покищо під своєю фірмою не вестиме практичної політики, а тільки зберігатиме в своїх руках ідейний та організаційний провід усіма виявами націоналістичного руху. Не буде це можливе на довшу мету, бо скоріше чи пізніше зіпхають її в підпілля та проголосять поза законом, одначе не треба ворогові йти назустріч у тих його намаганнях і старатися за всяку ціну втримати О. У. Н. на поверхні життя.

6. Для тієї цілі всі зовнішні революційні вияви будуть до часу відбуватися під фірмою У. В. О. Вона не буде розгортати свої роботи широко. Це тепер непотрібне, свою засадничу роллю вона вже виконала. Безпосереднім і найважливішим під теперішню хвилю її завданням є відвертати увагу від О. У. Н. і брати на себе ті удари, що в інакшому разі посипалися б на О. У. Н. Всетаки час до часу виступити вона мусить, щоб зберегти свій престиж, втримати легенду визвольної боротьби і виконати деякі практичні завдання.

7. Серед них на першу мету висувається потреба здобути гроші на політичну роботу. Треба буде виконати кілька експропріаційних нападів і здобути в них гроші зужити на розбудову власної преси та на поставлення апарату легальної партії.

8. Юнацтво О. У. Н., розбудоване Северком, слід зліквідувати негайно. Воно пішло на зовсім хибні шляхи. Нажаль не можна того зробити з місця, бо покінчилося вже шкільна наука, хлопці роз'їхалися на вакації. Але так справа буде поставлена вгорі і так мусить бути виконана з початком вересня, коли знову почнеться наука в школах. Наразі відбувається тільки кольпортажа "Юнака" устійненими наперед шляхами і зв'язками. Вийде тільки декілька його чисел з метою підготувати юнаків до переходу на інші форми.

9. Націоналістична преса буде розбудована в небувалий дотепер спосіб. "Український Голос" у Перемишлі, недавно закуплений від приватного видавця, що тримав його на гетьманських позиціях, не може подолати нашим потребам. Він залишиться надалі тижневиком, що буде розробляти теоретичні та ідеологічні питання, ліквідувати його не треба, бо він має свою традицію за останній рік: був орієнтаційним знаком, довкруги якого гуртувалися всі, що мали націоналістичний свідогляд. Це була перша націоналістична трибуна в Галичині.

Правдоподібно буде можна відібрати "Новий Час". Коли б це не вдалося, або затягнулося на довший час — буде створений новий щоденник до диспозиції О.У.Н. з власною друкарнею.

Для потреб молоді видаватиметься окремий двотижневий журнал, що заступить "Юнака" і буде помічний в ідеологічно-політичному вихованні нового покоління.

10. Треба сподіватися нового, внутрішнього українського фронту. Вся затривожена в своїй екзистенції та в своїх впливах партійна братія накинеться на нас мокрим рядном, після першого періоду вичікування, що скінчиться дуже швидко. Будемо старатися відкладати цю неминучу боротьбу як можна найпізніше. Наша ціль — ставити позитивну силу і не губитися в дрібній полеміці на галицькому смітнику. Ми рушимо на Волинь, куди галицькі партії зо своєю програмою і в своїй вигоді не мають ані змоги ані охоти вибиратися. Там прийдеться звести бій з комунізмом. На те підуть роки. Але ми маємо перевагу над іншими через те, що в нашій організації є люди родом з Волині, чого не може сказати інша організація в Польщі. У висліді будемо одинокою соборницькою і справді незалежною політичною силою на Західньо-українських Землях. Позатим наші позиції серед українського партійного світу будуть силь-

ніші через те, що в нас будуть гроші, які ми самі здобудемо, яких у нас не сміє забракнути і не забракне.

В цілонічній розмові над склянкою чаю і при шахівниці була виложена ця програма діяння. Дубик просидів у Ренса до білого ранку, обговорюючи — поза загальним нарисом постановки справи — конкретні речі бойової діяльності в найближчих трьох-чотирьох місяцях.

Дивне, як ця людина, без патосу і сильних слів, уміла викликати до себе довір'я і відданість. Все, що Дубик говорив, видавалося ясне, зрозуміле, а найголовніше, можливе до виконання. Ніколи не викликувало це опозиції. Вичувалася якась самозрозуміла певність, що їй на думку не приходили сумніви. Ця людина поривала других не вогнем Савонаролі, не словом агітатора, як Гітлер чи Муссоліні, не щасливою зіркою полководця, як Олександр Македонський чи Наполеон: внутрішнім спокоєм і страшенною силою свого переконання просто не лишав місця для волі іншої, як його власної. В його приязності огортало людей якесь неясне почуття безпеки, але не тої безпеки, що її прагне залякана людина, тільки тієї, що її дає абсолютна віра в успіх.

XXVIII.

ІНТРИГА РОМАНА БАРАНОВСЬКОГО.

На галицькому подвір'ячку зберегти строгу конспірацію, це штука неабияка. Швидко стало відомо провідному активові У. В. О., що "Юлько вернувся". Разом з тим почали вертатися люди, що застрягли по різних закутинах Галилеї і як могли так собі мостили там гніздо. Це з однієї сторони завдання об'легчувало, а з другої утруднювало: об'легчувало тому, що ставав до диспозиції гурт певних людей, з якого можна було черпати і вибирати; утруднювало, бо всі ті люди звикли до бойової "роботи", для якої в тих умовах місце було дуже обмежене. Розставляти їх на нові місця треба було дуже обережно, щоб не вразити щирих сердець.

Молодше покоління Головінського не знало. Воно тільки чуло про нього з уст старших товаришів і то лише тоді, коли була до того відповідна нагода. Всежтаки авторитет його і серед нього був дуже високий, а скріплявся він негайно після особистих зустрічей.

Треба було розпустити бойові кадри. Вони розпухли останніми місяцями до тої міри, що не було що з людьми зробити. Виганяти їх було годі, коли самі горнулися, але рами і форми діяння У. В. О. не давали можливості вияву їх енергії та спотребування їх сил. Навіть не можна було їх випробувати, до чого надаються. А насаження краю революційною пропагандою нагромаджувало легко запальний матеріал, що міг кожної хвили спалахнути.

В новій ситуації місце найшлося б для кожного, але треба було це робити зручно, щоб не зневірювати

Зиновій Книш — Ренс
(Роберт, Яворський).

і не знеохочувати людей. Перш усього всім мусіло стати ясно, що революційна робота ведеться не тільки револьвером і ручною гранатою, але й багатьома іншими способами, не менше а може й більше успішними. Бойова діяльність мусіла бути обмежена до нової “летючої бригади”, а все інше мусіло перейти на політичний відтинок. Нікого не можна було залишити на боці, бо тоді творилися б самочинні льокальні терористичні організації, що внесли б тільки заколот. Нажаль, задумана реорганізація не могла повністю перевестися в життя. Як це буде виказане пізніше — через опозицію та амбіції деяких молодих членів крайових органів О. У. Н. на З. У. З.

Серед тої перегруповки нікого не здивувало, що одного дня з’явився Роман Барановський і зголосився до акції. Приїхав він з Чехословаччини, де жив у Под’єбрадах, а його жінка, Дарка Герасимовичівна, давніша кур’єрка і зв’язкова У. В. О. “Дзюня”, студіювала музику в празькій консерваторії, доїжджаючи туди з Под’єбрад. В Празі відбувався суд над Романом Барановським за його нездисциплінованість і самовільні виступи. Одначе, хоч його формально й осуджено, з наганою, та відсунено від безпосередньої участі в організації, серед старих членів У. В. О. знаходив він тихе оправдання, бо вмів справу представити так, неначе б відсунула його “партія” противників “Юлька”, за яким він заступався і повороту якого домагався.

Одного пополудня неждано з’явився він на квартирі Ренса. Несподіванка була така велика, що в першій хвили не прийшла Ренсові на думку запитатися, звідки він знає про ту квартиру, приїхавши просто з-за границі, висівши на залізничній станції Зимна Вода перед Львовом і прийшовши пішки просто до Ренса. Однак не було часу розпитуватися: треба було найти йому квартиру і дати можливість жити до часу, доки не виясниться ситуація і не знайдеться для нього місце в “роботі”. Справжня його роля тоді ще нікому не ввижалася.

XXIX.

АТЕНТАТ НА ПОЛІЦІЙНОГО КОМІСАРЯ ЧЕХОВСЬКОГО.

Головінський прийняв приїзд Барановського без ентузіязму, але й без виразної неохоти. Для нього місця в розпланованій діяльності не було. Тому, що Рибак подав, що приїхав з-за границі крадьки, що про його приїзд мало хто поза найближчими людьми знає, зокрема нічого про нього не знає родина, Головінський рішився використати його до однієї акції, після чого мав він до вибору: або вертатися назад до Чехословаччини, або їхати на Волинь, відвідувати знайомих з под'єбрадської академії та нащупувати ґрунт під майбутнє поширення туди націоналістичної організації.

Властиво ніхто докладно не знав, чому Рибак криється перед поліцією: нікуди не був він причасний за останніх півтора року, ніде не згадувалося його ім'я, ніхто при арештах про нього не чув. Але Рибак увесь час говорив, що поліція стає йому на п'яти, що підозріває його в підготові та в безпосередній участі різних бойових актів, через що він мусить скриватися, через те втікав за кордон. Вернувся тільки тому, бо дійшла до нього вістка, що Юлько є при владі, отже він не міг всидіти безчинно і зараз зголосився. Отже треба було щось з людиною зробити і Дубик рішився дати йому виконати атентат на поліційного комісара Чеховського.

Атентати зовсім не лежали в пляні діяльності Дубика. Тепер, коли розгорталася акція на велику скалю, коли кипіла підготовча праця на всіх відтинках, більш як коли недоцільне було виступати з якимись терористичними актами, бо це тільки мобілізувало б поліційну

реакцію і в самому зародкові нищило б задумане діло. Однак один виняток конче треба було зробити і Дубик з тяжким серцем на нього рішився. Річ у тому, що в останніх двох роках львівська поліція немилосердно побивала в'язнів і тортурами видобувала з них зізнання. Це стало відоме дуже скоро, невидними стежками просочувалося з поліційних арештів і крізь тюремні мури, а на весь ріст було поставлене підчас судової розправи на Східні Торги. Зайво казати, яке обурення викликало це серед членів У. В. О.; там друзів б'ють і катують, а вони тут сидять бездільно. Побитим товаришам давалися запевнення, що за їхні страждання буде помста, в летючках та еунуціяціях крайових органів були заяви відплати. Створилася ситуація, що престиж організації конечно вимагав, щоб убити когось з "асів" поліційного слідчого відділу у Львові, як відплату за знущання над членами У. В. О. Зобов'язання було затягнене, декларції пороблені — не було відвороту, хіба признати, що У. В. О. не має сили і що її заяви, це кивання пальцем у чоботі. Кілька місяців пізніше Дубик настільки опанував би край, що ніякі престижеві моменти в нього ролі не грали б, але тепер годі було від того відтягатися. Суд У. В. О. засудив на смерть комісаря Чеховського, як відповідального за побої членів У. В. О. — з його доручення і на його наказ поліційні агенти тортували в'язнів. Плян виконання засуду уложив Ренс, саме виконання доручено Рибаківі — цим мав він себе зрегабілізувати і поправити свою сильно надшарпану репутацію.

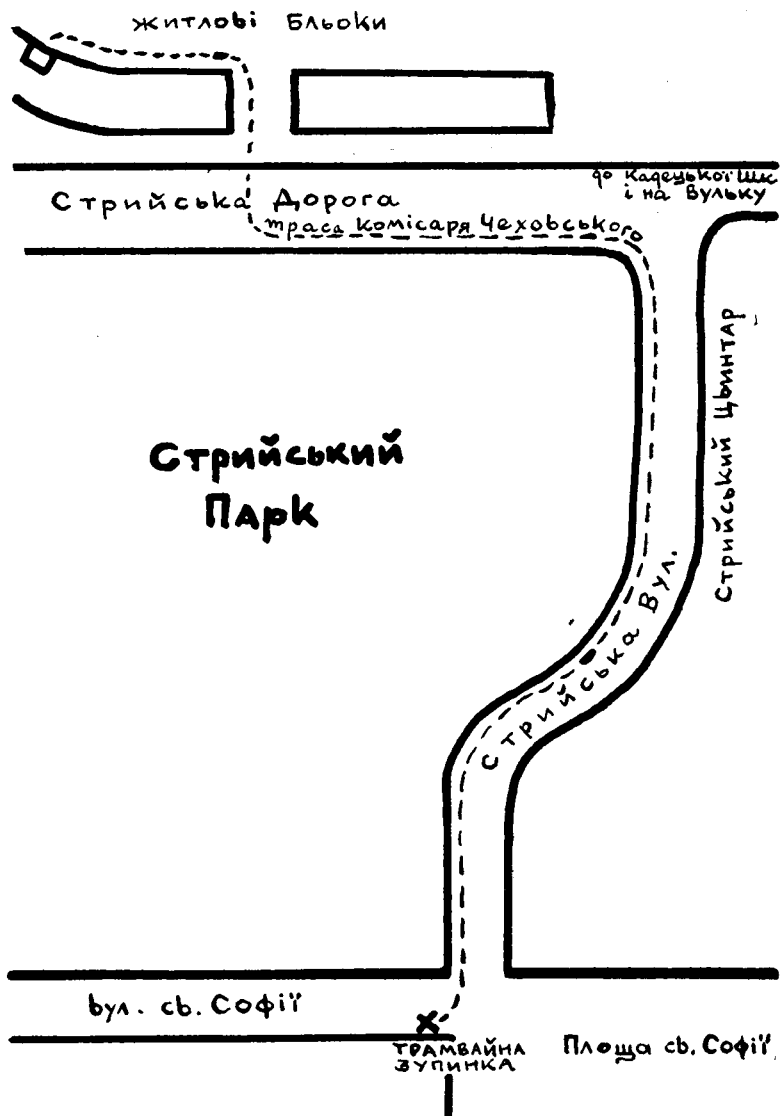
Плян був надзвичайно простий і виконати його було дуже легко. Відомий на терені Львова український спортовець Верхола, прихильник націоналістичної організації, цілими днями перебував на площі "Сокола-Батька" за Стрийським Парком. В частих поїздках туди й назад завважив він, що Чеховський живе у великих мешканевих бльоках при Стрийському Шляху зараз за парком. Вечорами і вночі приїздив він поліційним

автом, але вранці до служби ішов пішки вниз Стрийською вулицею аж до площі св. Софії, де всідав на трамвай. Пізніше заведено було автобус до Персенківки, що йшов цією трасою, але в тому часі автобуси туди ще не ходили. Ідучи до трамваю, звичайно старався він іти в товаристві — в бльокові мешкали переважно різні урядовці і в той час багато людей спішилося до праці. Не завважено ніякої спеціальної охорони, одинокою охороною йому була пістоля, що її завше тримав у руці в кишені готовою до стрілу. Так його і постигла смерть з відбезпеченою пістолею в руці. Кілька тижнів обсервація, що її вміжчасі вели дівчата з У. В. О., до найменших деталей вислідила час відходу і приходу поліційного комісаря, його поведення по дорозі і все інше, що могла мати значення. З рисунку ч. 4. видно, як легко було виконати атентат, умови до того були просто ідеальні, кращих не можна собі було уявити.

На кожному кроці здовж цілої траси можна було найти догідне місце для атентату і "ліквідуватися", цебто тікати, безпечно на всі боки: або згубитися в парку, або збігти почерез старий, т. зв. Стрийський цвинтар вниз до міста на вулицю Пелчинську, або, лишаючи цвинтар по правій руці, іти продовженням парку аж на Кадецьку гору та зійти коло ставу Світезь.

До помочі дано Рибаківі одного бойовика, що мав іти слідом за Чеховським у деякій віддалі і в разі потреби крити Рибаківі відворот, а крім того ще мав до диспозиції авто з другим бойовиком, "Карольком", з Богданівки, на всякий випадок.

Устійнено день, приготовлено комунікати Крайової Команди У. В. О., Дубик, Ренс та ще дехто роз'їхалися зо Львова виробляти собі на всякий випадок алібі. Але минає день, два, три — газети не приносять ніякої вістки. Годі було гаяти довше час. Вертаються всі до Львова — Рибак виправдується: першого дня Чеховський їхав автоматом, другого дня ішов у товаристві кількох осіб, третього дня Рибак заспав і спізнився, а четвер-

Плян Стрийського Парку у Львові
де мав відбутись атентат на поліційного
комісара Чеховського

того почав обмірковувати інший плян. Цього було Дубикові вже забагато, рідко коли можна було бачити його таким роздратованим: в супроводі декількох не дуже цензурних слів казав Рибаків зникати з очей, забиратися зо Львова і зголоситися за два тижні. Виконати присуд мали Ренс з тим бойовиком, що призначений був крити Рибаківі відворот. Але ані другого, ані третього дня вже Чеховського не було видно, а на інформаційний телефонічний запит у слідчому відділі дана була відповідь, що "пан комісарж висхал на урльоп"*)).

Таким способом Чеховський урятувався від смерті. Задуманого пляну не виконано вже, було запізно, бо приготувлялася друга, важніша справа: перша з цілої низки передбачених експропріацій, що мали принести організації потрібні гроші. Чеховський згинув на тому самому місці майже два роки пізніше з рук бойовика Березинського, що віддав своє життя в нападі на поштовий уряд у Городку Ягайлонському.

Нікому не перейшло через думку, що в той час, коли Романові Барановському доручено виконати атентат, він кожного дня контактувався з Чеховським, часто в нього ночував, нераз обідав і вечеряв. Можливо, що обидва говорили про цей атентат та обдумували викрути, як оправдатися перед Головінським. В той час тільки дехто інстинктивно відчував якесь недовір'я, зрештою нічим не підперте, до Романа Барановського. Серед них на першому місці стояв Гриб, що не мав ніяких доказів, нічим не оправдував свого поступування, але консеквентно старався відсунути Барановського від усякого зв'язку з організацією. Щойно через три роки стала відома трагедія бойового реферату О. У. Н., що кілька літ працював з черваком у своєму серці. Т. зв. самбірський процес 1933 року за вбивство Тадея Голуфка, польського політика і спеціаліста від українських справ, розкрив усю жакливу огиду провокації Барановського.

*) пан комісар виїхав на відпустку.

XXX.

ПІДГОТОВЛЯЄТЬСЯ ЕКСПРОПРІАЦІЯ.

Зближався кінець липня 1930 року, а разом з тим і дата постановленого нападу на поштовий амбулянс під Бібркою. Там мала починатися серія експропріацій, що повинні були чергуватися в місячних відступах часу: Станиславів, Дрогобич, Коломия. Підготованих плянів було багато, ще з того часу, як Ренс був підреферентом для справ експропріацій у Бойовому Рефераті. Підготовлялися вони на всякий випадок, у різних місцях, переводилися обсервації без огляду на те, чи колись могли вони бути використані. Деякі з них відпадали, деякі забувалися... З того “запасу”, представленого Головінському до апробати, вибрав він Бібрку.

Була це експропріація тяжка, не щодо виконання, але щодо пізнішої “ліквідації” учасників. Але мала ту добру сторону, що мусіла абсолютно вдатися, нічого не могло їй стати на перешкоді, а наперед ішло про те, щоб конечно і якнайскоріше здобути якісь гроші. На “розробок”. Опісля можна було вибирати експропріації інші, де ризик був більший, але й здобич того варта.

Плян акції під Бібркою показує рисунок ч. 5. На залізничному шляху Львів—Ходорів—Станиславів лежить станція Бібрка—Глібовичі. Від неї до повітового містечка Бібрка іде дорога полем, спершу під горб, а потім з горба рівним шляхом вниз до т. зв. “гостинця” або “цісарської дороги”, цебто битого шляху Львів—Станиславів, здовж якого, трохи по лівій стороні розкинулося містечко Бібрка. Від станції до міста було яких 5—6 кілометрів, (3—4 милі) і пасажири доїздили туди на жи-

дівських "фіякрах": до кожного поїзду доїздили фіякри з міста, везучи пасажирів, потім верталися з тими, що приїхали до Бібрки. Руху великого звичайно не було, яких 4—5 фіякрів, ось і все. По середині дороги між станцією і містечком, якраз у тому місці, де кінчався горб і доріжка починала збігати в долину, по лівій руці — лицем до містечка — розложився широченний лан, а по правій невеличкий лісок, завдовжки метрів з двісті і завширшки метрів п'ятьдесят. За ліском поле на кількасот метрів, а там ліс, що тягнувся широкою стрічкою і лучився з цілим комплексом лісів між Перемишлянами—Рогатином—Миколаєвом над Дністром.

Під кінець кожного місяця, дня 30 або 31, приходили гроші до поштового уряду в Бібріці, призначені, як усюди, на платні для державних урядовців. По гроші виїжджав звичайний сільський візок-бричка, з погоничем, поштовим урядовцем та поліційною ескортою звичайно в особі одного поліциста з місцевої поліційної станиці. Обсервація дала в висліді, що наперед від'їжджали зо станції фіякри, обвантажені пасажирами, опісля їхала поштова бричка. Дуже рідко траплялося, що після брички надтягав якийсь чолові'яга, що йшов пішки до міста, на всякий випадок ніколи не прийшов би він за-скоро на місце, де постановлено виконати напад.

Вибрано те місце зараз біля ліску за горбком — але й не було що вибирати, бо це було єдине місце, де його можна було виконати і звідки можна було непомітно втекти, забравши здобич. Бойовики мали скритися в ліску і переждати там до год. 11 — в той час приходив поїзд зо Львова. Коло год. 11.30 зачинали вертатися фіякри і деь перед 12 годиною вполудне повинен був над'їхати амбулянс. Боївка виходила з лісу, один стояв укритий за деревами і в хвили, коли бричка з поліцистом під'їжджала під горб — мав дати знак піднесенням руки вгору, пірнути в лісок і долучитися до акції.

Стероризувавши охорону і забравши гроші, бойовики мали перед собою пів години часу на ліквідацію,

бо якраз стільки часу треба було, заки ескорта очунається, добіжить до міста і заалармує поліційний апарат. За цієї цінної пів години треба було перейти лісок, перебігти вільне поле до великого лісу, скрутити в лісі наліво і перетяти битий шлях пониже міста та вийшовши на горб між передмістям Бібрки і сусіднім селом — сховатися в другому лісі. Тим лісом продиратися в напрямі на Рогатин — він кінчався на яких 2—3 кілометри перед самим містечком. В Рогатині приготована була квартира, куди можна було зайти тільки вночі, щоб не звернути уваги на себе і не викликати підозріння, там переодягнутися, здати здобичу і вернутися до Львова залізницею через Тернопіль. Як пізніше показалося, напрям ліквідації був добре взятий, бо вся поліційна погоня спрямована була головню в сторону Львова, частинно в сторону Миколаєва над Дністром, а зовсім не брала до уваги можливість утечі до Рогатина.

XXXI.

НАПАД ПІД БІБРКОЮ І СМЕРТЬ ГРИЦЯ ПІСЕЦЬКОГО.

Була це тяжка дорога, до того потрібно було фізично сильних і витривалих людей. Вибрано чвірку: Ренс, Кришталь, Кох (Микола Максим'юк) і "Грицько" — мабуть ще живе в Совдепії, тому прізвисьце промовчується. На два тижні перед нападом відбуто маневри, цебто перейдено навпростець дорогу з Бібрки до Рогатина, тільки з мапою і з компасом в руках і виміряно з годинником в руках, скільки минут потрібно, щоб з місця нападу перейти наміченою трасою і скритися в лісі за битим шляхом нижче Бібрки. Пройдено кусень дороги направо, перетявши залізничний шлях Львів—Ходорів і взявши напрям на містечко Миколаїв — це на випадок погоні, коли треба було б розділитися. Все було оглянене, передбачене, перевірене, що міг зробити обережний і відповідальний за справу бойовик. Дорога була дуже тяжка, треба було продиратися гущавником, без доріжок і стежок, без ніякого орієнтаційного пункту на просторі кільканадцяти кілометрів.

Назначено стрічу на 29 липня, година 9 рано в ліску, на один день перед нападом. Критичного дня ніхто не смів показуватися на станції Бібрка, щоб не впасти кому в око. На стрічу їхати з різних боків: один з напрямку Станиславова, два зо Львова поїздом та один автобусом.

Несподівано два дні перед визначеною датою наспіла телеграма з Коломиї, що Грицько захворів. Це була катастрофа. Запізно було шукати кого іншого на

те місце, а в трійку виконати діло — затяжко. В останній хвили на рекомендацію Кришталя взято Гриця Пісецького, що йому пізніше судилося наложити головою. Гриць не мав бойової практики, але був сильний і здоровий, заправлений до невигод у пластових мандрах, відслужив польське військо і вмів орудувати зброєю.

Дня 29 липня 1930 року в означеній годині всі 4 бойовики найшлися на місці в ліску, приїхавши з різних сторін. Перележали в укритті кілька годин, слідкуючи в останній раз за рухом фіякрів і подорожних до і від залізничної станції, перейшли ще раз дорогу від ліску аж до рогатинського ліса і, коли стемнілося, зайшли за кличкою до місцевого зв'язкового переночувати. Кожен був озброєний двома пістолями, мав запасні магазинки з кулями і надто дешево набоїв окремо, мапи й компаси, сухі харчі та ввесь виряд — все було готове і впорядку. Наплечники і, на всякий випадок, власні гроші. Ні одного кусника паперу, ні одного знаку, по чому б можна ідентифікувати на випадок зловлення — бо кожна мінута спізнення ідентифікації могла допомогти врятуватися решті.

Дня 30 липня відбулося все з прецизністю годинника. О год. 10 вранці бойовики найшлися на місці. Періхали фіякри і поштова бричка. Почали вертатися фіякри з пасажирями. О годині пів до дванадцятої Ренс і Кришталь вийшли на шлях, Кох був уже на горбку за деревами, Гриць Пісецький заляг у кущах. Ренс з Кришталем мали вдавати, що йдуть у напрямі на станцію. В хвили, коли Кох подасть знак — знайтися майже під горбком, щоб перейняти бричку під самим верхом, заки набере розгону з'їжджаючи вниз, бо тоді годі було б її спинити. Хвилини проходили в напруженому виживанні, але ось — Кох показався за деревом, підняв руку і зник. Впродовж одної мінUTI Ренс з Кришталем знайшлися під горою — з'явилася бричка, що з другої сторони підтюпцем їхала під гору. В одному моменті Кришталь вхопив коня за вуздечку, Ренс скомандував: "рен-

Гриць Пісецький, бійовик У.В.О.
згинув під Бобркою 31 липня 1930.

це до гури" і все покотилося зо швидкістю блискавиці: вискочив з рова Гриць, разом з Кришталем перевернули воза вкупі з конем, щоб цей не сполохався, як колись під Калушем; поліцист полетів стрімголов у рів і це припечатало його долю. Бо, будши закритим на хвилю возом, вхопив він за пістоль і не було часу на переконування в безцільності опору, треба було його застрілити.

Гроші були в дерев'яних скриньках з залізними вухами, сховані під сидженням поліциста на бричці, в сіні. Чортівськи важкі були скриньки — наповнені більшоном у полотняних мішечках. Одну скриньку випорожнено негайно в наплечники, дві другі бойовики заволокли в лісок і там сховали в норі під деревом, присипавши землею та притрусивши старим листям.

Щойно тоді завважено, що Кох зник. Він мав з собою мапи, а що найважніше, ще два наплечники на гроші. Розшуки за ним забрали дорогоцінні хвилини часу: бойовики доти не могли зважитися відійти, доки не перешукали ліску і не впевнилися, що його там нема. Лякалися, що один з стрільців міг його поранити і не хотіли віддати товариша на поталу. Як показалося пізніше, Кох пірнув у лісок, давши знак, і не ждучи на вислід акції, в якій мав теж узяти участь, пігнався відразу в рогатинський лісок, куди зайшов якраз у моменті закінчення акції. Цього ніхто не міг передбачити. Бо Кох був старий бойовик, що перебув кілька літ в У. В. О. і брав участь у декількох менших акціях, був він підпоручником польської армії і ніколи ще не показався боягузом.

Страчений час у розшуках за ним приніс за собою смерть Гриця Пісецького: поліційна погоня на конях наздігнала бойовиків на скраю ліса, вони були приневолені розскочитися і втікати одинцем, кожний в іншому напрямі. Серед стрільянини згинув Гриць Пісецький і частина з трудом здобутих грошей пропала. Ренс пробився в напрямі на Стрий, швидким маршем відіставшись завчасу поза перстень поліційної облави, а Криш-

таль, серед невимовно небезпечних і повних пригод обставин добився до Львова.

Подія під Бібркою наелектризувала всю Галичину. Польська преса роздмухала її до неможливих розмірів, поліція перевозила труси й арешти по цілому краю. Ніхто з учасників не попав їй у руки, за винятком сл. п. Гриця Пісецького, що впав смертю воїна революції.

Звідомлення Дирекції пошт у Львові проголосило втрату 26,000 польських золотих і на таку суму зголошено скаргу в суді проти незнаних справників. Насправді здобич була вдвоє більша — уряд зменшив її, як завше, щоб не додавати слави для У. В. О. Організаційна каса підсилилася, було з чим зачинати дальшу роботу, якби все йшло по пляну. Якби... Але зайшли події, що шкереберть вивернули всі пляни й сподівання. Зачалася і зо страшною швидкістю поширилася акція палення збіжжя в польських дворах, акція, що дістала пізніше назву “саботажної”, а в термінології У. В. О. — “частинний виступ У. В. О.”, і що своїм прямим наслідком принесла т. зв. пацифікацію Галичини, розв’язання польського союму і сенату та започаткування т. зв. курсу сильної руки в політиці польського уряду.

XXXII.

САБОТАЖНА АКЦІЯ АБО ЧАСТИННИЙ ВИСТУП У. В. О.

Зачалося з того, що тут і там згоріла в полі самітня стирта. Ніхто на це не звертав уваги — літо було сухе, пожежі трапляються, збіжжя було двірське, заасекуроване. Але в одному місці вогонь погашено завчасу, в другому він не розгорівся, випадки почали множитися і повстало підозріння, що за тим стоїть організована рука. Чуйність поліції загострилася, пішли накази ставити вартівників біля стирт, наложено відповідальність на сільські управи, пущено в рух апарат конфідентів і провокаторів. В короткому часі для всіх перестало бути тайною, що підпали тут ішли ланцюгом організованої акції. Хто ж за нею стояв, хто її організував і якими руками вона виконувалася?

Бойовий Реферат Крайової Команди У. В. О. був непричасний до того. Сяк-так зреорганізований по останніх втратах, наставлений він був на експропріаційну акцію найближчих місяців, що мала дати організації матеріальну базу діяння. На його чолі стояв Ренс, людина тоді молода, віком 24 літ, але з організаційним стажем і бойовим досвідом. Співпрацюючи тісно з Головінським, бравши участь у празькій конференції і бувши в курсі наміченої на широку скалю діяльності політичної, Ренс вповні здавав собі справу з цілковитого безглуздя саботажної акції і з великої її шкідливості для націоналістичного руху в тодішній стадії його розвитку.

Треба було якнайшвидше загамувати цю акцію, доки вона ще не розповсюдилася по цілому краєві

і доки можна було ще вхопити її за чуба. На швидку руку зорганізоване слідство виявило, що акцію підготував Іван Габрусевич, підреферент для справ юнацтва в Крайовій Екзекутиві О. У. Н. Кінець зими і весну провів він на інструктажі середнєшкільної і ремісничої молоді, де привчалася вона до маніпуляції запальними і вибуховими матеріялами та до володіння легкою зброєю. Вакаційний час мав бути використаний для практичного зужиткування набутого в руках знання. І справді, хлопчачи пороз'їжджалися по селах, незабаром прийшли жнива, появилися стирти на полях і фільварках, щож легше і більш приманчиве, як найти собі гурт послідовників і пустити стирту з димом?

Габрусевич перебував тоді на вакаціях у свого батька, що був священником в селі під Бібркою. Там його заскочила бобрецька подія і там його, негайно після того, заарештувала поліція. Його заступник, Богдан Кордюк, виїхав на вакації і якийсь час перебував у пластовому таборі. Трудно було дійти до зв'язків, щоб половити юнаків на місцях і заборонити їм забаву з огнем. А тимчасом жнива поступали наперед, росли збіжжєві стирти. Після нападу під Бібркою вогні множилися зо стихійною силою: це вже давно переступило межі організованої акції, ніхто не знав, де й коли появиться червоний півень, не було сили стримати стихії. Без ніяких інструкцій, без наказів сільська молодь кинулася палити стирти, хуторі, панські садиби: в той спосіб виявляла свою зненависть до ворога і вірила, що діє для визволення України. А то й просто без надуми, без глибшої застанови ішла робити те, чого приклади бачила кожного вечора в лунах пожеж на небі, що читала кожного дня в часописах.

Експропріаційний напад під Бібркою був неначе сигналом до атаки: ніч за ніччю заграва пожежі вкривала небо, на польське населення по селах і містечках упав блідий жах, йому таки справді горіла земля під ногами.

Само собою, це потягнуло за собою засоби скріпленої поліційної і військової оборони. В Галичину спрямовано контингенти поліційної резерви з інших сторін Польщі, розташовано військові загони. Все це дуже утруднювало яку небудь організаційну і політичну діяльність і Головінський був лютий, як сто кіп чортів. Все, що мало яке небудь відношення до організаційної дисципліни і ще не сиділо в арешті, було взяте під контроль — одначе вже запізно, акція переводилася вже не організаційними силами, тут діяло все українське село, спрагнене помсти на поляках і досягало їх там, де найближче і найлегше.

Бойовий апарат упадав з напруги. На сон майже не було часу. Часті арешти грозили кожної хвили розконспіруванням тих, що ще були на волі. Треба було діяти з найбільшою обережністю, міняти квартири й місця замешкання, ховати зброю. Ренс стрічався з Головінським тільки пізньою ніччю.

XXXII.

АРЕШТ РЕНСА.

Наразі невідомо було, коли і як це скінчиться. Однак, якби воно не було, не можна було закинути роботи. Політична підготовка ішла далі, хоч більше пиняво і повільнішим темпом. Зближався час, коли треба було братися за другу експропріацію, тим разом у Дрогобичі, на одну з державних рафінерій нафти. Вибрано те місце раз тому, що там можна було здобути грубшу суму, а по-друге, терен до ліквідації був надзвичайно сприятливий: гористий і лісистий. Вогнів в околиці було мало, поліційне поготів'я менше, як деінде.

Нападом проводити мав самий Головінський. Визначено час: година 6 ввечорі дня 1 вересня 1930 року, стріча на зв'язковій квартирі в Дрогобичі дня 31 серпня ввечорі. До виконання приділені: Дубик, Ренс і п'ятка бориславських бойовиків під проводом "Гонти", сухорлявого бойовика, невисокого на зріст, смаглявого з обличчя. Ліквідація: напрям на Турку над Стрисем, а звідти на Сянік—Львів. Якби погоня наступала на п'яти: розділитися на дві часті — половина на Турку, друга половина в противний бік, на Сколе—Долина—Станиславів—Львів. Першу частину веде Дубик, другу Ренс.

Плян акції підготував і перевірів Дубик. Детайлі будуть подані на місцях. Дубик і Ренс пройшли трасу майбутнього відвороту, перший в напрямі на Турку, другий на Сколе, на віддалі яких 10—15 кілометрів, щоб відбитися якнайшвидше з місця нападу. Було припущення, що спеціальної облави в горах не буде раз тому, що терен для погоні трудний, а по-друге, Дрогобич

місто доволі велике і поліційна ревність спрямується на нього у здогадах, що бойовики будуть якийсь час скриватися в місті.

Якимсь чудом не знав про те нічого Роман Барановський, як не знав теж нічого про напад під Бібркою перед тим, як його виконано і як не мав певности пізніше, які саме особи брали в ньому участь. Але прочував він, що висить щось у повітрі. Дня 29 серпня заїхав він у відвідини до Ренса, що на цей час був у своїх батьків у Калуші, підготовляючи собі алібі на дальші дні. Ціле пополудне зводив на бойові справи, стараючись довідатися, що в траві пищить, та надаремно. О годині 8 ввечорі від'їхав він до своїх батьків у Темерівцях під Галичем, а в годині 9 ввечорі поліція заарештувала Ренса — до сьогодні невідомо, чи на донос Барановського, чи в ході загальної хвилі масових арештів, що відбулися на другий день, дня 30 серпня, коли то виарештовано кілька тисяч людей у цілій Галичині. Заарештовано теж зв'язкового в Дрогобичі і так не можна було виконати нападу на рафінерію.

XXXIV.

“ПАЦИФІКАЦІЯ”.

Події поточилися зо швидкістю лавіни: масові арешти 30 серпня, розв'язання польського сойму й сенату 1 вересня, того самого дня закриття організації “Пласт” і розв'язання української державної гімназії в Тернополі, арешти серед польської опозиції і підготовка до ізоляції опозиційних послів у спеціальній тюрмі в Бересті над Бугом, і нарешті т. зв. пацифікація Галичини, цебто знуцання польської голоти в військових уніформах над безборонним українським населенням і плянове нищення українських культурних і економічних надбань.

Тюремна брама закрилася за Ренсом — на шість років — а разом з тим треба було наново, майже від основ зачинати організацію бойового апарату. На те вже не ставало часу, бо рівночасно конечно було посилити політичну роботу: нові вибори до польських законодатніх установ, що мали відбутися в листопаді місяці, давали чудову нагоду до здійснення накреслених Головінським плянів.

Пацифікаційна акція не стримала пожеж. Запоряджене наоспіх молочення збіжжя відбулося впродовж несповна місяця і на полях лишилася тільки солома, не варто було її палити, але проте палили дальше.

Саботажна акція була не тільки найбільшим безглуздом, сліпим відрухом маси, розбурханой групою невідповідальних людей, була вона теж бунтом проти організаційної дисципліни, подиктованим жадобою молодих людей дістати бойове хрищення в революційній

діяльності, оточитися ореолом революційної боротьби. Безпосередні спрчинники саботажної акції — Іван Габрусевич (Джон, Іртен) і Зенон Коссак (Тарнавський) вже не живуть. Один загинув у німецькому концетраку, другого розстріляли мадари в Карпатській Україні. Перед революційним трибуналом і безоглядним виконанням його присуду спасла їх тільки несподівана трагічна смерть Головінського.

Справу направили до деякої міри помилки польської влади. Розшаліла в ненависті польська вулиця збудила найнижчі інстинкти, що ними так багата польська душа, і штовхнула уряд до непотрібної жорстокости. З однієї сторони це наставило проти польської державности українське населення скоріше і сильніше, якби це досягнули роки політичної пропаганди і революційної діяльності, а з другої дало матеріяли до антипольської пропаганди за границею, чим пильно зайнялася Організація Українських Націоналістів.

У внутрішній українській політичній дійсності це мало ще й той добродійний наслідок, що шеф варшавської кліки т. зв. уенерівців, Андрій Лівицький, дався вжити як труба польської пропаганди в осудженні саботажної та в оправданні пацифікаційної акції і це стало зворотним пунктом в упадку польонофільства серед деяких українських еміграційних кол.

Начальна Команда Української Військової Організації, складаючи звідомлення з перебігу і закінчення саботажної акції цієї палаючої доби, взяла її на свій рахунок. Не було іншого виходу, бо не могла вона стати в одному таборі з угодовцями та польонофілами з-під стягу Андрія Лівицького. Знову ж, осуджуючи саботажну акцію, мусіла брати до уваги стихію, переконану про патронат У. В. О. над тією акцією, а теж і настрої наймолодших своїх прихильників, що ще не мали політичного досвіду і руководилися більше поривами серця та молодечого романтизму, як твердими вимогами революційної дійсности.

Слідкуючи за енуціяціями У. В. О. в справі саботажної акції бачимо ось такі заяви:

1. "Сурма" ч. 9 (36) за вересень 1930, редакційна стаття п. н. "Частинний виступ У. В. О.":

... Бажану ціль останні саботажі вповні досягнули. Зачалися вправді масові арешти, але вони не то що не припинили їх, але вплинули на ще більше розгорнення акції...

... І от у добі загального мира, польська влада думає завести на українських землях виїмковий — воєнний стан та наглі суди.

Такий є нинішній стан. Ми дійшли до кульмінаційної точки. Наша ціль досягнена: викликано потрібне моральне враження так між українським загалом як між ляхами і чужинцями, нанесено ворогові великі моральні та матеріальні втрати, а вкінці бойовики виказали технічну справність, про що свідчить обставина, що за цілий час тривання акції ні одного з них не зловлено на гарячому вчинку.

Тому акцію масових саботажів тепер припиняємо".

2. "Сурма" ч. 10 (37) за жовтень 1930: ст. 10, "Хроніка" уст. 2. "Саботажі":

"В останній днях вересня видано приказ заперестати саботажну акцію. Нижче подаємо список саботажів, що мали місце в Західній Україні до кінця вересня. Однак зазначаємо при тому, що вбивство сотника Головінського та дикі ексцеси ляхської сольдатески і поліції при карних експедиціях, що навідували й далі українські села і то такі, де ніяких саботажів не було, мали той наслідок, що по кількох днях спокою, в жовтні почалися нові акти саботажів, з одного боку, як відплата за польські звірства, з другого, щоб показати, що "пацифікація" минається з ціллю і ніколи не зможе припинити саботажної акції".

Тим самим Команда Української Військової Організації взяла на себе саботажну акцію і для тієї цілі створено теорію "частинного виступу У. В. О." В тій ситуації трудно було найти інший вихід.

Але во ім'я історичної правди слід ствердити, що У. В. О. цієї акції не задумувала, не плянувала, була їй противна і через свого Команданта на З. У. З., Юліяна Головінського, вживала всіх заходів, щоб покласти їй якнайскоріше край.

ВИБОРИ ДО ПОЛЬСЬКОГО СОЙМУ І ВІДНОШЕННЯ ДО НИХ У. В. О.

Тяжко було Головінському продовжувати взяте на себе завдання. Хвиля польського терору на довший чи коротший час змела з горизонту низку його найліпших співпрацівників. Самому йому було і небезпечно і незручно братися за виконання плянів — як можна найдовше мусів він удавати мирного обивателя, що регулярно, день за днем їздить до Львова на своєму автобусі, інколи прийдеться йому там заночувати, але здебільша вертається на час, щоб провести вечір серед своєї родини.

Саботажна акція та пацифікація унеможливили перевести до кінця задуману низку експропріацій. Необхідно було відложити це до весни. Зате щораз гострішою ставала справа політична: як використати надходячі вибори до сойму і сенату, щоб виплести їх у колесо потреб українського націоналістичного руху за плянами празької конференції з червня 1930 року. Питання зводилося до ось таких пунктів:

- а) кого провести в кандидати на послы,
- б) яким шляхом це робити: чи ставити кандидатури самостійно, чи в злуці з українськими партіями і якими.

Деякі круги були не від того, щоб самого Головінського вибрати послом. Проти того був перш усього він самий — це змушувало б його покинути скоро край і перейти на політичну діяльність за границею, на еміграції, а воно зовсім не по нутру йому було, його живлом була революційна стихія на землях, серед свого народу, в крузі найближчих друзів і товаришів.

З початком вересня їде Головінський ще раз до Праги на побачення з полк. Коновальцем, їде разом з ним туди й Сич. Всіх трьох учасників тих нарад сьогодні нема в живих, забрали вони з собою як вічну тайну те, що там вирішено. В кожному разі, негайно після свого повороту до краю, Головінський нав'язує переговори з тодішнім Центральним Комітетом партії У. Н. Д. О. в справі спільного виступу в часі виборів. Переговори затягаються: Головінський обіцяє підтримку націоналістичного табору в виборах під двома умовами:

а) що обидві головні українські партії, а саме У. Н. Д. О. і У. Р. С. П. створять спільний виборчий блок, довкруги якого об'єднуються теж і менші українські політичні угруповання, нездібні і заслабі на самостійні виступи.

б) що в виборчих деклараціях і в політичній поставі в часі виборів затримана буде достойна постава українського виборчого блоку і зникнуть з неї всі угодовецькі нотки, і накінець,

в) що на лістах будуть поставлені два кандидати з-поміж українських націоналістів, на таких місцях і в такий спосіб, що вибір їх буде певний. Коли б яким небудь чином склалося таке, що націоналістичний кандидат перепаде, він мусить вийти послом через резигнацію кандидатів з листи т. зв. державної, цебто зголошеної не в окремих виборчих округах, тільки відразу в центральній виборчій комісії.

Сили українського націоналістичного руху тоді ще не доцінювано як слід. Вправді в попередніх виборах два роки тому назад У. В. О. до деякої міри свій вплив на виборчий вислід показала в той спосіб, що з її доручення ведено виборчу агітацію в деяких округах, де кандидували її симпатичні, а в окрузі перемиській перевела вибір незалежного посла помимо шаленої агітації і спротиву офіційних партійних кругів, одначе всім відомо було, що У. В. О. не прив'язувала надто великої

ваги до біжучої легальної партійної політики і через те трудно було оцінити її справність у натиску на виборчі маси. Одне було певно, що за націоналістами піде в своїй масі молодь, в першу чергу студентська, а після того тисячі різних кооперативних, рідношкільних, просвітянських і сокільських працівників, диригентів сільських хорів, режисерів аматорських гуртків, тощо — все людей, що мали безпосередню зустріч з народом і через те можливість на нього впливати. Отже тисячі виборчих агітаторів. Було передбачувано виборчі шахрайства, якими славилася польська адміністрація ще з часів австро-мадярської монархії, треба було великої напруги і масової участі в виборах, щоб зрівноважити шкоди через виборчі надужиття. З того боку трактуючи справу, українським партійникам всміхалася можливість дістати до розпорядимості тисячі завзятих, жертвенних і відданих справі виборчих агітаторів, що було варта більше, як самі виборчі голоси націоналістів.

Всетаки ніяк не хотіли вони погодитися на двох кандидатів, а потім на резигнацію своїх кандидатів з державної лісти на випадок виборчої невдачі в деяких округах. Торгувалися завзято, але там, де скоріше пішов би на уступки Сич, як один з контрагентів, — був неблаганий Дубик.

Як звичайно, переговори тягнулися довго, але мусіли бути закінчені в терміні, доки можна було зголошувати виборчі лісти. "Пацифікація" перелякала українських легалістів — небезпечно було показуватися в терені, чого доброго можна було дістати доброго прочухана: ще один аргумент за тим, щоб скоріше добивати згоди з націоналістами і дістати до розпорядимості їхні агітаційні засоби й можливості.

XXXVI.

АРЕШТ ЮЛІЯНА ГОЛОВІНСЬКОГО І ЙОГО НАСЛІДКИ.

Неждано рознеслася вістка, що дня 20 вересня заарештовано Юліяна Головінського. Поліція наклала на нього свою руку в хвили, коли вийшов з льокалю Центрального Комітету У. Н. Д. О. при вулиці Костюшка, зараз побіч готелю "Народня Гостинниця", пізнім вечором після одної з передвиборчих нарад.

Наслідок того арешту приніс повну катастрофу націоналістичному рухові в Галичині, перекреслив усі його пляни і штовхнув на зовсім інші стежки. Перш усього негайно припинилися розмови на виборчі справи. Ще якийсь час фіналізував справу Сич, одначе незабаром арештовано і його, а молодші націоналісти, що залишилися на волі, переважно студенти високих шкіл у Львові, ані не мали зрозуміння до тих справ — їх поривала романтика конспірації і терористики — ані не вміли ставити чола старим горобцям з т. зв. демократичних партій. Що найважливіше, не стало залізної руки, що силою своєї рішучости і беззастережности авторитету змушував усіх йти обраним шляхом, не терпів ніякої самоволі, мав силу і відвагу зломити всякий опір, знищити кожную опозицію.

Організація Українських Націоналістів, скоріше її Крайова Екзекутива на З. У. З. чи треба чи не треба почала давати свою фірму підпільній діяльності, що було тільки водою на млин польської окупаційної влади. Швидко конструовано акти обвинувачення, звідки зникла фірма У. В. О. і появлялися літери О. У. Н. Але ці-

каве, що в перших двох процесах перед польським судом у Львові, що відбулися з початком місяця березня 1931 року, лава присяглих звільнила підсудних від вини й кари за приналежність до О. У. Н. Треба було впертості маніяків, щоб добиватися того, чого саме бажала собі польська поліція і державна прокуратура: якнайхутчіше загнати український націоналістичний рух під землю.

Постало питання, хто видав Головінського. Останніми днями почав він приготуватися до переходу на нелегальний спосіб життя. Хвиля арештів могла захопити і його та через те обезголовити націоналістичний рух у такому важному часі, коли буквально рішалося його доля. Головінський рішився пустити чутку, що виїжджає на деякий час і зникнути з наверхнього життя, щоб могли певно перевести перегруповання націоналістичних сил, довести до кінця виборчу акцію і закінчити внутрішню реорганізацію на базі О. У. Н. Перестав їздити автобусом, не ночував у хаті і виходив тільки вечорами. Переговори з виборчим бльоком українських партій вів чи то в приватних мешканнях, чи то на інших місцях зустрічі, ніколи в партійних льокалях. Був змушений зайти до виборчої канцелярії У. Н. Д. О. ввечорі дня 20 вересня 1930 року, бо зближався останній реченець, коли справу мусіли закінчити і не було вже часу вибрати догідних місць зустрічі.

Відповідаючи на це питання, У. В. О. шукала вияснення на підставі старої засади: зробив той, хто з того мав користь. Перше підозріння впало на деякі особи з У. Н. Д. О. відомі зо своїх ультральояльних та угодовецьких переконань, що боялися впливу Головінського і найрадше пішли б були на зговорення з польськими урядовим бльоком. На кілька хвилин перед виходом Головінського на вулицю незнаний голос в телефоні запитувався українською мовою, чи є там Головінський. Замість відповісти відразу, що його там нема, особа, що відбирала телефон, відповіді не дала, тільки питалася,

хто це говорить. Викликала в той спосіб враження, що **тільки тому не дає** потакууючої відповіді, бо не знає, хто запитує, а коли б знала, то може б і потвердила. Як тільки **Головінський** довідався про телефон, в тій хвилині **встав від нарад і вийшов**, одначе йому про те сказано декілька хвилин запізно. Правдоподібно був це тільки збіг обставин, але й таку можливість треба було взяти до уваги.

Дехто підозрівав Сича. Як виявилось пізніше вістку цю пустив в обіг Роман Барановський, відгріваючи свої теорії з-перед двох літ. Автор цих рядків мимоходом стрінув Романа Барановського на коридорі львівських Бригідок по дорозі до в'язничного лікаря і мав нагоду перекинутися з ним кількома словами. Було це весною 1932 року, коли вже кружляли неясні чутки про провокацію Барановського, але в тюрмі ще не були про те люди повідомлені. Сич уже тоді був за границею, його випущено осінню 1931 року після десятимісячного слідства. Отже Барановський тоді божився на чому світ стоїть, що Юлька продав Сич, щоб позбутися конкурента і неподільно заволодіти впливами в націоналістичному рухові на З. У. З. Була в нього якась жажлива, патологічна просто ненависть до Сича, на якого звалював він вину за всі невдачі й неуспіхи організації. Тільки до деякої міри пояснювалося це тим, що Барановський, сам бувши на послугах польської поліції, тримався старої тактики "лови злодія" і відвертав у той спосіб увагу від своєї особи, спрямовуючи підозріння на Сича.

Ця можливість відпала дуже скоро — Сича арештовано теж, і то не тільки на короткий час, як це практикувала поліція всіх часів і народів для того, щоб конспірувати своїх співробітників, але запроторено його в тюрму майже на цілий рік.

Залишилася можливість остання, найбільш правдоподібна, якої ніхто в хвили смерті Головінського не допускав і яка почала набирати виразних зарисів щойно після засуду Романа Барановського в самбірському про-

цесі 1933 року. Ніхто не знав, що робить Барановський, чим займається, яке його місце в організації і яке призначення. Афера з плянованим атентатом на комісара Чеховського поза Головінським і Ренсом не була відома нікому. Головінський ізолював його від усіх зв'язків, два тижні казав відпочивати десь на селі, потім носився з думкою вислати його на Волинь, якось нічого з того не вийшло і залишився він при особі Дубика для різних доручень, послуг дрібної ваги і підрядного характеру. Один тільки раз ужитий він був до поважної речі, не знаючи перед тим, куди і навіщо їде. Післав його Головінський до помочі своїй довірєній людині привезти гроші з криївки під дубом у бібрецькому ліску, дуже можливо, що навіть самий туди їздив після того, як скінчилася погоня, перейшла перша серія арештів у повіті і звернулася увага на поширену саботажну акцію. Роман Барановський мусів зрозуміти, що не матиме більшої користі з перебування в найближчому товаристві Головінського: крім нього самого не контактувався він ні з ким, не знав нічого і був безпотрібний для поліції. Видавши його в руки ворогам міг мати надію, що подаючись за його найближчого співробітника, знайде доступ до інших кругів і буде черпати звідти потрібні відомості для своїх хлібодавців. Можливо, що якийсь час він затаював роль Головінського перед поліцією. Одначе на довшу мету зробити того не міг, на нього йшов натиск — розвідатися, хто очолює революційну акцію. Правда, він міг видати Сича і напевно це зробив — Сич жив тоді легально і поліція кожної хвили могла його накрити. Але слідкуючи за ним мусіла завважити, що крім зустрічі з українською партійщиною, не контактувався він з ніким. Отже мусів прийти на чергу Головінський.

XXXVII.

СМЕРТЬ ГОЛОВІНСЬКОГО.

Після свого арешту Головінський пропав, як камінь у річці. Всі поліційні арешти були переповнені, слідча в'язниця Бригідки не могла примістити всіх, кого приводжено з поліції, відновлено стару тюрму при вулиці Баторого, з-заду за будинком Окружного Суду — неможливо було скрити людини так, щоб її бодай мимоходом не побачити, або про неї не почути. Були здогади, що його відвезено в Варшаву і що там його будуть піддавати спеціальним допитам “третього ступня”, на звичайній мові — тортурувати. Були теж голоси, що тримають його у військовій в'язниці при вулиці Замарстинівській у Львові. Одначе мусів він бути приміщений десь у будинкові слідчого відділу політичної поліції при вулиці Казимирівській ч. 30, знаному теж як арешти при вул. Яховича. Але захований так, щоб ніхто оком на нього не міг кинути.

Нагло появилася вістка ПАТ'а (Польської Агенції Телеграфічної) з дати 30 вересня 1930 року, що її подаємо ось тут за “Сурмою” (ч. 10—37) за жовтень 1930 р.:

“Сьогодні, на зарядження прокураторської влади, відбулася в Бібрці конфронтація Юліана Головінського, команданта У. В. О., підозрілого в приготуванні нападу на поштовий амбулянс біля Бібрки в липні ц. р. зі свідками події або з іншими людьми, що могли б устійнити ідентичність справників. Підчас повороту з Бібрки до залізничної станції Глібовичі Головінський скористав з того, що один з ескортуючих поліцистів задержався, ударив п'ястком другого та хотів утекти. В погоню пустився інший поліцист та вистрілив за Головінським 6 разів.

Одна куля поцілила Головінського в голову та поклала його трупом на місці." (Підкреслення "Сурми").

Віддаємо даліше голос "Сурмі", що подає ось такі свої коментарі та висновки в тому самому числі:

"Польська преса зате подає так: — Після конфронтації, оба поліцейні функціонари вибралися з Головінським до залізничного двірця в Глібовичах. Коло сьомої години вечором були вже недалеко б'укового ліса, біля якого виконано напад на поштовий амбулянс. Один з поліцистів затримався на хвилю, а другий з Головінським пішов далі. Коли Головінський зорієнтувався, що з ним іде лише один поліцист, вдарив його п'ястком у лице. Запаморочений поліцист посовгнувся на болоті й упав. Це вихиснував Головінський і п'устився втікати. Заки той поліцист що лишився б'ув позаду, і той, що впав у болото, зорієнтувалися, Головінський б'ув уже кількадесять кроків від них. Оба поліцисти п'устилися в погоню. По дорозі Головінському перепиняв у втечі плащ, тому хотів його скинути. В хвилі, коли скидав плащ, поліцисти наблизилися трохи і тоді один поліцист вистрілив раз, а другий сім разів.

Одна з куль поцілила Головінського в голову і він помер на місці. —

Вже суперечність обох тих повідомлень каже багато. Одне говорить про погоню одного поліциста, що вистрілив 6 куль, друге про погоню двох поліцистів, при чому один стрілив раз, а другий 7 разів.

Одначе далеко важніше ось що:

1. зізнає жінка сл. п. Головінського та парох Глібович, що ховав Головінського: дістав Головінський **2 кулі в груди та 1 кулю в чоло**, значить три рази стріляно до нього з-перед, а не з-заду, в часі втечі;
2. здаєку від міста, та ще в лісі, та о годині 7 вечором, коли вже зовсім темно, в'язня, і то такого, як Командант У. В. О. ведеться **скованого**; скована людина не може втікати, та зрештою комунікати не згадують про сковання Головінського.
3. коли б у **ночі** та в лісі Головінський **утік кількадесять кроків** від поліцистів, б'ули б вони, одягнені в тяжкі чоботи та плащі, ніколи його не наздігнали, як теж не поцілили б його з **револьвера**.
4. маємо відомості, що Головінського **прив'язано скованого до дерева** і так безборонного застрілили ляць-

кі собаки, з помсти за застрілення поліциста під Бібркою, який згинув у боротьбі, бувши від стіп до голови озброєний та маючи можливість боронитися.

Підле та плянове вбивство Головінського тими, що мають стояти на сторожі закона, таке наглядне, що не сумнівається в ньому ні один українець. Щобільше, загранична преса підносить той факт, а навіть один польський соціалістичний часопис (Напржуд, ч. 228 з 2. X. 1930) здобувся на відвагу та заявив, що дуже сумнівається в "утечу" Головінського; за те його сконфісковано, а всі інші польські часописи напали дуже гостро на нього, мовляв, чи він хоче, щоб Головінського випущено на волю та щоб він далі "мордував польських урядовців".

Стільки "Сурма". Нема ніякого сумніву про те, що Головінського замордовано в подлий спосіб. Поховано його на цвинтарі в Глібовичах, не дозволено видати тіла дружині, не дозволено на ексгумацію на ствердження причини смерті. Головінський відмовив усяких зізнань і через те особа його для слідства не представляла ніякої вартости: не було надії, щоб він когось "засипав", не було ніяких доказів його вини, щоб предложити їх судові, прийшлося б потримати його в судовому слідстві і звільнити. А про нього вже добре поінформував Роман Барановський, кого треба. Тому поліція вхопилася випробованого способу "застрілення підчас утечі", в який сьогодні вже ніхто не вірить. Стільки вже тих утеч було і завжди застрілено втікачів!

Цей же спосіб ліквідації в'язнів підчас "утеч" сподобався польській поліції, бо в кілька днів опісля поліція застрілила ще одного члена У. В. О. таким самим способом, як про це доносить "Сурма" в тому самому числі 10—37 за жовтень 1930 року в рубриці "Хроніка" на сторони 10:

"Вбиття поліцією М. Боднара. Другий огидний морд, подібно, як із сотником Головінським, мав місце в Запіщиках. Як подає ляцька преса, поліцист Й. Вазик заарештував учня 7 класи гімназії Михайла Боднаря під замітом саботажу. Підчас того, як поліцист його арештував, Боднар... вирвав йому револьвер, але другий поліцист Кү-

рин обезвладнив Боднара. Боднар ніби то... признався до підпалів. Коли його відводили до тюрми в Заліщиках, він почав... утікати. Поліцист Вазик застрілив його. — Маємо знову "втєчу", "виривання револьвера" коли є два поліцисти тощо. Без ніякого сумніву маємо тут теж до діла з огидним мордом **безборонної** людини".

Згадати треба й те, що замордовано Головінського точнісінько на тому самому місці, де перед двома місяцями відбувся напад на поштовий амбулянс і де застрілено поліциста Молєвського. Це була своєрідна помста в безсиллі законними способами позбутися противника. Але, що цікаве, запідозрених у виконанні нападу під Бібркою була багато, поліція підозрівала кожного другого з-поміж соток арештованих. Дехто з них відбував теж і конфронтації. Автор, так у часі поліційного як і судового слідства, переходив кількасот таких конфронтацій, та всі вони відбувалися у Львові, чи то в канцеляріях слідчого поліційного уряду, чи то в бю'рі апеляційного слідчого судді для справ виїмкового значення, відомого україножера Янушевського, чи то в канцелярії начальника Бриг'ідок — ніколи не транспортували його до Бібрки.

Була спроба зробити це, саме напередодні морду на Головінським і з того можна заключати, що вбивство його було пляново підготоване і холоднокрівно виконане. На цьому місці наводимо уривок з особистих споми-нів автора, що відносяться до тієї події, щоб виробити собі повний образ, як підготовлявся морд Головінсько-го, що його вбив поліційний агент Радонь на доручення слідчого відділу львівської політичної поліції.

XXXVIII.

ЯК ПІДГОТОВЛЕНО І ВИКОНАНО ВБИВСТВО ГОЛОВІНСЬКОГО.

“Одного дня під кінець вересня прийшов по мене в'язничний сторож, спровадити вниз до т. зв. вартівні, де відбувалися побачення з родиною, наради з адвокатами, інколи теж судові та поліційні допити. Я сидів тоді на другому поверсі Бригідок в келії ч. 109, де перебували члени У. В. О., засуджені в процесі за атентат на Східні Торги, між ними Роман Біда, розстріляний німцями в Києві 1942 року, Тарас Крушельницький, розстріляний большевиками в Україні 1934 року, Роман Качмарський, Михайло Терещук, Петро Наорлевич і Володимир Махніцький — три останні з групи членів У. В. О. на Знесінні у Львові — а зо слідчих в'язнів Євген Врецьона і Володимир Попадюк, що на той час був старостою українських політичних в'язнів і за якого інтервенцією мене примістили в тій келії. Келія ч. 109 мала спеціальні привілеї в цілій тюрмі: світло до 10 години вночі, два рази денно прохід по годині, книжки, приладдя до писання і навіть електричний чайник. Недиво, що кожен в'язень мріяв, щоб потрапити туди, та це вдавалося рідко кому. В'язнів було багато, а в келії могло поміститися чоловік не більше 10—12.

Сторож Квятковський, що прийшов по мене, був, за в'язничною термінологією “свій варіят”, себто ставився до в'язнів прихильно, не докучав їм і не переслідував, зате частували його цигарками, а нерідко попадало теж щось і від рідні в'язнів. Отож цей Квятковський сказав мені забирати свої речі і сходити вниз до вартівні. На запит, чого і як це з речами йти не до іншої келії тої самої тюрми, тільки до в'язничної канцелярії, відповів:

— Я нічого не знаю. Внизу є “вив'ядовца”*), казали мені Вас привести, хочете — ідіть, не хочете — не йдіть, я вернувся і зголошу про те своїй владі.

*) вив'ядовца — слідчий агент.

Настала прикра тиша. Стало ясно, що хочуть мене забрати назад до поліційних арештів, виписуючи зо стану в'язнів у Бригідках, а це робили тільки тоді, коли брали на побої. У Бригідках, як у судовій в'язниці, було це незручно робити, забагато було свідків.

Але ж я там сидів майже цілий місяць, почувався безпечний перед поліцією, і це вдарило мене, наче молотом по голові. Перед очима встали страшні образи побоїв з-перед року і перспектива повторення того тяжким маревом лягла на свідомість. Що робити? Іти — не хочеться, бо раз попавши в поліційні лабеті — пиши пропало. Не йти — теж недобре, заберуть силою, ще й поб'ють товаришів. Кінець-кінців урадили ми, що такі треба піти, але без речей, без шапки і без черевиків, тільки в туфлях, щоб переконатися, чого від мене хочуть, може справа виясниться.

Я зійшов на долину. Першого, кого побачив, це поліційного агента Вісьневського, знаного мені дуже добре з часів попереднього арештування — це саме був один з катів, що тоді втаємничували мене в методи польського слідства. — Ов, біда! — подумав я собі. Ще більш моторошно стало мені коли цей тип відразу почав до мене говорити через "ти" і заявив, що забирає мене до поліції, звідки поїду на конфронтацію до Бібрки. Тут уже мені було ясно, чим пахне, і я рішуче заявив, що добровільно нікуди не рухаюся, я в судових арештах, поліція до мене не має вже прав, без письмового наказу слідчого судді нікуди не йду. Осмілило мене й те, що один з в'язничних сторожів стояв позаду і давав мені головою знаки, щоб я не йшов.

Це розлютило "гатрака" до тої міри, що він зацідив мені п'ястучком у зуби і кинувся бити, та стримала його від того в'язнична сторожа. Цей момент використав я, вибіг надвір, вхопився за залізну огорожу довкруги квітника перед вікнами вартівні і почав на всі груди верещати "не бій" (не бий). Крик підхопили в'язні, що в той час були на проході і згодом з деяких вікон почали луhati ці ж самі крики "не бій" — грозило що незабаром уся тюрма почне кричати а тюрма стояла в середмісті, при одній з найбільш рухливих вулиць. Скоро затагнули мене назад до вартівні, звідкись узявся й начальник тюрми Маєвський, той самий, що за різні зловживання два роки пізніше сидів у тій же тюрмі разом із своїми давнішими в'язнями. Там почали мене зацитькувати, щоб я не кричав, що піти мушу, бо так запорядив прокура-

Юрко Кришталъ
хемік У. В. О.

тор на письмі, але що на вечір мене привезуть назад до Бригідок і за те він ручить своїм словом чести. При тому показав мені свисток паперу, де було доручення видати кількох в'язнів, а під сподом дописане моє прізвище, однак видалося мені, що іншою машиною і нерівно під попередніми прізвищами. Це насторожило мене ще більше. Щоб якось зискати на часі, я сказав:

— Ваше слово, пане начальнику, мені вистарчає, бо вірю, що ви, як урядова особа, його дотримаєте. Як би з мною відразу в той спосіб говорено, не було б цілої тої авантюри, але цей пан Вісьневський, замість пояснити, в чому річ, накинувся на мене з бійкою і я мусів якось боронитися. Будь ласка, нехай мене відведуть до келії, щоб я одягнувся і взяв свої речі, тоді поїду, тримаючи Вас за слово, що ночувати мене привезуть назад до Бригідок. —

Що варте було слово польського урядовця, що не вважався перед кривоприсягою, якщо йшло про "кабана"*)? Але йшло про те, щоб за всяку ціну дістатися до келії, між товаришів. І справді, замість казати мені заждати і післати сторожа по мої речі, відведено мене назад до келії. Раз я туди дістався, ні в голові мені не було йти назад. Я швидко роздягнувся до гола і ляг у ліжко. Рівночасно Біда і Роман Качмарський станули в дверях кажучи, що не пустять товариша "до різні".

В тюремній адміністрації настало збентеження: не могли допустити, щоб в'язні не виконували наказів, а з другої сторони лякалися бунту, бо це тягнуло за собою з правила зміни й перенесення урядовців. Викликано на переговори старосту Попадюка. Він не вернувся вже, вечором прийшов ключник забрати його речі. Цей опір коштував його вивезення до далекої тюрми у Бронках коло Познаня, де перебував аж до кінця слідства. Вміжчасі до келії заходили щоразто нові урядовці з проханнями, намовами і погрозами. Ми гарячково нараджувалися з собою, що робити. Посмітюх**) шепнув крізь візитирку***) , що в вартівні є вже поліція. Мені заповіджено, що за хвилину прийде самий начальник, щоб я не робив дурниць і скорився силі та не наражав товаришів на біду.

*) кабан — у мові польської вулиці: українець.

**) посмітюх — в'язень-послугач на коридорі.

***) візитирка — дірка в дверях, кудюю ключник підглядає в келію.

Не було ради. По очах декого, головню Крушельницького і Врецьони, помічав я, що вони найрадше збулися б мене з келії, переконували себе на голос, що мені властиво не буде нічого грозити, що так чи сяк мене заберуть, що таким опором нічого не можна вдіяти, тощо.

З тяжким серцем рішився я піти, виторгувавши бодай одну ніч. Бо на другий день виходив на волю один з посмітюхів, наш хлопець з Сокальщини, якого замкнули за якийсь проступок у двірському лісі. Просто з Бригідок мав він піти до тодішнього оборонця О. У. Н., професора Володимира Старосольського і просити негайно інтервеніювати, де тільки можливе, щоб вирвати мене з поліційної юрисдикції. Того ж самого дня заповіджений був прихід в'язничного греко-католицького священика, що часто відвідував нашого товариша Наорлевича зо Знесіння. Цього Наорлевича вінчав він у в'язниці, це була небуденна подія і через те відчував він деякі симпатії до нього і часто його відвідував. Позатим був він кацапом і не цікавився українською визвольною справою, а навіть в душі був їй ворожий. Через нього передав я грипса*) до своєї нареченої, теперішньої моєї дружини, студентки Ірини Шкварківної, з повідомленням про перехід до поліційних арештів і Проханням зробити щось для моєї оборони.

Коли начальник в'язниці Маєвський прийшов, поліція вже стояла в сходовій клітці, готова на перший знак кинутися в келію. Я мусів обіцяти і підперти обіцянку словом честі, що завтра без опору і добровільно піду на поліцію.

І справді на другий день біля полудня з'явився червоний поліційний мотоцикль, що ним привозили і відвозили в'язнів з поліції. Завезено мене до арештів при вулиці Баторого, там я спокійно, але в безнастанному страху пересидів одну добу, опісля цей самий мотоцикль відвіз мене назад до Бригідок і цей же самий кат Вісьневський аж переливався солодкими словами, чи запевнював про скорий вихід на волю, запитувався, чи принесено мені обід, чи дістав я різні речі, тощо. Все те на мє превелике здивування, бо того типа знав я з найгіршої сторони, його вживали до катування в'язнів, а потім прогнали з якоїсь причини і був він білтером в одному з львівських кін. Як показалося пізніше, посмітюх пішов негайно до оборонця, а також священик — забув його прізвище, чи не

*) грипс — малий кусник паперу, записка-лист.

о. Грегорович — передав грипса до д-ра Старосольського. Моя наречена, панна Ірина Шкварківна, зрушила цілу прокуратуру і при тому виявилось, що прокуратор Піпш зовсім не видавав наказу перевезти мене з Бригідок до поліційних арештів, поліція хотіла перепачкувати мене самохиті і не вдалося їй це тільки тому, що натрапила на опір і що вдалося негайно поставити на ноги оборону "зо світа"*. Внаслідок тих заходів обминули мене тим разом радощі перебування в поліційних апартаментах та всі за-резервовані там для мене розваги...

День чи два пізніше прийшла до нас вістка про трагічну смерть Головінського.

За якийсь час я про всі ці події забув, бувши зайнятим новими клопотами в тюрмі. Але якраз на наше Різдво перекочовав я вдруге серед теж дуже напружених умовин до тюрми на Баторого, для строгішої ізоляції, бо вже йшло слідство за напад під Бібркою. Опорожнено цілий поверх і посаджено в одиночках усіх підозрілих у нападі: Юрка Дачишина, Миколу Максим'юка, Дмитра Вирсту, Івана Габрусевича, Володимира Качмарського і Йосипа Андрусяка та мене з ними. Хоч був строгий наказ розмістити нас так, щоб ми й побачити себе не могли — вже першого дня знайшли ми спосіб порозумітися. Потроху розказали собі все те, що відносилось до нашого власного слідства, а потім прийшла черга на інші справи. І тоді, не пам'ятаю вже від котрого з них, довідався я про те, як замордовано сл. п. Головінського.

Привезено його поліційним авто**м скованого** до поліційної станиці в Бібрці. В одному моменті, коли прикликано свідків, впроваджено його і ще двох в'язнів до конфронтації. Свідки нікого з них не пізнавали, хоч поліцисти їх до того сердечно принукували. А свідків було досить, около п'ятдесятки. Після того кожного з них відвели до іншої кімнати і вони не бачили себе аж до вечора. Вміжчасі була можливість від'їхати до Львова за дня, так поїздом, як автобусом, не кажучи вже про поліційне авто. Коли ж прийшов вечір, у в'язнів виникла думка, що вони ночують у Бібрці, щоб на другий день ставати до нових конфронтацій. Аж гульк — відкрилися двері і казали їм виходити. Наперед ішов незнаний в'язень в асисті одного поліциста. У віддалі яких 300 метрів — Головінський, якого очевидець тієї події і розповідач іде не знав, а з ним

*) світ — у тюремній говірці: вільний світ поза тюрмою.

один уніформований поліцист і поліційний агент Радонь, а накінці, в такій самій менш-більш віддалі — розповідач з одним поліцистом. **Усі вони були сковані та йшли пішки, хоч до станції було около 6 кілометрів і без труду могли їх довести хоч би зареквірованим селянським возом.** А далше було дивне, чому їх ведуть кожного зокрема, коли звичайно в'язнів ескортували так, що кували їх разом, бо так і тяжче тікати і легше стерегти.

Коли наблизилися до місця — в половині дороги — де чорнівся лісок, розповідач бачив, як поліцист і поліційний агент Радонь, якого він добре знав, пристанули, щось говорили з Головінським, після чого агент Радонь вистрілив три рази в Головінського і цей повалився на землю. Було вже смеркувато, але ще на стільки видно, що розповідач міг зовсім виразно бачити зо своєї віддалі, як це все відбувалося, виразно пізнавав він уніформованого поліциста, поліційного агента в цивільному і скованого в'язня.

Скоро погнали його на станцію, не дозволяючи навіть дивитися в той бік і потім під загрозою тяжких репресій заборонили кому небудь оповідати про те, що діялося. Він і сам казав поліцистам, що чув тільки стріли, а не бачив, що там сталося, і йому повірили.

Одному з моїх співтоваришів слідства розказував це той в'язень, що йшов з-заду за Головінським, мавши нагоду з ним стрічатися в часі слідства, чи перестукуючи це через стіну, але на стільки був перестрашений, що з неохотою про те розказував і треба було просто витягати з нього слово по слові. Тепер не можу собі пригадати, хто саме був тим в'язнем, що їхав з Головінським на конфронтацію до Бібрки. Неначе крізь мряку стоїть мені в пам'яті прізвисько Володимира Сениці, артиста-малюра та урядовця "Маслосоюзу" у Львові. Він мабуть живе ще, може дійдуть до нього ці рядки і тоді забере він слово до виснаження.

Аж тоді пригадав я собі історію спроби вирвати мене з Бригідок напередодні вбивства Головінського. Поліція майструвала справу так, щоб везти кількох в'язнів до конфронтації і то таких, що справді були підозрілі про співучасть у нападі під Бібркою. Бо коли б самого Головінського повезли і там його замордували, ніяк не заспокоїти б публічної opinio. Хотіли брати таких, що мали бути напевно засуджені і що їхнє свідoctво не скоро могло б бути зложено, а до того воно, як свідoctво в'язнів,

не мало б більшого значення. Тоді поліція не мала ще в руках ані Юрка Дачишина, ані Миколи Максим'юка, з усіх учасників нападу сидів тільки я самий і мене пробували туди взяти. Коли ж це не пішло, тоді взяли перших-ліпших, що попали під руку. Але це понад усякий сумнів доказувало, що постановлено замордувати Головінського і для того монтували відповідну сценерію”.

XXXIX.

У. В. О. ТА О. У. Н. ПРО СМЕРТЬ ГОЛОВІНСЬКОГО.

Крайова Команда У. В. О. і Начальна Команда У. В. О. випустили з приводу смерті сл. п. Юліяна Головінського комунікати, що їх наводимо нижче:

Бойовики !

Знову згинув один член української бойової армії, не серед гамору бою, не серед соток товаришів, а сам один, замучений по-звірськи катами в казаматах тюрми.

Неждано сповістили часописи, що нещодавно арештований Юліян Головінський, старшина У.Г.А., довголітний член У. В. О., вбитий крісовими кулями при спробі втекти. Цим комунікатом хотіли виправдати польські офіційні чинники смерть героя, що серед найтяжчих тортур не хотів зрадити тайни, яка належала до організації і до Нього. Та надто добре знані нам методи польського безправства, польська садистична ненависть та їхні насильства. Для нас смерть Його є закликом до чину. Вона є разом і доказом, що організація не використовує невідомости запальних молодиків, але в першу чергу наражує своїх провідників.

А що Тобі, Команданте, не віддали ми останніх належних почесей, прости! Але кожний стріл, який буде з підпілля вбивати наїздників, буде стрілом останньої почесної сальви. Тому освіти нас ізза могили Твоєю могутчою Волею.

Ми, члени У. В. О. — до Твоїх наказів.

Постій, жовтень 1930 року.

Крайова Команда У. В. О.

Бойовики !

Згинув найкращий з-поміж нас. Згинув Ваш найближчий друг і Ваш Командант. Згинув сотник Юліан Головінський.

Знали Ви Його всі. Це Він вів у бій за Україну нашу славу VI Бригаду. Це Він здобував Київ та вступив, по перемозі над большевиками до столиці Соборної України, повинуючись кличеві — “шлях до Львова веде через Київ”. Це Він вів Вас, уже в підпіллі, в бій проти другого наїздника-ляха, здійснюючи клич постійного революційного кипіння на українських землях аж до хвилі вибуху національної революції на всій Україні проти її тиранів.

Бойовики! Ви це найліпше знаєте, що під його кермою Українська Військова Організація пережила найкращі дні свого розвитку та позначилася чинами, що поривали й пориватимуть до бою і байдужих, що скріплювали і скріплюватимуть на душі і зневірених, що дають цілому народові віру в остаточну перемогу.

Він знав і це своє тверде переконання вполював у Вас, що силі тиранів треба протиставити свою силу; що проти насильства треба боротися, і то боротися не словом, а чином. Він непохитно вірив і ту віру передавав Вам, що чин Української Військової Організації в добі поневолення і безборонности українського народу, зданого на ласку й неласку ворогів та при повній байдужності світа — одинока сила, якої ворог ніколи знищити не може, а яка знищить ворога. Бо ця сила, оперта на високий ідеї визволення нації, ідеї, окуплених кров'ю десятків тисяч найкращих синів України, змагає до здійснення ідеалу вперто, не дивлячися на жертви, щобільше, в слухнім переконанні, що без жертв та зусиль не буде перемоги. І тому вона переможе!

Бойовики! Сотник Головінський вів Вас на

смерть, але все був у Ваших перших рядах. Ви знаєте це, Ве знаєте, що Він був з Вами ра́м'я в ра́м'я в бою. Він з Вами зносив усі злидні, Він з Вами вався по тюрмах, Він ділив з Вами Ваші радощі і смутки, Він був Вашим Командантом і Другом.

І цей правдивий бойовик і правдивий Командант, цей муж чину не згинув у бою. Цей муж революції не згинув ані розстріляний, як його товариші, після смертного присуду ворожого суду. Він впав з руки бандита з нумером на лобі, підло вбитий під заслоною ночі, без суду, без можности кинути публічно останнє обвинувачення в лице ворога. Безчесні ляхи вбили Його, склавши плян, вбили його так, як вбиває хам-боягуз безборонну жертву, скрито, не відважуючись признатися до підлого вбивства. Польський хам подав руку чекістському садистові, що таким самим способом спроваджує зо світа наших кращих людей.

Так дешево гади здобули життя нашого Команданта?! Бойовики! Заприсягнемо кожний криваву помсту ляхцким варварам! Хай дорого заплатять ляхи за смерть Юліяна Головінського! Огидне скривовивство треба жорстоко покарати.

Бойовики! Нема вже з Вами сотника Головінського. Але живе ідея, якій Він служив і за яку згинув. І живемо ми, що служили тій самій ідеї, що й Він. Його Дух є й буде між нами, Його Воля кермуватиме нами.

Бойовики! Продовжуйте чин Вашого Команданта, пам'ятаючи, що нема жертви завеликої, коли йде про волю України.

Постій, жовтень, 1930 року.

Команда

Української Військової Організації.

“Розбудова Нації”, орган Проводу Українських Націоналістів, в числі 9—10, (33—34) за вересень—жовтень 1930 року, річник III. на першій сторінці помістила посмертну статтю п. н.:

“СОТНИК ЮЛІАН ГОЛОВІНСЬКИЙ,

визначний член Організації Українських Націоналістів, згинув трагічною смертю, підло вбитий ляхською поліцією під Бібркою 30 вересня 1930 року”.

Передані там біографічні дані сл. п. Головінського та сформульовані закиди польської преси в його сторону:

“Польська преса подавала, що Головінський здавна грав провідну роль в У. В. О., що це він зорганізував замах на президента Войцеховського, вбивство куратора Собіньського та різні напади на поштові амбулянси Рівно ж польська преса твердила, що Головінський зорганізував напад на поштовий амбулянс під Бібркою, що він мав перебрати перед кількома місяцями Крайову Команду У. В. О. від Сеника. Крім того мав бути також провідником Організації Українських Націоналістів на Західній Україні. Останніми часами він мав ховатися від поліції по різних повітах у Галичині”.

Закінчується стаття ось так:

“Покійника поховано 2 ц м. на цвинтарі в Глібовичах у присутності Його Дружини, двох дочок і брата. Похоронив місцевий парох, о. Бобовник.

Не час говорити тепер про роль сотника Головінського в українському революційному русі та про вагу втрати, яку націоналістичний табір поніс з хвилиною Його смерті.

Вороги дуже дешево здобули життя сотника Головінського. Однак маймо надію, що до деперішньої ціни вони доложать багато в будучині, і то не раз”

XL.

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ГАЛИЧИНІ В ХВИЛІ СМЕРТИ ЮЛІЯНА ГОЛОВІНСЬКОГО.

Насилення діяльності Української Військової Організації через літо 1930 року, інтенсивна підготовка Юліяна Головінського до переключення революційного руху з військово-бойового на політичний дали свої наслідки. Організація Українських Націоналістів починає набирати тіла на хребті своєї політичної програми, не зважаючи на те, що її дії пішли неконечно в такому напрямі, як були пляни й сподівання.

Саботажна акція і жорстока та дурна реакція польської влади в формі “пацифікації” розколихали українську стихію і міцний ґрунт дали націоналістичному рухові, з якого не могли його вже ніколи зіштовхнути ні репресії польської влади, ні угодовецькі вихиляси деяких українських політичних угруповань. А все те мало ще один безпосередній наслідок: почався рух очищення незалежницької ідеології не тільки серед націоналістичного табору, а й серед інших українців, що неконечно погоджувалися з політикою організованого українського націоналізму, але й не могли піти на угодовщину. Осінь 1930 року започаткувала угодовецький рух, що його першим увів на офіційні тори української “демократичної” політики посол Галуцинський, а докінчив опісля за т. зв. періоду “нормалізації” віцемаршалок польського союму Василь Мудрий і його соратник, посол до польського союму Володимир Целевич, бувший генеральний секретар партії У. Н. Д. О. До того в значній мірі причинилися польські репресії, головню “паци-

фікація" та політика сильної руки супроти опозиції, навіть власної польської, що знайшла найкращий вияв у замкненні опозиційних послів у спеціальній тюрмі в Бересті над Бугом під командою садиста Костека-Бернацького, пізнішого воєводи і в хвилі вибуху війни віцеміністра внутрішніх справ з призначенням фізичної ліквідації протипольських елементів.

Слабші круги легальних партій, що не могли рішитися на небезпеки і невигоди безкомпромісного відношення до окупаційної польської влади, не витримали тиску польських репресій і пішли на угоду. Вона була попереджена критикою націоналістичного руху і його політики, яка то критика спершу велася нишком, пізніше знайшла прикриття в деяких церковних кругах, а накінець виявилася в одвертій полеміці на сторінках української преси.

Цей розвиток подій передбачував Юліян Головінський. На його думку до того йшло невідхильно, справа була тільки в тому, щоб О. У. Н. закріпилася до того часу, мала ясні політично-програмові позиції, симпатії в народніх масах, власну пресу і кадри відданих активістів. І на тому побудував плян своєї діяльності.

По його смерті настав на короткий час стан майже повної дезорієнтації в українській політиці в Галичині. Ніхто не смів ще виступити з гострою критикою націоналізму, покищо всі були зв'язані солідарністю терпіння і природньою психологічною реакцією проти звірств і жорстокостей окупанта. До того для партійщини прийшов найважливіший час, сенс усього її існування, вибори до сойму і сенату. Щойно після виборів, коли ситуація дещо успокоїлася, почалася відпружена реакція і наступ уговірних елементів на революційний табір.

Українська Військова Організація тримала руку на живчику внутрішнього українського політичного життя і вела перед в визначуванні позицій української політики. В тому часі випустила вона два акти, що ними опреділювала своє становище і становище незалежниць-

кого українського табору у відношенні до зовнішнього політичного та до українського громадського світу. Маємо на думці “Заяву Української Військової Організації до всього культурного світу” з дати жовтень 1930 року та декларацію “До українського громадянства” з грудня того самого року, опубліковані: перша в числі 10 (37) “Сурми” за місяць жовтень 1930 року, друга в ч. 11—12 (38—39) “Сурми” за місяць листопад—грудень 1930 року, що їх ось тут наводимо в повному тексті, як історичні документи тієї доби:

З А Я В А

УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДО ВСЬОГО КУЛЬТУРНОГО СВІТУ.

Команда У. В. О. видала на чужих мовах та розіслала до урядів усіх держав культурного світу, як теж до різних міжнародних установ, редакцій визначніших чужинних часописів та до поодиноких визначних чужинців заяву такого змісту:

Підчас свого недавнього побуту у Львові заявив віцеміністер внутрішніх справ Польщі полк. Перацкі представникам преси, що

а) польський уряд дуже занепокоєний діяльністю Української Військової Організації (У. В. О.), та що

б) маршал Пілсудскі доручив йому виїхати до Львова, щоб на місці вжити всіх заходів для остаточної ліквідації У. В. О.

Ця офіційна декларація представника польського уряду найкраще висвітлює те становище, що витворилося на західно-українських землях, окупованих Польщею.

Після революції та розвалу Російської Імперії та Австро-Угорщини, Східня та Західня Україна проголосили себе незалежними державами, згідно

з визнанням державами Антанти принципом самовизначення народів. Актом з дня 22 січня 1919 року майже всі українські землі об'єдналися в одну Українську Державу.

Але держави Антанти, нехтуючи волею Українського Народу, рішенням Найвищої Ради з дня 25 червня 1919 року дали Польщі мандат на військову окупацію Східньої Галичини. Крім того, Польща, підписавши мир з більшовиками в Ризі 1921 року, поширила своє панування також і на інші українські землі — Волинь, Полісся, Холмщину та Підляшшя. В той спосіб обсадовилася Польща на західньо-українських землях, простором до 140 тисяч квадратних кілометрів, з населенням понад 8 мільйонів. Знову Рада Амбасадорів своїм рішенням з дня 14 березня 1923 року визнала за Польщею право зверхности над українськими просторами.

Українськими землями заволоділа Польща силою, поставивши держави Антанти перед доконаним фактом, а тому вище наведені юридичні акти дали лише санкцію актам насильства й несправедливості, що їх довершила Польща. Ця обставина є одною з причин, чому Український Нарід тих юридичних актів не визнав і ніколи не визнає.

Мало того, Польща, підписавши міжнародні договори, знехтувала і нехтує далі всіма своїми зобов'язаннями щодо українського населення на окупованих землях (статут автономії для Східньої Галичини, права меншостей та інше). Хоч таке її поступовання є зневагою для Держав Антанти, а все ж воно досі не зустрінуло ніякого спротиву з їх боку, ані з боку Союзу Народів.

Осмілена цим Польща, вирішила силою зденационалізувати корінне населення західньо-українських земель і з тою метою вжила супроти нього політику гноблення й насильства (ліквідація укра-

їнського шкільництва, відбір церков, кольтонізація краю польськими осадниками та інше).

Українська Військова Організація (У. В. О.), що вийшла з лона Української Армії, яка протягом років боролася проти Польщі й Московщини за незалежність України, вважала за конечне й доцільне для остаточного і правильного вирішення української справи розпочати чинну боротьбу проти Польщі. Стан війни, який з того часу постав і триває безнастанно на західньо-українських землях, є тим більше тяжким для Українського Народу, бо він бореться також і проти большевицької Росії, що поневолила Східні Землі України.

Польська влада, безсила здушити цей український активізм, запровадила на окупованих західньо-українських землях режим повного безправства супроти українського населення. Погроми українських установ, масові арешти й процеси, зааранжовані поліцією, тортури ув'язнених і засуди невинних, карні експедиції війська й поліції стали способами польської політики на західньо-українських землях. Цей стан речей безумовно доведе до вибуху, що пошириться на цілу Східню Європу, бо українське питання в Польщі є лише частиною української проблеми, яка зумовляє остаточне і доцільне вирішення цілого комплексу східньо - європейських справ.

Тому Команда Української Військової Організації (У. В. О.) заявляє:

1. що всі спроби Польщі здушити визвольні змагання Українського Народу на окупованих нею українських землях є і будуть безуспішні,
2. що великі держави, які віддали українські землі Польщі, несуть відповідальність за грізне становище, витворене Польщею на тих теренах,
3. що всі спроби розв'язати східньо-європейську проблему без угляднення національних змагань

України завжди зустрінуть рішучий і чинний спротив Українського Народу, зорганізованого українськими активістами, які будуть боротися до останньої каплі крові за самостійність і соборність їхньої Батьківщини.

Жовтень, 1930 року.

К о м а н д а
Української Військової
Організації.

Ось такими словами ставила Українська Військова Організація зовнішньо-політичну сторінку своєї програми. Непризнання стану польської державности на українських землях, відповідальність великих держав за втворений стан, обов'язок їх впливати на Польщу для дотримання її міжнародних зобов'язань, (бо український нарід з нею не пактував, він був і є в стані війни за свою незалежність), заповідь дальшої чинної боротьби за визволення. Це було мужнє ставлення справи, що мусіло поривати за собою всіх, хто був активним українським патріотом, зокрема мусіло промовляти до української жертвенної і патріотичної молоді.

Визвольна боротьба вступала в щораз гострішу фазу. Тим самим мусіла вона мати наслідком збільшену реакцію польського окупанта, свідомі і невинні жертви членів У. В. О. та українських громадян. До українського громадянства зверталася У. В. О. спеціально відозвою з виясненням причин і konieczностей боротьби, щоб його до тієї боротьби і konieczних у ній жертв підготувати, щоб воно її розуміло, з нею симпатизувало і підпирало Українську Військову Організацію:

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА!

Історичні приклади унезалежнення поневолених народів вказують, що лише глибока національно-державницька свідомість та настирлива воля до самостійного життя забезпечують перемогу в бо-

ротьбі за права на життя і вільний розвиток. Головним же засобом звільнення від кайданів неволі є організовано-революційний спротив ворогові, поставлення супроти гнобителів сили свого активного духу, пересякненого ненавистю до ворожого та любов'ю до рідного, і жертвенна готовість офірувати все для волі нації.

Підчас недавньої нашої боротьби найкращі сини України власне так розуміли шляхи національного визволення і методи боротьби проти відвічних ворогів нашої Батьківщини та віддали за неї свої сили, кров і життя. Одначе не судилося активним борцям за волю народню побачити щасливих наслідків боротьби. Україну знову кинено під ноги її ворогів, а збройну силу її зліквідовано.

Ще недавно на широких ланах наших розгорталася епопея величної боротьби не на життя, а на смерть, а вже в багатьох слабодухів тимчасові невдачі стерли пам'ять про цей великий час; щобільше, охопила їх зневіра в доцільність дальшої боротьби та у власні сили. Наша сучасність рясна виявами духової хвороби, ознаками якої є пасивність, прямування принатуритися до існуючих окупаційних режимів і щонайвище бажання використовувати їх в ім'я дріб'язкових, безвартісних з загально-національного погляду придбань та інтересів. Використовуючи ці вияви суспільного безвілля та короткозорого егоїзму, московсько-польська окупація брутально придушили живу істоту нашої Нації.

Здавалося, що прийшла нова Руїна і Батьківщині нашої судиться знову стати перекотиполем для безкарного ворожого визиску, гноблення та знущання. Але трагедія минулого не в усіх відняла віру в кращу будуччину нашого краю та волю до боротьби за свої права. Знайшлися сили, що перебрали на себе дальшу визвольну боротьбу, змінивши лише її методи. На українських землях почали

творитися революційні конспіративні організації, які непомітно але певно підточують силу ворожу і приправляють ґрунт до загального національного зриву в формі всеукраїнської національної революції.

На Західньо-українських Землях ті сили вже від років згуртовані в Українській Військовій Організації. Зродившись в атмосфері деморалізації та політичної розпорошеності суспільства на Західній Україні, після невдач минулого — У. В. О. поставила собі наступні завдання:

1. Зберегти активні традиції української армії.
2. Підготувати молоді кадри, що були б готові виконати свою історичну місію в майбутній боротьбі за нашу волю.
3. Активізувати й мілітаризувати народні маси, щоб тим способом приправити їх до майбутньої національної революції.
4. Утворити революційно-конспіративну силу, що стояла б на сторожі інтересів Українського Народу та була б його местником за насильства та гноблення польської окупаційної влади.

Ці завдання впливали з непохитного переконання, що в умовах польської окупації, яка завданням своїм ставить цілковите поневолення і знищення нашого народу, неможливо сподіватись мирного й нормального розвитку — політичного, культурного і господарського — а тимбільше розраховувати на підтримку польської окупаційної влади. Тому У. В. О. ніколи не включала т. зв. “реальної політики” в коло своєї компетенції, справедливо добачаючи свою головну і виключну місію в підготовці цілковитого звільнення від польської окупації, яке єдине зможе забезпечити вільний розвиток і благобут краю.

Кількарічна діяльність У. В. О., до якої прикута напружена увага польської влади та яка по

цілому світі голосить запеклу боротьбу українства з польськими наїздниками, щире узнання її з боку широких верстов української суспільности свідчать про те, що шляхи У. В. О. не хибні але виправдані жорстокою дійсністю, в якій встояти можуть лише дужі, з волею боротьби за своє право і життя.

Переводячи свою революційну працю, У. В. О. була завжди переконана, що її діяльність іде в темпі з загальними настроями народніх мас на Західній Україні та відповідає їхнім безпосереднім практичним інтересам. Бо ж у ділянці економічно-культурній придбання можливі лише при умові існування підпольної, бойово-революційної сили, що була постійним пострахом для окупантів. І коли б на наших землях такої сили не було, то наша національна дійсність була б ще більш трагічна, тяжка і безнадійна, бо бракувало б їй активних і революційних імпульсів, якими живляться найсвідоміші елементи краю, та для створення яких У. В. О. приклала багато старань, розуміючи, що лише на тлі цього активізму можлива боротьба з польським наступом на наш край.

Останній хигацький польський терор під час якого розперезана солдатеска пілсудчини одним своїм свавільним махом знищили багаторічні економічно-культурні надбання Українській Нації зайвий раз доводить правильність визвольної політики й тактики У. В. О. Всупереч заявам польської влади про те, ніби погроми українства завинила саботажна і терористична акція У. В. О. — остання твердить, що урядові погроми є виявом п л я н о в о ї а к ц і ї поляків, зверненої до поступневого матеріяльного винищення та духового знесилення українських мас, та яку поляки проводять од самого початку окупації різними способами. Щобільше, ці погроми стали можливі лише тому, що у к р а ї н с ь к а

суспільність не в стані була ще на сьогодні поставити їм могутнього революційного спротиву.

Наколи такі заяви були потрібні й корисні полякам для того, щоб замаскувати свої справжні руйнівницькі завдання й одночасно здискредитувати в очах українських мас У. В. О., то подібні закиди з боку представників української суспільности впрост неімовірні, бо впливали б або з неусвідомлення справжніх шляхів нашого визволення, або зо злісного бажання нанести йому шкоду. Одначе такі закиди мали місце й авторами їх були відповідальні чинники українського громадянства — що претендують на його провід — та достойники Церкви на Західній Україні.

Деклярація політичних партій Західньої України, видана з нагоди польського терору бльоком У. Н. Д. О., У. С. Р. П. і У. С. Д. П. та становище преси тих партій до сучасних подій є явищами, яких У. В. О. не може замовчати. Національним обов'язком крайового політичного проводу було зорганізувати навколо себе українську суспільність з метою активного захисту своїх прав та народного майна, створити атмосферу духової єдності і виступити на міжнародньому форумі з авторитетним протестом проти польських насильств і порушення договірних зобов'язань. Лише така постава партій дала б можности корисної капіталізації подій та відповідала б гідности взятих на себе зобов'язань правного політичного заступництва народніх мас на Західній Україні.

Міжтим нічого подібного партії не зробили і не знайшли для себе інших рішень у цей відповідальний мент, як застосувати до подій тактику пілатових “умитих рук” і звернутися з закидами на адресу У. В. О. Засліплені безпідставними надіями на

Зиновій Книш - Ренс

по виході з тюрми 1936 р.

в часі війни 1941 р.

можливість провадження т. зв. “органічної праці” в жорстоких умовах польської окупації, здеморалізовані постійною звичкою приладнюватися до окупаційного режиму та щонайвище — скаржитися, але ніколи чинно й одверто поборювати його, партії своєю постановою до подій лише спричинилися до підсилення позицій окупантів і дали їм зайвий аргумент для їх провокативних тверджень, ніби революційна боротьба на Західніх Українських Землях не користується підтримкою широких мас населення та є безвідповідальним виявом окремих одиниць.

Було б далеко краще, коли б партії замість осуджувати в заявах українську революційну діяльність, звернулися з закидом до культурного світу проти польського терору і тільки проти нього! Наші внутрішні порахунки можна було залишити на пізніше. Наслідки такого заклику не тільки за границею, але й у самому краю були б далеко інші. Бо декларація льояльності партій виявила тільки їхню слабість і якраз прояв тої слабости використали поляки не тільки для дискредитації українського руху за границею, але і для скріплення терору в краю, терору, який не оминув і тих партій, що складали заяви льояльності; позаарештовувано численних партійних діячів, позамикано партійні льокалі та унеможливлено всяку діяльність партій, якраз це найліпший доказ неправильности протисаботажної заяви партій.

Та правда, що розвиток і добробут нашого народу можливий лише в умовах цілковитого звільнення від окупацій наслідком напруженої, запеклої і тривалої боротьби, але ніколи наслідком компромісів, правда, за яку лягли тисячі найкращих синів нашої землі і яка починає бути зрозумілою широким народнім масам по 13 роках визвольної бороть-

би, не може бути засвоєна тими чинниками, які тепер вважають себе за провід нації. Якими ж жалюгідними, беззмістовними та даремними видаються заклики тих чинників до народньої маси — “об’єднуватися біля свого національно-політичного проводу”! Бо політика хитання між революцією й угодовщиною, політика постійної розгубленості та дезорієнтування, яку провадять партії, ніколи не приєднає до себе мас, щобільше — спричиниться лише до розриву з ними.

Не менш помилкова виказалася постава і крайового церковного проводу до польського терору та сучасних умов окупації серед яких живе, терпить і бореться український нарід. Наша національна Церква мусить бути тим чинником, в якому народні маси черпатимуть далші сили для боротьби за свою будучину та віру в свою правду. В завданнях крайового духовенства лежить вціплення народнім масам почуття своєї національно-релігійної правди та моралі, базованої на тлі а к т и в і з м у, але не на засадах н е п р о т и в л е н н я з л у. Такий власне вплив на визвольну боротьбу виказувала свого часу і польська церква та її духовенство, в якому народні маси польські бачили активних провідників батьківщини підчас змагань за незалежність.

І тоді, коли десятки н а ш о г о духовенства, того духовенства, що грало світлу ролу в нашій визвольній боротьбі, були катовані до смерті польською солдатескою саме за свою активну діяльність в українських масах, отже за те, що не uznawali засади “непротиствення злу”, коли українське духовенство всіх чинів і визнань поза границями Польщі піднесло рішучий протест проти катування населення, а зокрема священників, коли заграниця не терпляче чекала голосу найвищого церковного проводу, — не було до речі в пастирськiм листі церков-

ного проводу остерігати українську молодь перед українськими підпольними організаціями та осуджувати українську революційну діяльність. Це не був час на виміну поглядів між нами та на давання науки нашій молоді. Бо використали це тільки поляки у своїй заграничній пропаганді для виправдання свого терору і для дискредитації Українського Народу, а зокрема його революційної організації. Можна по-важно сумніватися в тім, чи згаданий пастирський лист спричиниться до побільшення авторитету церковного проводу серед національно усвідомлених мас Західньої України.

У. В. О. не може також оминати без уваги відношення до крайових подій з боку групи А. Лівицького, що претендує на ролію Уряду "У. Н. Р.". Згадана група, якої роля прихвостня польського імперіялізму давно відома українському громадянству, не раз допускалася в відношенні до Західньої України та частини єдиного Українського Народу, що ці землі заселює, вияву ганебного зрадництва, хоч і замаскованого різними гарними фразами. Погромна акція поляків і зв'язане з нею інтерв'ю А. Лівицького, виступи О. Шульгина за кордоном та декларація офіціоза групи — "Тризуба" — наявно виказали юдину ролію у енерівщини, що стоїть на послугах пілсудщини. Висліди десятилітньої праці у енерівщини на ділі обмежуються до того, щоб за кордоном обілювати Польщу, твердити, що українцям у Польщі добре живеться та що акція У. В. О. — це або большевицька, або німецька інтрига. Діяльність у енерівщини це безпереривна к'омпромітація наших революційних магань за відновлення нашої державности.

Останній терор Пілсудського на Західній Україні повинен знищити всяку прихильність до Польщі і в найбільших оптимістів, що чесно ще вірили в бажання Пілсудського відновити українську державу над Дніпром, бо цей терор показав, якими методами послуговувалася б пілсудщина на випадок свого походу в Україну.

Крайові події виказали не тільки правдиве обличчя “українських союзників” Польщі, але й “союзників” Москви — “українських комуністів”. З революційними фразами на устах та маючи великі фонди, видерті в вигляді податків од українського селянина й робітника, вони, що досі не спромоглися ні на один революційний вчинок, з нагоди останніх подій не знайшли нічого кращого, як початково вписати діяльність У. В. О. на свій рахунок, а потім, (на наказ “згори”) осуджувати саботажну акцію та осуджувати У. В. О., як “союзника польського фашизму”. Та ліпшого союзника в поборюванні У. В. О. від большевиків, (побіч уенерівців) було б тяжко знайти польському фашизмові.

Наведені прикрі вияви незрозуміння сучасних завдань та нашого місця в подіях майбутнього вказують на ті труднощі, в яких переходить і переходитиме боротьба за наше визволення. Однак вони ніяк не зменшують глибокого переконання У. В. О. в доцільності й неминучості тих ідейних гасел та метод боротьби, носієм і реалізатором яких вона з'являється. Справа українського визволення була почата боротьбою. Різні причини перешкодили нам виконати нашу історичну місію. Але час поновних змагань наближується; тоді то знову нашу долю рішатимуть зброя жертви і кров. До того мусимо бути готовими, пам'ятаючи, що від праці сучасного залежатиме і доля майбутнього. Це ж майбутнє досягнемо не льояльним принатурюванням до окупаційних режимів, але чинним їх поборюванням; не

зверненням цілої уваги лише на практичні господарські здобутки для краю, які при нашій безбронності можна кожної хвилині знищити безкарно, як це мало місце при останніх подіях, але і вмінням створити силу для їхнього захисту; не проповіданням милосердя та непротивлення злу, але пересякненням народніх мас почуттям жагучої ненависти до ворогів та волею до їх знищення; не психологією нік чемного міщур, закоханого в дріб'язкові здобутки та уникаючого жертв, але сталевим духом національного активізму та офірності; не розпорошенням наших сил, але створенням залізної когорти революційних сил, здібних поконати ворога і в підпольному і в одвертому бою. Такий заповіт залишила нам пролята кров наших національних мучеників!

Польща своїми середньовічними методами нищення українства не досягне бажаних наслідків. Страх репресій впливає лише на духових нікчем, але в народній гуці насильства витворюють ще більш сприятливий ґрунт для розвитку революційної думки та революційних методів боротьби. Карними експедиціями та катуванням невинних ляхи не знищать У. В. О. і не підірвуть довір'я мас до неї. У. В. О. репрезентує визвольну ідею, яку катуванням не можна вирвати з мільйонів українських сердець. Уже найближчий розвиток подій на З. У. З. доведе, чи справді варварські насильства знищили могутню потугу українського революціонізму опертого на народній волі до самостійного життя.

Переживаємо тяжкі переходові часи підготовки нашої Нації до великих іспитів і завдань. Нарід наш стоїть на роздоріжжі багатьох шляхів, з яких одні ведуть до загибелі, другі до визволення. Але віримо в здоровий розум народу нашого при виборі правильного шляху, хоч би найтяжчого і кривавого. Він єдиний приведе нас до досягнення найсвятішо-

го ідеалу, якому служить У. В. О.: створення Самостійної Соборної Української Держави.

Обов'язком усіх тих, у кого б'ється українське серце, хто до щенту не здеморалізувався в отруйливій атмосфері угодового легалізму, піддержати У. В. О. в її нерівній і тяжкій борні. У вірі в цю піддержку У. В. О. знаходить для себе джерело моральних сил для реалізації своїх завдань.

К о м а н д а
Української Військової
Організації.

Такими словами Українська Військова Організація не говорила ще до народу. В цій проклямації чуються нові, свіжі нотки, з них віє подих пізнішої Організації Українських Націоналістів.

У палаючих вогнях пожеж літніх днів 1930 року прискореним темпом переродилася У. В. О. в виключно націоналістичну політичну організацію, якої одні з перших основ практичної розбудови і здійснювання безпосередніх конкретних завдань поклав сотник Юліян Головінський, а його трагічна мученича смерть неначе стала бойовим альярмом до могутнього наступу українського націоналістичного руху.

полк. Андрій Мельник
голова П. У. Н.

XLI.

ЗАКІНЧЕННЯ.

Смерть Юліяна Головінського була найбільш болючим ударом, що його Українська Військова Організація до того часу зазнала. Не стало людини залізної енергії і кольосального авторитету серед старших і молодших революційних націоналістичних кадрів. У тому часі не міг його заступити ніхто. Втрата була тимбільша, що саме тоді, як було виказано, відбувався перехід з військових на політичні позиції українського націоналістичного руху на Західніх Українських Землях. Це не могло перейти без потрясень і тільки авторитет Покійного міг його безболісно перевести. Стара “Спілка” — як тоді часом називали У. В. О. — фактично зійшла з арени разом з ним. Виходить ще майже чотири роки “Сурма”, орган Української Військової Організації. Голова Проводу Українських Націоналістів, полк. Євген Коновалець ще даліше користується своїм титулом “Команданта Української Військової Організації”, але це вже були тільки відблиски минулого. Один етап у розвитку українського націоналістичного руху завершився, почався другий. Фактично почався він ще за життя Головінського, але по його смерті пішов іншим шляхом, як було спершу намічено. Організація Українських Націоналістів на З. У. З. за швидко зійшла в підпілля в намаганні продовжувати традицію романтики У. В. О. замість розроблювати політичні позиції українського націоналізму.

До влади в Галичині прийшли люди молоді, вправді ідейні і жертвенні, але без більшого політичного розуму

і з дуже малим політичним досвідом. Більшість з них найшлася згодом в опозиції до Проводу Українських Націоналістів і поповнила почот Степана Бандери, висунувши його на чоло опозиції. Дальша доля націоналістичного руху на Західніх Землях України виходить поза межі цієї книги.

Юліан Головінський перейшов у літопис українського націоналістичного руху як ідеальний тип провідника: спокійний, рішучий, відважний. Добре обмірковує пляни і безоглядно впроваджує їх у життя. У друзів здобуває собі пошану, авторитет, але й прив'язання та любов. Скромний і безпретенсійний — все в нього виходить природно, без силювання, без екзальтації і зайвого патосу. Оцінити його могли тільки ті, що разом з ним жили і боролися — пером цієї постаті описати трудно. Може знайдеться колись мистець слова, що віддасть вірно цю добу революційного руху в Україні і змалює ярокими красками останнього Крайового Команданта Української Військової Організації, сотника Юліана Головінського.

Тісно було йому на галицькому смітнику, не міг виявити всіх прикмет своєї великої душі: було потрібно простору всієї України, розбурханої революційною стихією так, як себе виявляла в роках 1917—1920 і 1942—1945.

А все таки навіть у тій задушливій маломістечковій атмосфері потрапив він внести цінності в український націоналістичний рух, цінності практичного порядку, як людина чину, як провідник, що вмів знайти синтезу революційної романтики і політичної тверезості.

Жертва його життя, хоч як болюча для українського націоналізму, на марне не пішла. Його школа бойовиків через ціле десятиліття надавала тон в організації, його особа була ідеалом, що його старалося наслідувати молоде покоління, нерозуміючи собі з того справи.

Зійшов у могилу, як представник блискучого інди-

відуального героїзму, будши герольдом і окличником всенационального масового революційного здвигу.

Англійський історик Тома Карляйль сказав колись, що націю творять "земля і померші". У безчисленному ряді Великих Покійників України, що перероджували етнографічну масу в горнилі революції на свідому українську націю, одне з передових місць зайняв сотник Юліян Головінський. На його нагробнику покласти можна слова, що до нікого в націоналістичному рухові України не стосуються краще: "Більше робити, як говорити — більше бути, як видаватися"*) . Таким він був і таким залишився до кінця своїх днів.

*) "Mehr handeln, als reden, mehr sein, als scheinen", слова графа фон Мольтке з початку XIX століття, основи на німецького генерального штабу.

ПІСЛЯСЛОВО.

Хто мав честь і щастя співпрацювати з Юліяном Головінським — не забуде його ніколи. Ще живуть його товариші зброї, ще живе багато бойовиків У. В. О., що під його командою діставали своє бойове хрищення, або продовжували зачату давніше боротьбу. До них належить теж і автор.

Уважав я своїм обов'язком супроти Покійного Команданта віддати йому останню честь, списуючи цю книжечку. Пишу її в умовинах, коли можу здатися тільки на власні переживання і спостереження, на власну пам'ять, що не завжди вірно зберегла оповідання друзів "Юлька". Через те я свідомий, що в ній багато браків і неточностей, а їх не було б, як би була можливість власний досвід доповнити оповіданнями інших.

Здається мені, що ця книжечка не остання, не повинна бути остання. Друзі Юліяна Головінського, приятелі, рідні і знайомі, товариші зброї у війську та в підпіллі не сплатили ще свого довгу супроти Нього. Для збереження в пам'яті майбутніх поколінь цієї світлої постаті української національної революції слід було б видати збірник матеріалів Його життя і діяльності. Всім, що хотіли б до того причинитися, був би я вдячний, і прошу надсилати свої спомини, заваги, спростування, листи, світлини та інші матеріали на подану внизу адресу. По змозі своїх сил і засобів буду старатися, щоб ці матеріали в упорядкованій формі появилися якнайшвидше і збагатили літопис українського націоналістичного руху.

Коли б з яких небудь причин не довелося мені довести цього діла до кінця, зредагувати і видати збірник

у честь Юліана Головінського — всі зібрані матеріали будуть зложені в Осередкові Української Культури й Освіти в Вінніпегу до використання майбутніми істориками тієї доби.

Вінніпег, січень—лютий 1951 року.

Зиновій Книш,

P. O. Box 3033,
Winnipeg, Man.,
Canada.

ДЖЕРЕЛА :

1. Сурма, орган Української Військової Організації, річники 1930 і 1931.
2. Розбудова Нації, орган Проводу Українських Націоналістів, річник 1930.
3. Дванадцять українців перед львівським судом, Львів 1926.
4. Володимир Мартинець: Українське підпілля, часть 1. Від У. В. О. до О. У. Н., 1949.
5. Вячеслав Будзинівський: Хмельниччина в Галичині, Вінніпег 1917.
6. Підпільні видання О. У. Н. (летючки, одноднівки, брошури).
7. ген. Микола Капустянський: Похід Українських Армій на Київ та Одесу в 1919 році.
8. Оповідання: Юліана Головінського, Омеляна Сеника - Грибівського, Романа Сушка, Романа і Ярослава Барановських, Миколи Ковалиська.
9. Власні спомини.

ТОГО САМОГО АВТОРА ПОЯВИЛИСЯ:

Під власним прізвищем:

1. **Зиновій Книш:** Сьогодні й завтра — думки націоналіста, Вінніпег 1950.

Під прибраним прізвищем **Богдана Михайлюка:**

2. Шануймо наше минуле, але не засмічуймо традиції. (Бібліотека українського націоналіста "За що ми боремося", 1947).
3. Природа українського націоналізму, (Бібліотека українського націоналіста "За що ми боремося", 1947).
4. Пояснення до програми Організації Українських Націоналістів, затвердженої на III Великому Зборі Українських Націоналістів, 1947.
5. Міжнародне політичне положення та українська справа, Роттердам 1948.
6. Організація Українських Націоналістів та Українська Національна Рада, На чужині 1948.
7. Бунт Бандери, На чужині 1950.
8. Варшавський договір в світлі націоналістичної критики, Вінніпег 1950.
Готові до друку:
Богдан Михайлюк: Устрій Організації Українських Націоналістів, порівняльна студія.

